

Problemele care vizează informatic au depășit atit domeniul teoriei informației, cit și sfera activităților tehnice, ele revenind adesea în rapoartele politice și diplomatice privind această resursă strategică a lumii contemporane.

Din perspectiva filosofică unitară pe care o propune lucrarea de față, direcțiile de analiză sintetizează rezultate ale epistemologiei informaționale conjugate cu un ansamblu larg de aspecte ale informației ca dimensiune esențială a vieții sociale, integrate unei construcții filosofice globale.

Competența și informația constituie un cuplu categorial cu valențe teoretico-interpretative în continuă afirmare care participă la elucidarea unor aspecte complexe ale lumii informatizate, a atitudinilor multiple din sfera fluxului informațional.

Lei 10

36623/110

68623/110

Cornelia Bârliba

INFORMATIE SI COMPETENȚĂ

Editura Științifică și Enciclopedică

INFORMAȚIA ÎN CONTEMPORANEITATE

Informație și competență, dimensiuni esențiale ale procesului de comunicare și participare, ale existenței și afirmării ființei umane în societate, deși constituie subiecte de analiză teoretică de dată relativ recentă, oferă incontestabil largi perspective de investigație și interpretare.

În contextul epocii contemporane, a formulării strategiilor de viitor și, mai ales, a responsabilităților fundamentate prin această activitate, abilitățile și modalitățile cele mai eficiente de a fi informat și de a construi modele viabile și eficiente pe baza unui volum corespunzător de informații reprezintă un deziderat cu valoare socială prioritară.

Competența și informația — un cuplu categorial cu valențe teoretico-interpretative în continuă dezvoltare care se înscrie în efortul de elucidare a mecanismelor complexe care caracterizează ansamblul vieții sociale, în diferitele sale domenii.

Prin cunoașterea aprofundată și multilaterală a semnificațiilor și aspectelor teoretico-practice pe care le presupun informația și informatizarea în contemporaneitatea noastră socialistă, ni se oferă o serie de direcții specifice, generatoare de imagini dinamice privind această importantă dimensiune a practicii sociale.

Este bine cunoscut rolul deosebit de însemnat pe care partidul nostru, societatea în ansamblul său, îl acordă muncii de informare în contextul îndeplinirii societății

socialiste multilateral dezvoltate, al înaintării României spre comunism. Întemeindu-se pe adevărul că informația reprezintă una dintre condițiile esențiale ale oricărui act de decizie, cu deosebire în domeniile vieții economice și social-politice, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sublinia de la înalta tribună a celui de-al XIII-lea Congres al partidului: „Un rol de mare importanță în activitatea ideologică-politică, educativă îl au presa și radio-televiziunea, care trebuie să promoveze neabătut, permanent, concepția înaintată a partidului despre lume și viață, să combată cu fermitate concepțiile străine, idealiste, retrograde, să răspundească cunoștințele științifice despre natură și societate”¹.

Mijloacele de comunicare în masă, având ca principal destinatar pe oamenii muncii, în tripla lor ipostază — de producători, proprietari și beneficiari ai mijloacelor de producție, ai întregii avuții naționale — se afirmă ca o tribună mobilizatoare a experienței înaintate, a faptelor de muncă în cele mai diferite domenii, ca un stimulent permanent al dezvoltării și perfecționării democrației socialiste, muncitorești, precum și ca o modalitate de identificare și combatere a deficiențelor, de promovare a spiritului critic și autocritic, autentic revoluționar. Modalitățile aflate la dispoziția societății asigură plurivalent, un flux dinamic al informației între masele de oameni ai muncii — muncitori, țărani, intelectuali, fără deosebire de naționalitate, vîrstă, sex — și factorii de decizie la diferite niveluri, contribuind, pe de o parte, la elaborarea celor mai adecvate programe și strategii economico-sociale și culturale, iar, pe de altă parte, la aplicarea lor cît mai fermă și în cunoștință de cauză.

În același timp, activitatea informațională reprezintă un parametru de bază al procesului de perfecționare radicală a învățămîntului românesc, a procesului de formare și pregătire profesională a cadrelor necesare economiei naționale, prin integrarea organică a acestuia cu cercetarea și producția. Sînt relevante, din acest punct de vedere, indicațiile clarvăzătoare trasate în repetate

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1984, p. 163.

rînduri, de secretarul general al partidului factorilor educaționali, de a se preocupa tot mai intens de racordarea conținutului procesului instructiv-educativ la datele de ultimă oră, acumulate la nivelul fiecărei discipline științifice, printr-o judicioasă îmbinare între latura formativă și latura informativă a învățămîntului.

Pe fondul promovării cu consecvență a celor mai avansate cuceriri ale științei și tehnicii contemporane în toate domeniile de activitate, partidul și statul nostru, acționînd în spiritul indicațiilor și orientărilor trasate de secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, acordă o importanță deosebită organizării sistemului „complex automatizat intercorelat de telecomunicații capabile să transmită în cele mai bune condiții fluxurile de informații telefonice, telegrafice, telex și radio”². Pentru realizarea acestui obiectiv, în cadrul politicii partidului s-a prevăzut că „producția industriei electronice, inclusiv a mijloacelor tehnicii de calcul, va crește pe cîncinal cu 62—67 la sută”³. Politica realistă, de coordonare judicioasă a potențialului intern la realitatea mondială a realizării din domeniul tehnologiilor de vîrf este amplu ilustrată și în Directivele Congresului al XIII-lea al P.C.R., în care se subliniază: „în domeniul mijloacelor tehnicii de calcul electronice, creșterea producției se va realiza îndeosebi prin asimilarea de noi minicalculatoare și microcalculatoare pentru conducerea proceselor industriale, precum și a unor tipuri evolute de echipamente periferice”⁴.

Pe alt plan, merită a fi subliniată atitudinea programatică a României socialiste în legătură cu problemele generale actuale și de perspectivă ale sistemului informațional mondial. Sînt cunoscute, în acest sens, multiple acțiuni și inițiative, printre care se numără și propunerile referitoare la *cooperarea internațională în domeniul*

² Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 84.

³ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1984, p. 18.

⁴ Directivele Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cîncinalul 1986—1990 și orientările de perspectivă pînă în anul 2000, Editura Politică, București, 1984, p. 32—33.

utilizării calculatoarelor electronice și tehnicilor de calcul și la aplicarea tehnicilor informației la dezvoltare, care au făcut obiectul unor rezoluții ale Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite în 1968 și, respectiv, în 1971. Trebuie remarcate, în același timp, eforturile pe care le întreprinde cu consecvență țara noastră în direcția instaurării unei *noi ordini internaționale în domeniul informației*. Pe fondul eforturilor de democratizare a regimurilor informaționale se înscriu ca un model de atitudine clarvăzătoare ideile cuprinse de cuvîntarea președintelui R. S. România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (1975), în care se subliniază: „Avem nevoie de o informare corectă a popoarelor. Este necesar să pornim de la faptul că trebuie să fie pus capăt diferitelor activități de dezinformare care dăunează colaborării și securității”⁵.

Problemele care vizează informația au depășit atât sfera activităților tehnice cît și cea a tratării de specialitate și devin tot mai accentuat momente de referință în rapoartele politice și diplomatice, se înscriu pe agendele de lucru ce tratează problemele globale ale umanității.

Cerințele actuale ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism impun cunoașterea atentă a climatului internațional caracteristic evoluției sistemului informațional. Prin raportare la aceste aspecte, se elaborează strategia românească proprie, caracterizată prin originalitate și previziune științifică cu privire la participarea activă, liberă și independentă la sistemul mondial de comunicare.

Lucrarea pe care o propunem atenției cititorului se înscrie la un nivel meta-teoretic, fiind, în linii generale, o *informație despre informație*, deschizînd direcții de interpretare dintre cele mai interesante, cu rezonanță nemijlocită în plan social. Generoasă și profund actuală, tema abordată, din anumite puncte de vedere, fără pretenția de a fi fost exhaustivă, dispune în continuare de ample resurse în elucidarea pluralității și dinamicii semnificațiilor relației dintre informație și competență.

⁵ Cuvîntarea președintelui Nicolae Ceaușescu la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, Helsinki, 1 august 1975, în vol. „Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa”, Editura Politică, București, 1975, p. 24.

I. INFORMAȚIA — DIMENSIUNE ESENȚIALĂ A VIETII SOCIALE

1. TIPURI ȘI GRADE DE INFORMAȚIE

Există o multitudine de niveluri științifice în care conceptul de informație este analizat, între ele amintim: teoria informației, teoria comunicării, teoria cunoașterii, logica și semantica.

La nivelul cel mai general, filosofic, după cum au arătat N. Wiener, G. Klaus ș.a., poate fi făcută o anumită analogie între aceste accepțiuni, observînd că, în calitate de relație de existență obiectuală (substanță — spațiu — timp), informația include pe parcursul ei, *existența umană ca pe unul din canalele pe care circulă*.

După cum arată A. D. Ursul, informația ca fenomen obiectiv este, prin ea însăși, complexă și multilaterală; (...) în același timp se pune problema ca „dintre aspectele calitativ diferite ale informației să se degajeze ceva comun invariant”¹. În aceeași direcție, E. V. Dmitriev propune determinarea noțiunii de „situație informațională”, care ar putea reprezenta structura complexă a întregului domeniu de funcțiune a informației.

Tratarea noțiunii de informație necesită abordarea problemei „cuplurilor informaționale” dintr-o perspectivă metodologică unitară, care evidențiază o multitudine de criterii existente în literatura de specialitate.

¹ A. D. Ursul, *The Problem of the Objectivity of Information*, în vol. *Entropy and Information in Science and Philosophy*, Academia Prague, 1975.

Este necesar să subliniem, de la început, aspectele *cantitativ* sau *calitativ*, precum și acela *comunicativ* sau *non-comunicativ*, care reprezintă două dimensiuni esențiale în caracterizarea informației. Vom constata, alături de enumerări mai puțin riguroase, care nu corespund întotdeauna unor criterii precis formulate, tendința teoretizării excesive a „gradelor” de informație, în defavoarea unei analize teoretice consistente privind tipurile de informație.

După cum se știe, sensul original al noțiunii de informație este acela de „noutate”, „anunț”, care vizează, în principal, aspectul comunicativ și, în același timp, calitativ. În binecunoscuta sa formulă, Shannon a generalizat noțiunea statistică de entropie și a formulat aspectul cantitativ al informației, ca măsură a certitudinii, a siguranței, a distincției. Noțiunea matematică de informație, elaborată pe baza categoriilor de varietate și algoritm — deși nu se identifică cu acestea —, evidențiază aspectul cantitativ, care conține și punctul de vedere comunicativ. Toate aceste remarci vin să ilustreze, în opinia noastră, existența unei dificultăți teoretice în înțelegerea formelor concrete pe care le îmbracă informația, dificultate generată de tratarea diferită a categoriei de informație din perspectiva statistică, a teoriei comunicării sau din perspectiva general-filozofică.

Conturarea domeniului de referință al informației, cu toate „zbuciumările” intrinsece unui concept de maximă generalitate, a creat și situații de genul considerării informației ca un termen „nefericit”, încărcat de echivocuri și capcane semantice².

Pentru înțelegerea profunzimii noțiunii de informație, vom aminti, spre exemplificare, câteva tipuri de clasificare existente în spațiul teoretic informațional. Astfel, Jiri Zeman³ enumeră, alături de informația cibernetică și non cibernetică, informația utilă și inutilă, tehnică, semantică, actuală, potențială, originală și reproducă, veche și nouă, condensată și rarefiată, de structură și de semnal. *Stricto sensu*, cele menționate sînt, în general, grade ale informației și nu tipuri ca atare ale acesteia.

² Y. Bar-Hillel, *Un examen al teoriei informației*, în vol. *Logica științei*, Editura Politică, București, 1970, p. 536.

³ J. Zeman, *Informace a struktura*, „Filosoficky časopis”, nr. 1, 1974, Praha.

În lucrarea *Conducere, informație, intelect*⁴ se evidențiază informația ca : actuală, genetică, documentară, ideală, tehnico-științifică, potențială, pragmatică, liberă semantică, sintactică, socială, subiectivă, fizică, empirică, de adîncime, de performanță, materializată, statistică. Referindu-se la aceeași temă, J. Couffignal⁵ amintește de informații echivalente, distincte, univoce, vecine, persistente și temporare.

Informația semantică este interpretată de J. Hintikka prin două categorii : informație de adîncime și informație de suprafață⁶.

Epistemologul A. D. Ursul⁷ amintește informația cibernetică și non cibernetică, ideală, materială, științifică.

Autorii *Raportului către Clubul de la Roma*⁸ discută în contextul relațiilor complexe dintre știință și tehnologie, care influențează procesul de instruire, despre informația intradisciplinară, interdisciplinară, și transdisciplinară. Relevînd rolul ultimei categorii în procesul învățării participative, autorii la care trimitem operează și clasificarea în informație științifică și tehnologică.

O altă particularizare a tipurilor de informație o constituie informația din domeniul mass-mediei. Avînd ca factor determinant criteriul influențării publicului prin intensitatea și profunzimea textului prezentat, O. Butoi⁹ realizează o clasificare *sui generis* a tipurilor de informație. În acest sens se poate constata o influență directă sau indirectă, imediată sau tîrzie, generală sau specifică, durabilă sau trecătoare, profundă sau fugitivă, complexă sau insolită, originală sau mijlocitoare, plină de inițiativă sau neglijabilă. În sfera strictă a mass-mediei putem aminti informațiile proprii publicației și informații sosite,

⁴ A. I. Berg, B. V. Biriukov, E. S. Geller, G. N. Povarov, *Conducere, informație, intelect* (în lb. rusă), Moscova, Editura Misl, 1976.

⁵ J. Couffignal, *La cybernétique*, P.U.F., Paris, 1968, p. 34.

⁶ J. Hintikka, *Un examen al teoriei informației*, în vol. *Logica științei*, Editura Politică, București, 1970, p. 174—175.

⁷ A. D. Ursul, *Reflectare și informație* (în lb. rusă), Moscova, 1973, p. 55.

⁸ J. Botkin, M. Elmandjra, M. Malița, *Orizontul fără limite al învățării*, Editura Politică, București, 1981, p. 156.

⁹ O. Butoi, *Complexitatea relației presă-cititor*, în „Analele Universității București”, Seria Filozofie, XXVII 1978, p. 165.

informațiile proprii ziarului, săptăminalului etc. Considerând interesantă raportarea informației în general la procesul descompunerii ei sub forme de prezentare, semnalăm ideea de principiu, subliniată de autorul citat mai sus, cu privire la existența unei influențe pe care o realizează informația socială fundamentală, directoare prin rolul pe care îl joacă în modelarea acțiunii și a conștiinței sociale a membrilor societății.

Ed. Pamfil și D. Ogodescu vorbesc despre *sininformație*¹⁰, care apare în procesul de comunicare umană, unde informația devine sistem structurat și poartă însemnele conștiinței (de la semnificație la valoare).

P. Caravia și T. Prodan disting între informații referențiale, evenimentiale, informații-document¹¹.

În continuare ne vom referi, spre exemplificare, la câteva tipuri de clasificare existente în spațiul teoretic informațional. Din literatura de specialitate din țara noastră se remarcă atenția acordată informației cognitive, teoretizată de V. Stancovici, care se manifestă prin „genurile” sale ca informație cognitivă de adaptare, științifică, fundamentală¹². V. Săhleanu are în vedere informația cognitivă, fizică, chimică, liberă, latentă, genetică¹³. Referindu-se la conceptul de informație shannoniană, C. Brătianu¹⁴ susține că aceasta nu trebuie confundată cu conceptul generalizat de Shannon, propunând formularea unei categorii „operaționale” pentru nivelul actual de teoretizare a informației.

Domeniul vieții tehnico-științifice este exprimat parțial, pe una din dimensiunile sale, prin categoriile de informație de structură și informație de comandă¹⁵. Dintr-o altă perspectivă — oferită de procesul de analiză a industriei în contextul informatizării — M. Drăgă-

¹⁰ Ed. Pamfil, D. Ogodescu, *Psihologie și informație*, Editura științifică, București, 1973, p. 64.

¹¹ P. Caravia, T. Prodan, „Probleme de informare și documentare”, nr. 4, 1972, p. 185—198.

¹² V. Stancovici, *Filosofia informației*, Editura Politică, București, 1970, p. 102.

¹³ V. Săhleanu, *Știința și filosofia informației*, Editura Politică, București, 1972.

¹⁴ C. Brătianu, *Câteva precizări privind conceptul de informație shannoniană*, în „Revista de filosofie”, nr. 4, 1974, p. 540.

¹⁵ J. Lemnij, *Fenomenul tehnic*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 100.

nescu distinge între informația *de cunoaștere* și cea *socială*, drept un nivel general-social, și informația *primară*, „culeasă” în procesele de producție și economice¹⁶.

După cum s-a putut constata, în caracterizarea informației s-a folosit frecvent metoda analogiei metaforice, construindu-se imagini bogate în asociații de idei. De aceea asistăm la foarte multe tipuri de informație propuse de autori.

Raportându-ne la o origine strict filosofică, la înțelegerea informației de către Hegel, drept nevoia presantă de a spune și de a fi spus opinia sa, sesizăm că acest concept a cunoscut adesea o terminologie variată și „flotantă”.

Dificultatea de a opera cu forme ale informației sistematice constituite își găsește o posibilă explicație în dezvoltarea cu precădere a teoriei matematice asupra cantității de informație, în defavoarea întemeierii statutului teoretic al conceptului de informație ca atare¹⁷. O consecință o constituie analiza detaliată a numeroaselor „grade” de informație, a diferențelor sensibile existente în câmpul informațional, care nu justifică anumite carențe existente în sfera „tipurilor” de informație. Acestea sînt tratate ca forme particulare, ca exemple care încearcă să concretizeze dinamismul informațional. Se impune, de aceea, o atitudine de reevaluare a informației și din perspectiva tipologiilor atît de diverse care fac obiectul cercetărilor în domeniu.

O altă interpretare a situației existente în explicarea mecanismului informațional poate fi dedusă din starea de fapt, actuală, aceea a „exploziei informaționale”, care nu mai permite — în anumite limite — reconsiderarea filozofică de detaliu a acestui fenomen al vieții contemporane. De aceea, devine cu atît mai stringent să înțelegem „operaționalitatea” informației, procesele diverse pe care le creează și conduce, eficiența fluxului informațional în sfera activităților sociale.

În lucrarea *Psihologie și informație* întîlnim disocieră între informație alienantă și alienată. Tratînd problema informației la nivelul jocului de forțe din reali-

¹⁶ M. Drăgănescu, *Cibernetizarea industriei*, în vol. *Noile tehnologii de virf și societatea*, Editura Politică, București, 1983, p. 43.

¹⁷ C. Brătianu, *loc. cit.*, p. 536.

tatea socială, autorii conchid că aceasta se poate transforma într-un câmp de alienare deși structura (emisia) și transmiterea pot fi corecte. Informația alienantă este considerată, astfel, a fi „o entropie — incertitudine declanșată în receptor, în omul care se informează”¹⁸ (subl. ns.). În schimb, informația care a suferit modificări în însăși structura sa, apare ca *alienată* și poate fi întâlnită în psihopatologie.

Semnăind dificultățile „de creștere”, de consolidare a categoriei de informație, conștienți de faptul că ne aflăm în fața unui concept plurisemantic, optăm pentru perspectiva filozofică materialist-dialectică. Astfel, vom atribui categoriei în discuție sensul formulat de Jiri Zeman¹⁹, care consideră că informația este calitatea realității materiale de a fi organizată și capacitatea sa de a organiza, de a clasa în sisteme, de a crea. Sub acest aspect, alături de spațiu, timp și mișcare, informația este o altă formă fundamentală de existență a materiei, este calitatea evoluției, capacitatea de a atinge calități superioare. O asemenea viziune totalizatoare ne permite reliefarea unor criterii posibile pentru caracterizarea mecanismului informațional. Propunem în acest sens, într-o viziune dialectică, o clasificare conformă cu o „tăietură” verticală și altă clasificare într-un plan orizontal. Este vorba de introducerea, alături de criteriile utilizate (cantitativ-calitativ, comunicativ-noncomunicativ), a acelor care vizează domeniile vieții sociale, sfera activităților practice în care se realizează comunicarea și conducerea.

Se poate sugera, în acest caz, un posibil criteriu pentru informație, și anume acela al *redundanței* — utile sau inutile²⁰ —, care nu ar justifica însă dihotomia: „informație condensată” — informație rarefiată”, așa cum apare la Jiri Zeman în explicarea numai a unor grade de informație. De asemenea, introducerea parametrului propus pentru departajarea formelor de manifestare ale informației respinge exagerarea rolului redundanței până la interpretarea ei drept „o mărime mai importantă a cadru-

¹⁸ Ed. Pamfil, D. Ogodescu, *Psihologie și informație*, Editura Științifică, București, 1973, p. 188.

¹⁹ J. Zeman, *Signification philosophique de la notion d'information dans la science contemporaine*, Paris, 1971.

²⁰ J. Zeman, *Informace a struktura* ..., p. 32.

lui comunicației umane decât chiar informația”²¹. Considerată a fi un corespondent — în planul exprimării — al entropiei, redundanța capătă valențe semnificative în acest context pentru caracterizarea informației în raport cu o categorie fundamentală a domeniului aflat în discuție.

Diversitatea manifestării în plan social a informației poate fi înscrisă pe coordonata mai largă a criteriilor: științific, tehnic, politic, economic etc., care justifică o „specializare” în funcție de un receptor avizat și nuanțează ideea considerării procesului informațional ca parte esențială a diviziunii sociale a muncii.

Conturând o deschidere teoretică substanțială, *creativitatea*, ca fundament al tipurilor de informație instituie o largă perspectivă în raportarea la aspectul „productiv” sau „neproductiv”²² al fenomenului informațional. Printr-o detașare de accepția economiștilor asupra cuplurilor mai sus-amintite, renunțăm la disputa nesemnificativă pentru contextul nostru de analiză, privind atribuirea factorului productiv informației ca atare sau numai suportului ei material. Ne interesează informația în sine, productivă în sensul participării la actul de creație care îi conferă o consistență *sui generis*, derivată din transmiterea ei „genetică” prin actul novator. Astfel, se poate susține existența unei legi a continuității informaționale. Considerând informația productivă a fi aceea care participă la actul de creație, ne vom disocia de punctele de vedere potrivit cărora se asimilează informația excedentară, care depășește volumul funcționării optime a sistemului social, unei informații inutile și neproductive. Făcând o paranteză, vom spune că sintem martorii unei anumite exagerări²³, deoarece faptul că o informație este „în plus” înseamnă că a fost testată de sistemul social. De aceea, în continuarea ideii, se poate argumenta existența unei solicitări, a unei utilizări diferențiate de către societate a fluxului informațional: ceea ce la un moment social dat poate reprezenta un excedent, în alte condiții devine strictă necesitate sau chiar o stare deficitară. Deci multitudinea informațiilor nu o raportăm la aspectul cantității ei, ci avem în vedere participarea întregului mecanism social

²¹ A. Moles, *Informație și redundanță*, în vol. *Estetică, informare, programare*, Editura Științifică, București, 1972, p. 47.

²² J. Lemnij, *Op. cit.*, p. 135.

²³ *Ibidem*.

pe dimensiunea timpului la constituirea acelor momente optime de „stare productivă” pentru informație. Luăm, totodată, în considerare procesul nuanțat prin care întreaga informație socială are un rol productiv, în dublu sens: a) în anumite perioade de timp este direct utilizată; b) în alte perioade participă la selectarea, constituirea unui sistem de informații mai puternice, care sînt testate în actul social de creație. Este situația manifestării informației sub aspectul actual sau potențial, virtual. Fazele „neproductive” ale informației pot fi considerate anumite momente ale stării ei potențiale de manifestare. De aceea, criteriul participării la actul social de creație întemeiază ciclul productiv-neproduktiv în dinamica procesului informațional. Latura strict economică, eficiența conform unor parametri cantitativi le considerăm a fi derivate din punctul de vedere mai larg, enunțat anterior.

Se consideră că spațiul informațional social creează o rezervă a densității informaționale²⁴, idee ce ni se pare interesantă pentru a înțelege finalizarea actului de receptare. Astfel, indiferent de canalele prin care circulă informații de intensități diferite, la nivel social global se realizează receptarea lor ca tendințe de apreciere a majorității, excluzîndu-se extremele. Dacă se susține că nu există cititor mediu ca atare, ideea unei rezerve sociale a densității informaționale nu vine să întemeieze un gen de receptare medie la nivel social, ci să sublinieze procesualitatea, medierea pe care le suportă informația în spațiul receptării sale. Existența unei „tendințe” de apreciere socială a materialului prezentat permite în diferite intervale de timp conturarea unui flux informațional propriu receptorului.

În legătură cu domeniul roboților industriali, s-a constituit o nouă posibilitate de clasificare²⁵. Putem vorbi, astfel, de *informația de reacție*, care, raportată la simțurile umane, devine informație tactilă, de presiune, de forță, vizuală, acustică, de la alte simțuri. Deși se consideră că din punctul de vedere al ingineriei nu este semnificativă această clasificare prin analogie, autorii japonezi o acceptă tocmai pentru a sublinia faptul că roboții au fost utilizați ca un *înlocuitor al omului*.

²⁴ O. Butoi, *Complexitatea relației presă-cititor...*, p. 171.

²⁵ *Robots in the Japanese Economy*, editor Kuni Sadamoto, Survey Japan, 1981.

Vom încerca, în continuare, o succintă caracterizare a unor grade de informație. Astfel, informația *condensată și cea rarefiată*, considerate din perspectiva densității informaționale, reprezintă diferite grade pe care le poate atinge informația în cadrul unui text constituit dintr-un anumit număr de simboluri, text care are un destinatar diferit. De aceea, un articol științific se va deosebi în mod substanțial de unul de popularizare. Factorul care întemeiază această deosebire este redundanța, propusă de noi drept criteriu al clasificării informației. Ea participă la modificările sensibile ale informației din sfera condensată în cea rarefiată. Acest fenomen poate fi înțeles prin explicarea procesului rezistenței la zgomot, pe care îl favorizează redundanța utilă, generatoare de informație condensată, în comparație cu redundanța inutilă, care construiește un conținut informațional rarefiat.

În teoria presei, vom putea particulariza ideile exprimate anterior, pe baza categoriilor specifice acestui domeniu, respectiv transparența mesajului de presă, accesibilitatea lui, considerate a fi relații între textul oferit și nivelul de cultură al receptorului. Noțiunea de „cititor mediu”, ca o categorie ideală, vine să illustreze ideea că nu poate exista o densitate „neutră” în sfera presei; materialul propus se adresează unui anumit public, situație ilustrată în presa modernă de rolul rubricilor speciale și, mai ales, de gama largă a tipurilor de publicații.

Informația *originală și cea reprodușă*²⁶ reprezintă alte grade ale informației, prima caracterizată prin unicitate, prin raportare univocă la o sursă care, prin transfer, devine informație reprodușă. Se consideră a fi informație originală manuscrisul original, informația din creierul profesorului sau din textul unui spicher. Deși unică, informația originală poate, în anumite situații, să fie succesiv divizată, multiplicată, ducînd la o situație, de identitate aparentă, caracteristică, de exemplu, pentru situația manuscrisului, care își pierde în acest mod statutul de obiect de muzeu sau de colecție particulară. Informația are posibilitățile ei specifice de transformare și conservare care au dus, uneori, la construcții teoretice

²⁶ A se vedea Cornelia Bârliba, *Implicații metodologice-practice ale teoriei informației asupra procesului de învățămînt*, în „Revista de pedagogie”, 1, 1983.

inedite. Într-un anumit sens, informația originală poate fi considerată o informație de atribuire cu sursă unică, restringându-se, prin aceasta, sfera receptorului. Prin multiplicarea ei, se lărgeste sfera receptorului, iar din punct de vedere psihologic ea pierde excepționalitatea, sacralitatea sa. Valoarea informației sociale este strâns legată de sfera receptorului social care, în fapt, ia contact în foarte puține cazuri cu informații originale. Acestea într-o situație ideală nici nu există, participarea lor la procesul de comunicare nefiind posibilă deoarece nu se realizează a doua fază a selecției informaționale de către receptorul social, selecție care nu este facilitată, neexistând accesibilitatea materială la opera originală. Introducând în analiză „gradul de a fi surprins al receptorului”, raportat la informația originală, constatăm că surprinderea vizează, în primul rînd, situația ei excepțională și în al doilea rînd informația ca atare. În ceea ce privește informația reprodusă, surprinderea este dictată numai de informația în sine, istoria sentimentală a apariției ei nemaifiind obiect de reflecție și nici o piedică în contactul cu materialul informativ.

Un aspect inedit al acestui raport îl reprezintă informația din opera scrisă într-o limbă și traducerea sa în altă limbă. Unicitatea informației poate fi, în această situație, de o densitate *dublă*: inaccesul este determinat nu numai de sursa unică, ci și de necunoașterea limbii respective de către o parte a sferei receptorului. Este vorba de situația clasică a lucrării care rămîne doar obiect de colecție, cînd gradul de surprindere al cititorului este dictat de imposibilitatea descifrării conținutului textului propus.

O scurtă incursiune istorică ne poate releva un proces care a cunoscut succesiv mai multe faze: a) predilecția pentru manuscris, pentru edițiile elitiste. Astfel, umaniștii de origine aristocratică, colecționarii din Renaștere respingeau cartea, reproducerea ca fiind vulgară; b) numărul crescut de cititori laici a solicitat mărirea volumului de exemplare, ceea ce a condus la apariția tiparului. Acesta, prin accesul direct, a schimbat condițiile vieții intelectuale. Tiparul devine un mijloc de comunicare internațională, care, prin utilizarea latinei umaniștilor, stimulează formarea limbilor naționale și a unei noi mișcări intelectuale.

De aceea, putem considera cu îndreptățire că Montesquieu interpretează oarecum ciudat apariția tiparului, ca pe o diminuare a valorii omului în favoarea noului născut, *cartea*. Preluînd una din maximele sale, considerăm, spre deosebire de marele cugetător, că tipografia a introdus optica de a fi prețuite nu numai cărțile, ci și acei oameni care participă nemijlocit la apariția cărților, la lecturarea și răspîndirea lor. În continuarea ideii, amintim interesanta remarcă a lui Al. Paleologu, privind „bărbăția” care se poate măsura nu atît prin performanțele sportive sau războinice, ci prin citirea și, mai mult decît atît, prin scrierea unor capodopere cum ar fi, de exemplu, *Critica rațiunii pure*, a lui Kant.

Schimbările profunde introduse sînt consemnate în istoria culturii prin activitatea tipografiei lui Aldo Manuzio la Veneția, în jurul căreia s-a constituit o adevărată academie, din care a făcut parte și marele umanist Erasmus din Rotterdam. În ceea ce privește traducerea în această perioadă, se poate afirma că ea are atît un statut cultural cît și unul informațional. Ca pe o curiozitate a istoriei amintim existența unor biblioteci alcătuite exclusiv din manuscrise (Pico della Mirandola, principii din familia Medici la Florența, ducele de Urbino, regii Matias al Ungariei și Cazimir al Poloniei au posedat asemenea colecții celebre).

O succintă referire la viața culturală a Italiei ne dezvăluie faptul că, în secolul al XVI-lea, Veneția realizează un primat cultural față de Florența. Pe durata unui sfert de secol joacă rolul unei piețe internaționale pentru achiziția de manuscrise și, apoi, de cărți grecești. Ea devine un centru al elenismului, astfel că, prin cele peste 200 de tipografii ale sale, avea să editeze amplu principalii autori eleni consacrați.

Făcînd o paranteză, menționăm concepția potrivit căreia traducerea ca act informațional este discutabilă, argumentîndu-se fie că se „îmbătrînește” informația, fie că ea apare ca o „variantă” pentru un interval de timp, ceea ce marchează tot o formă de limitare. O replică actuală față de acest fenomen poate fi identificată în situația Japoniei, țară în care se fac traduceri intense din alte limbi; numai că lucrările nipone devin în mai mică măsură obiectul unor traduceri. Preocuparea pentru răspîndirea riguroasă în cadrul publicului japonez a temelor și a ideilor noi care circulă în alte tipuri de litera-

turi constituie un element definitoriu al acestui gen de politică culturală. Reacția care s-a produs a fost aceea a unei mari curiozități, a unei avidități față de cunoașterea *experienței* nipone. Acest fenomen a condus la apariția unei veritabile literaturi internaționale despre Japonia, interpretată, după anii 1970, ca formînd „a treia generație“; acest vast material documentar a avut, printre altele, scopul de a interpreta și de a explica situația relativ unică a economiei unei țări care, în urmă cu patru decenii a trăit „tragedia atomică“ de la Hiroshima și Nagasaki.

Considerăm interesant de relevat faptul că, atunci cînd se traduc cărți din limba japoneză în alte limbi, este prezentă *conștiința reacției* cititorilor străini. Cînd a apărut, de pildă, versiunea engleză a lucrării *Robots in the Japanese Economy*²⁷, în nota editorului se sublinia cu claritate că, fiind vorba de prima carte scrisă în această limbă despre roboții industriali, există dorința sinceră ca ea să servească profund cititorilor străini, în direcția înțelegerii Japoniei și, astfel, să contribuie la sporirea recunoașterii sale internaționale. Transpare — din această declarație de principiu — ideea potrivit căreia o traducere nu are numai un rol informativ, de favorizare a accesului la o experiență dintr-un domeniu de vîrf; în subtext, prilejul oferit de lucrarea în sine este acela de a construi o *viziune de ansamblu*, de integrare și valorizare a unor performanțe tehnico-economice în cadrul și în dinamica sistemului mondial de valori.

Și astfel valoarea de strictă specialitate a informării iradiază semnificații mai largi pentru societate ca realitate globală.

Informația *nouă* și *veche* se referă la alt aspect al calității informației. Realizînd o paralelă cu organismul uman, se poate susține că informația îmbătrînește la fel ca acesta. Interesantă este cantitatea de informație utilă, care se degradează în informație îmbătrînită. La modul global, se poate susține ideea unei uzuri morale a informației, care se încarcă, așadar, cu redundanță inutilă, uzură ce se manifestă diferențiat în raport cu sursa de informații, cu descompunerea informației sub forme

²⁷ *Robots in the Japanese Economy*, editor Kuni Sadamoto, Tokio, Survey Japan, 1981.

de prezentare. De aceea, informația conținută într-un ziar „îmbătrînește“ mult mai repede decît aceea dintr-o lucrare științifică — ceea ce creează impresia că nici nu există informație veche în sfera presei, aceasta apărînd ca o contradicție în termeni. „Gazetarul se culcă seara liniștit, cu gîndul la o știre, care se învechește peste noapte și la care este nevoie să renunțe dimineața cînd se trezește din somn“, nota — în anul 1688! — la Bruyère²⁸, cînd epoca informatizării era încă departe.

În situația informațiilor transmise prin mass-media, funcția informativă-participativă a limbajului impune, totuși, vehicularea frazelor de „informație nulă“, necesare pentru procesul de comunicare și înțelegere. „Gradul de surprindere“ acționează în alt sens, în cadrul acestui tip de informație. Cotidianul poate să aducă în fața cititorilor săi elemente de surpriză, transparente pentru un grup mai mare de cititori, în timp ce adevărul banal, de genul „ $2 + 2 = 4$ “, nu mai surprinde pe nimeni. Funcționează, în acest sens, un raport de variație inversă între absolutul noutății, șocul psihologic și durabilitatea ei. Informației faptului, informației de termen scurt i se asociază o utilitate imediată, actuală, în timp ce informația științifică, de lungă durată, rezistentă la zgomot datorită gradului suficient de redundanță utilă, este corelată cu o utilitate virtuală, pe linia atingerii adevărului obiectiv. Ca fenomen statistic, informația îmbătrînită, de lungă durată, este capabilă de o arie mai mare de participare la comunicare și la acțiunea umană.

La nivelul societății trebuie să existe, alături de manifestarea spontană, preocupări sistematice pentru o *pedagogie a informării*, care să permită accesul real la toate tipurile și gradele de informație²⁹.

Sumara referire la posibile forme de informație — incompletă desigur — poate sugera ideea unor dificultăți reale în tratarea sistematică a conceptului propus, dificultăți generate de profunzimea domeniului cercetat. Orice demers teoretic va trebui să ia în considerare raportarea volumului extraordinar al informației la posibili-

²⁸ La Bruyère, *Caracterele*, Editura pentru Literatură, București, 1968, vol. 1, p. 104.

²⁹ O. Butoi, *Teoria și practica presei*, Universitatea București 1982, p. 11.

tatea reală, efectivă, a descifrării, la capacitatea de citire a informației de către receptorul social.

În ceea ce privește fenomenul informațional, se impune a avea conștiința unei *clasificări deschise*, corelată cu rezerva densității informaționale, creată de societate. Accentele care pot să apară la acest nivel derivă firesc din legitățile interne ale sistemului, la care se adaugă dinamica socială a coordonării fluxului informațional.

2. ASPECTUL INFORMAȚIONAL AL TEHNOLOGIILOR INTELECTUALE

2.1. COLEGIILE INVIZIBILE

Activitatea de informare reprezintă un aspect esențial al procesului de comunicare. În condițiile crizei informării, apare problema raportării diferite față de sursele de transmitere tradițională a informației și cele moderne, informatizate. Transferul informației de la generator la beneficiar se realizează printr-un flux descendent prin *canalele formale* (literatura de specialitate) și *canalele neformale* sau *in-formale*, așa numitele „colegii invizibile”. În epoca regăsirii automate a datelor prin sisteme sofisticate, după criterii precise de selecție, apare naivă susținerea viabilității „colegiilor invizibile”? Ca forme voluntare de *comunicare stimulativă* între specialiștii unui anumit domeniu, forme caracterizate prin mobilitate, pertinența conținutului informațional, disciplină a muncii și lipsa unui protocol al redactării materialelor, aceste tipuri de organizare încearcă o anumită depășire a fenomenului de criză.

Asemenea grupuri sînt considerate uneori, fără temei, mai mult o expresie a „contactelor sociale” decît un efort conștient al îmbunătățirii comunicării³⁰. Și totuși, aceiași autori constată că ele se bucură de cele mai multe ori de un succes care durează³¹. Cert este faptul că prin cole-

³⁰ J. Gray and B. Perry, *Scientific Information*, Oxford University Press 1975, p. 8.

³¹ *Ibidem*, p. 8.

giile invizibile, ca și prin alte forme similare, informația științifică poate fi diseminată înainte de a fi publicată.

Celor incluși într-o atare formă de comunicare li se poate reproșa, însă, un anumit spirit de elită, o lipsă de omogenitate care este neproductivă între anumite limite. Succesul acestei modalități de informare se datorează, în accepția noastră, tentativei de a realiza *individualizarea relației de transfer*. Participarea fiind mai intensă, informarea nu este nici obositoare, nici complicată, încît să se renunțe la ea. Notăm, în paranteză, că o consecință a unui transfer — uneori paralizant prin complicațiile pe care le presupune — corelat cu funcționarea legii lui Bradford („risipirea” conținutului informațional în surse de specialitate, surse înrudite prin tematică sau prin diverse alte surse) este renunțarea la regăsirea informației, urmată cu necesitate de procesul de repetare a unei cercetări propriu-zise³². Se notează că o societate de metalurgie grea din S.U.A. în 1957 considera că este mai avantajos repetarea unei lucrări de cercetare sau proiectare, dacă costă mai puțin de 100.000 dolari, decît realizarea unui studiu bibliografic aprofundat³³.

Colegiile invizibile realizează un acces direct la sursele primare, care aparțin grupului aflat în relație de comunicare, grup caracterizat printr-o specializare aprofundată a membrilor lui. Se elimină în acest mod traduceri care au încetat să fie considerate un moment informațional (ele „îmbătrinesc” informația, sînt costisitoare), rămînînd mai degrabă un moment cultural³⁴.

O altă trăsătură a colegiilor invizibile este *modalitatea de informare complementară*, care nu este autonomă față de sistemele instituționalizate ale transferului de informație.

Se constată, în practica activității științifice, că mulți oameni de știință folosesc de obicei informația primară și aceasta mai ales dacă o pot obține cu ușurință. Presupunerea care a stat la baza importanței elaborării infor-

³² P. Buhuș, C. Brătianu, C. Motoiu, *Proiectare și cercetare. Orientări pentru studenți*, I.P.B., București, 1976.

³³ *Ibidem*.

³⁴ A. Manea, I. Stoica, *Informare, cercetare, dezvoltare*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 175.

mației secundare și terțiare (revistele de rezumate și abstracte) nu s-a adevărat decât parțial. S-a crezut că cercetătorii vor ști cum să folosească în mod eficient aceste surse de documentare. Practica curentă nu a validat însă această încredere: se produce o folosire incompletă a potențialului informațiilor secundare și terțiare. Paralel cu această raportare parțială la ele, rezumatele și bibliografiile, prin însuși modul lor de apariție, creează un decalaj între informația primară și cea secundară, de circa 6—12 luni. Acest interval poate fi diminuat prin metoda elaborării de rezumate de către înșiși autorii articolelor.

În activitatea colegiilor invizibile dispare această problemă a diferenței de timp în actul comunicațional.

Politica de informare în domeniul tehnico-științific ține cont de necesitatea dimensionării canalelor de transmitere a informațiilor, planificând volumul solicitat. Literatura privind metodologia informării constată uneori, fără să interpreteze în suficientă măsură, rolul canalelor neformale în activitatea științifică de cercetare, paralel cu rolul primordial al literaturii cu circulație restrânsă (rapoartele de cercetare). Fenomenul contradictoriu care apare poate fi constatat între o dimensiune majoră a sistemului social — aceea de a stoca informația după criterii de selecție care să permită regăsirea unei informații într-un timp record — și practica evidentă a celor implicați direct în procesul de cercetare, de a nu consulta întotdeauna literatura de specialitate. Se pare că ne aflăm în fața unei activități ce a impus o tehnică complicată, costisitoare, impresionantă, dar nu și o concepție nouă, cu valențe euristice.

Cum putem explica rolul creator al „colegiilor invizibile“, al informației neformale în procesul de comunicare, în cadrul unei perspective noi, care se raportează la problema naturii mijloacelor de informare, depășind o serie de limite privind concepția învechită despre sursele de informare?

Informația vehiculată în cadrul simpoziunilor, sesiunilor de comunicări, conferințelor, scrisorilor — mai operativă, cu beneficiar direct, realizează un alt tip de informare, spre deosebire de lucrarea, tratatul care se adresează, neutru și egal, unui public virtual, specializat sau nu. O condiție a participării la colegiile invizibile este o pregătire și o activitate care permit *individualizarea relației de transfer informațional*.

Se facilitează scoaterea specialistului din izolarea sa și eliminarea sentimentului de solitudine. Se permite, astfel, ca la nivelul unui microgrup specializat să apară, față de o serie de probleme teoretice, acel „*minimum de întimitate*“, necesar procesului de creație și posibil factor de productivitate intelectuală³⁵. În consecință, pe deoparte, această informație dobândește, calitatea de *originală* (informație de manuscris), iar pe de altă parte apare *condensată în mod gradat* densitatea ei, fiind calculată exclusiv pentru un receptor strict specializat. Transferul individualizat de idei asigură rapiditatea transmiterii informației, spre deosebire de conținutul unei lucrări care, până la apariție, trebuie să parcurgă stadiile necesare, să se mențină o perioadă mai îndelungată în faza de „informație potențială“. Interesant de relevat este faptul că în anii 1960 s-au făcut încercări în S.U.A. de a formaliza colegiile invizibile³⁶. Astfel, grupuri de specialiști, reușiți pentru a disemina mai rapid informațiile într-un anumit domeniu de activitate, s-au denumit „grupuri de schimb al informațiilor“. Aceste informații nu aveau, însă, statut de informații publicate, care ar fi putut fi trecute ca referințe bibliografice. Pe de altă parte, aceste grupuri se suprapuneau ca activitate cu o parte dintre serviciile specializate în indexare și rezumare. Experiența s-a dovedit a nu fi viabilă, „colegiile invizibile“ au învins prin forma lor clasică, liberă de orice constrângeri de instituționalizare.

Problema esențială care se conturează este că nu orice informație „informează“ în aceeași măsură, în anumite condiții, că nu posedă aceeași puritate. Din altă perspectivă, informația din tratate poate să apară mai redundantă, să explice mai mult decât era necesar.

Colegiile invizibile pot fi interpretate și ca o posibilitate a „scurgerii“ de informație. Contactul direct presupune acest risc. Informația *personalizată* prin transfer individual poate explica parțial succesul surselor neformale. Sintem, astfel, în prezența unui raport specific între informații și beneficiar, pe care îl creează sursa neformală, și nu între beneficiar și sursa ca atare. Colegiile invizibile reprezintă o treaptă instrumentalizată

³⁵ D. Drăgulănescu, *Sistemul mondial de documentare de la Paul Otlet la UNESCO*, „Probleme de informare și documentare“, vol. V, fascicula 1, I.N.I.D., București, 1983.

³⁶ J. Gray, B. Perry, *Op. cit.*, p. 24.

între manuscrisul original (accesibil la modul ideal numai autorului) și tirajul editorial „depersonalizat“, dar accesibil în mai mare măsură sub formă de informație reproducă.

Fenomenul de *feed-back informațional* determină ca ciclul de transfer al informațiilor din cadrul colegiilor invizibile să se desfășoare mai puțin ca o difuzare „în linie“ și mai mult ca un proces de comunicare directă. Fluxul acesta, descendent de la generator la beneficiar, poate fi considerat drept stocul de informație de rezervă în care sînt conservate și o serie de probleme nesoluate sau de „idei precursor“, care pot fi valorificate în construcția de produse noi. Devine, astfel, importantă problema transferului cunoștințelor științifice, din sfera comunității științifice — ca generator de noi informații — în sfera comunității tehnologice. Deși este larg recunoscut faptul că știința are o contribuție majoră în dezvoltarea tehnologiei, nu a fost elucidat modul în care cercetările teoretice contribuie la apariția unor inovații tehnologice și nu s-a putut contura rolul pe care informarea îl deține în acest proces. Evidentul paralelism între istoria științei și istoria tehnicii a realizat „performanța“ unei permanente redescoperiri, pe care omenirea a fost silită să o constate și să o suporte cu stoicism.

O primă concluzie impune formularea celor două aspecte majore ale ineficienței informării. Acestea sînt: pe de o parte, suprasaturarea și concentrarea informațională, care nu permit accesul real; în al doilea rînd, nepublicarea, din considerentele riscului de a pierde „prioritatea“ în știință, ceea ce conduce de fapt la inexistența posibilității de informare și documentare.

2.2. COMUNICAREA PRIN CANALE EXTRALINGVISTICE

„Vorbirea nu este niciodată neutră“, nota J. Claret în lucrarea „*Ideea și forma*“³⁷. Cuvintele nu au o semnificație strictă, univoc definită, ele comportă — singure sau integrate în anumite contexte — o plasticitate, o pluralitate de semnificații, care permit să se comunice intenții adesea diferite și chiar opuse celor inițiale.

³⁷ J. Claret, *Ideea și forma*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 122.

Deși poate să pară paradoxal, se susține că ambiguitățile semantice și sintactice construiesc acel „nivel înalt de reușită și putere pentru limba naturală“³⁸.

Putem considera, împreună cu Constantin Noica, într-un autentic spirit românesc, că individul, societatea, participă la un dublu proces: unul de comunicare și altul de cuminicare. *Comunicarea* este un proces care vehiculează date, semnale, chiar înțeleșuri sau semnificații. Ea este sau ar trebui să fie fără rest. Se apropie, în acest mod, de tipul de comunicare prin aparate. C. Noica subliniază, însă, că: „progresăm printr-un spor de cuminicare, dar nu progresăm cu adevărat dacă nu obținem un spor de cuminicare“³⁹. De ce? Pentru că viața și societatea au nevoie de înțelegere și înțeleșuri.

Cuminicarea este de subînțeleșuri. Plasată atît la nivelul satului (ca univers închis) dar și la acela al societății deschise, cuminicarea transmite mai mult în sensul de comuniune întru ceva, comuniune pentru ceva.

O idee pe care o vom ilustra în cele ce urmează este aceea potrivit căreia comunicarea umană poate atinge performanțe superioare atunci cînd este întemeiată pe așa-numitele „canale extralingvistice“. Această concepție permite să se înțeleagă faptul că în relația dintre locutor și auditor există nu numai un fond de cunoștințe lingvistice — care se actualizează sau rămîn sub formă potențială — dar și o serie de factori constituiți de organele de simț sau gesticulație; este vorba de acele „expresii ale trăirii“, după cum le numește Habermas⁴⁰.

Între cei doi membri ai relației comunicaționale trebuie să apară înțelegerea, să se perceapă sensul exact care este vizat. Acest proces poate fi înțeles în geneza sa, pornind de la două considerente: a) toți participanții întrebuițează canale suplimentare într-o manieră eficientă; b) toți participanții sînt caracterizați de așteptarea intențională⁴¹, în sensul lui Habermas. Aceasta din urmă poate fi detaliată printr-o cunoștință intuitivă, un

³⁸ Y. Bar-Hillel, *Le langage*, în vol. *La pensée scientifique*, Paris, UNESCO 1978, p. 133.

³⁹ C. Noica, *Rostirea filozofică românească*, Editura Științifică, București, 1970, p. 266.

⁴⁰ J. Habermas, *Cunoaștere și comunicare*, Editura Politică, București, 1983, p. 200.

⁴¹ J. Habermas, *Op. cit.*, p. 204.

fel de „idealizare“ a modului în care se va comporta partenerul de dialog. O înțelegere complementară a acestei idei propune J. Claret⁴², susținând teza că *forma prezentării* are o forță comunicativă mai mare sau mai mică în funcție de „gradul de intenționalitate“ al celui care se exprimă. În general, se admite faptul că structura ideilor este dependentă de structura mijlocului de comunicare în care și prin care s-a format: ideile exprimate pe cale orală sînt preponderent afective și personale, în vreme ce ideile formate pe calea scrisului sînt preponderent intelectuale și sociale⁴³.

Ca factor explicativ, un al doilea nivel al „așteptării contrafactuale“, propus de Habermas, se exprimă prin presupunerea că toate exprimările extraverbale pot fi substituite — în cazul în care se solicită — prin exprimări verbale. Remarca autorului menționat permite, în viziunea noastră, următoarea interpretare: a) există un conținut transmis sub forma acestei exprimări non-verbale; b) acest conținut informațional poate fi tradus sub forma clasică a relației comunicaționale; c) în situațiile limită se pot realiza corespondența, „traducerea“ între informația vehiculată în modalitate non-lingvistică și informația exprimată într-o limbă naturală. Această înțelegere permite constatarea apariției informației în *contextele interacțiunii* din cadrul comunicării.

Într-o primă aproximare, s-ar putea generaliza faptul că, în comunicare posibilitatea transmiterii de informație apare în interacțiunea contextuală, prin mijlocirea canalelor extralingvistice. O concepție similară întîlnim, de altfel, și la Habermas, care susține o dublă structură pentru comunicarea prin limbă: comunicarea de conținuturi propoziționale nu este posibilă decît concomitent cu *metacomunicarea de relații interpersonale* (subl. ns.). În ea se exprimă asocierea specific umană a capacităților cognitive și a motivelor acțiunii cu intersubiectivitatea creată de limbă⁴⁴. Prezența planului metacomunicativ nu

⁴² J. Claret, *Ideea și forma*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 119.

⁴³ H. Wald, *Limba și valoare*, Editura Enciclopedică Română, București, 1973, p. 81.

⁴⁴ A. Marga, *Cunoaștere și sens. Perspective critice asupra pozitivismului*, Editura Politică, București, 1984, p. 228.

se explică numai prin condiții relative la persoanele aflate în acest proces, ci și prin limbă ca „mediu relevant al vieții sociale“⁴⁵.

Putem vorbi, astfel, de manifestarea acelei *competențe disponibile* de care amintea Bar-Hillel, în sensul de a utiliza exprimarea contextuală, de a transforma ambiguitatea limbajului, dintr-un factor negativ într-un element cu valențe constructive.

Se notează⁴⁶ că numeroase cuvinte conțin o încărcătură afectivă încorporată sau asociată semnificației lor. Construcția și întreținerea acestui adaos afectiv prin repetiție, în cadrul dialogului sau al argumentării, au un fundament cultural mai larg. El aparține unor modele valorice admise de societate la un moment dat. Poate, de asemenea, să fie rezultatul unui act individual, personalizat de comunicare. Iată de ce merită luată în considerație și posibilitatea transmiterii de informație prin procese care nu sînt de natură cognitivă. Constatînd faptul că limbajul poate să transmită o cantitate de *informație afectivă* prin intonație, stil, rapiditate, forță, Satoși Watanabe subliniază faptul că procesele pe care le considerăm cognitive implică și participarea unei *informații non-cognitive*. Acest tip de informație ar fi mai greu de reprezentat cu ajutorul simbolurilor abstracte, al logicii sau al matematicii.

Ideea apare exprimată cu claritate și de H. Wald, după care, „cu cît valoarea stilistică a unei expresii este mai mare, cu atît mai bogată este informația comunicată. Prin stil, mesajul comunicat se îmbogățește nu numai cu noi cunoștințe, ci și cu atitudinea vorbitorului față de ele (...). *Informația unei expresii nu este niciodată pur cognitivă, ci și pragmatic afectivă*“⁴⁷.

Teoretizînd o perspectivă largă asupra statutului informației la nivelul actual de conceptualizare, S. Watanabe susține ideea tratării acestei categorii ca un mijloc de a crea starea viitoare a unui mediu dezirabil. Pornind de aici, cibernetica este definită drept o știință a controlului mediului pentru supraviețuire și pentru dezvoltarea

⁴⁵ A. Marga, *Op. cit.*, p. 228.

⁴⁶ S. Watanabe, *L'information*, în vol. *La pensée scientifique*, Paris, UNESCO 1978, p. 153.

⁴⁷ H. Wald, *Op. cit.*, p. 47.

vieții. Se remarcă, cu siguranță, o *dublă relativizare* privind atât categoria de informație cât și domeniul ciberneticii. Apare o anumită deschidere pe direcția construirii unui tip specific de mediu social. Autorul citat consideră că eforturile teoretice conjugate spre o reformulare într-un spațiu adecvat trebuie să impună *epistemometrica* — disciplină care, printr-un demers științific, ar putea constitui centrul științei despre informație. Se propune o *reformulare a epistemologiei*, care ar urma să integreze teoria comunicației, lingvistica, psihologia într-o disciplină unitară a informației.

În situația concretă a „colegiilor invizibile“, asistăm la un dublu proces de individualizare a relației de transfer, atât în plan informațional cât și în plan afectiv. Se transmite și se recepționează o informație *personalizată*. Elementul atitudinal care ține de *forma* și de *momentul* în care se desfășoară comunicarea este, în acest caz, predominant.

O altă direcție de argumentare privind specificitatea comunicării prin canale neformale este oferită de discutarea raportului dintre informație și sursa care o materializează.

Constatăm o anumită *independență* a conținutului informațional față de formele materiale ale sursei. Hirtia a consemnat versul, formula matematică, dar și portativul muzical, alături de reproducerea peisajelor sau portretelor celebre. Banda de magnetofon, ecranul televizorului sau al cinematografului, discurile „clasice“ sau casetele video, fotografia pot înregistra parțial aceleași conținuturi. Există, desigur, o anumită specificitate; bunăoară, discul clasic nu poate reda delicatetea unui tablou de Luchian, după cum textul unei opere tipărite nu ne permite să-i „auzim“ acordurile fine. Epoca noastră a condus, însă, la multiplicarea posibilităților de materializare a informației, de transfer mai larg de pe un suport pe altul. Ceea ce constituie obiectivul acestor considerații este analiza faptului că informația poate produce efecte psihologice, estetice și comunicaționale diferite, în funcție de suport; cu atât mai mult cu cât, la modul ideal, *suportul poate fi considerat partenerul de proces comunicațional al individului uman*. „Suportul“ ca existență fizică se „împlinește“ cu forme diverse ale informației, în funcție de conținuturile pe care le comportă. Individul nu poate avea acces la informație decât prin intermediul suportului. Istoria a consemnat treceri succesive de la o etapă

la alta. Deși faptul poate să pară nesemnificativ, acestea au reprezentat și reprezintă atât valori materiale (ediții de lux, unicate) cât și simboluri culturale ale unor epoci istorice. „Revoluția“ — la nivelul suportului material al informației — a mărit capacitatea de reproducere, ceea ce nu conduce automat însă la îmbogățirea în semnificații a comunicării. Suportul modern al informației este încadrat în alte contexte sociale. Problema ce apare se referă la măsura în care aceste „materializări“ ale informației creează și *noi contexte de receptare*. De o deschidere mai largă se bucură întrebarea dacă aceste noi suporturi ale informației sînt sau devin fapte de cultură, de civilizație.

O altă idee pe care dorim să o subliniem este aceea că, în toate modalitățile sub care se manifestă „colegiile invizibile“, apare o mai acută nevoie de performanță *ad-hoc*. Explicația poate proveni, între altele, și din faptul că la baza acestei forme de comunicare stă principiul atracției motivaționale. Este vorba de un principiu care presupune deopotrivă *performanță* și *creativitate*. Aceasta cu atât mai mult cu cât, așa cum se afirmă în literatură, „fiecare ființă umană închide în forul său interior o polaritate: singurătate-comunicare. În singurătate trebuie să se producă și constant să se reproducă salutarul reviriment din care poate fișni o comunicare autentică cu alt om“⁴⁸.

Performanța se construiește deci nu numai pe baza conținutului primar pregătit a fi transmis, ci și pe un fundal extralingvistic afectiv, pe aspectul retoric, dar încărcat de sens al comunicării, pe elementele de curiozitate, pe forma „agreabilă“ a unei scrisori etc. Personalizarea demersului teoretic este solicitată și de faptul că pe de o parte există tehnici dificil de transmis, fără o demonstrație concretă, iar pe de altă parte, ideile în stare embrionară sînt uneori insesizabile în absența unui contact personal.

Marcînd o atitudine în comunicare, canalele neformale permit, așadar, un plus de informație, prin capacitatea partenerilor de a construi și de a beneficia de un minimum de intimitate comunicațională, permis de ceea ce

⁴⁸ G. Friedmann, *La puissance et la sagesse*, Paris, Gallimard, 1971, p. 366.

am numit *competența disponibilă*. În teorie există distincția ⁴⁹ între *aspectul dinamic* — generator de acțiune și decizie — și *aspectul intelectual* în argumentare, înțelesă ca tip de comunicare. Acest al doilea aspect se întemeiază pe dovezi și justificări și participă la relevarea unui plus de conținut.

Variantele posibile de exprimare, având deci o expresivitate caracterizată prin grade diferite de concentrare, realizează și un tip de solicitare diferită. Apare semnificativă, pentru perenitatea ei istorică, remarcă gânditorului medieval Toma d'Aquino, care susținea că dascălii trebuie să-și transmită învățătura în cadrul unui proces care le solicită prezența. Fin analist, acesta „justifică” absența unor „opere complete” din partea lui Socrate tocmai prin prisma acestei concepții de participare directă la instruire, de comunicare a învățaturii.

În situația unei comunicări directe, *solicitarea morală este mai accentuată*. Relația de transfer informațional se desfășoară între parteneri relativ sau strict individualizați, cu așteptări mai marcate, spre deosebire de neutralitatea sau indiferența existentă între sursă și beneficiar, în comunicarea prin surse formale.

Experiența socială privind această realitate consemnează o serie de *exerciții sistematice de comunicare*. Avem în vedere metoda folosită în centrele de perfecționare profesională din Franța (Nancy): se formulează o temă sociotehnică al cărui program înscrie, printre obiectivele sale, realizarea unui grad ridicat al permeabilității informaționale în universul unei întreprinderi; metoda încearcă să faciliteze modalitatea optimă de circulație a mesajelor cu valoare operațională ⁵⁰.

La nivel de program social, studiul final ⁵¹ al Raportului către Clubul de la Roma, *Microelectronica și socie-*

⁴⁹ P. Oléron, *L'argumentation*, P.U.F., Paris, 1983, p. 68. Asupra interpretărilor argumentării ca „intervenție cognitivă”, „echilibrare cognitivă”, „mijloc de augmentare a coeziunii sociale” sau „interacțiune de semnificații și valori”, cf. P. Ioan, *Logică și meta-logică*, Ed. Junimea, Iași, 1983, pp. 122—149.

⁵⁰ L. Topa, *Cum cultivăm inteligența socială în relațiile umane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 29.

⁵¹ A. Schaff, *Ocupația și munca*, în vol. *Microelectronica și societatea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 455.

tatea, semnat de A. Schaff, consemnează — cu îndreptățire, în opinia noastră — *retorica* printre mobilurile educației permanente a viitorului. Aceasta ar avea rolul să asigure o pregătire pentru participarea mai activă la viața publică. S-ar elimina, poate, riscurile apariției izolării și individualismului. Susținerea oratoriei ar putea fi interpretată ca posibilitate, ca o situație complementară celeia oferite de mass-media, pentru a obține o „agora informațională” a vremurilor viitoare.

Într-o perspectivă similară se înscriu și preocupările de o anumită profesionalitate în domeniu, manifestate în cadrul Centrului Internațional pentru Studii Integrative (I.C.I.S.). În Programul de comunicare al acestui organism internațional se prevăd o serie de reuniuni „in-person”, ca schimb neformal, interpersonal. Se au în vedere discuții și investigații în domenii de interes reciproc la nivelul indivizilor și al grupurilor mici din comunitățile științifice și culturale, pe probleme de strictă actualitate, cum ar fi: rolul inteligenței artificiale, al serviciilor umane, al instrucției și educației, al telecomunicației.

Situația specifică a raportului sursă-beneficiar în comunicarea prin surse in-formale se concretizează, la nivelul argumentării de exemplu, prin faptul că emițătorul apare, prin statut, mai important, el poate utiliza argumentul autorității personale în transmiterea mesajului, personalizând astfel comunicarea. Eficacitatea afectivă poate fi interpretată în relația orator-public, prin mijloacele clasice și moderne ale retoricii. Ne referim astfel la competență și sinceritate care, fiind corelate cu criteriul prestigiului și al puterii, pot genera o nevoie de *identificare* sau de *subordonare* între emițător și publicul său ⁵².

Aspectul afectiv al comunicării in-formale în situația discursului presupune și dimensiunea unei *similitudini* între emițătorul și beneficiarul de informație. Acest coeficient de sensibilitate poate conduce chiar la o *contaminare prin imitație*. Este vorba de adeziunea mai rapidă în cadrul unui comportament de recunoaștere între persoane asemănătoare ca vîrstă, statut social, competențe profesionale, grad de cultură etc. Acesta constituie un alt argument care ne permite să admitem că, în situația

⁵² P. Oléron, *Op. cit.*, p. 86—87.

comunicării in-formale, intervenția explicită este mai eficientă decât textul scris anonim, prin faptul că aceasta ia în considerare condițiile de receptare, favorizând apariția unor reacții afective.

Din perspectivă antropologică, putem sesiza existența unui *comportament de relație*⁵³, facilitat de limbaj în cadrul mai larg al unui comportament figurativ. Regăsim, la acest nivel, rolul mai vechi pe care îl avea individul uman în viața grupului etnic, respectiv partea sa la manifestările ceremoniale; în cadrul acestora, se consideră că toți cei prezenți sînt, alternativ, figuranți și spectatori, pînă la un punct⁵⁴. Se creează, în acest mod, un grad coerent de participare figurativă. Dacă admitem că fără concursul asistenței nici spectacol nu ar fi, în situația comunicării in-formale putem constata apariția unei *specializări figurative* a separării dintre actori și spectatori. Ideea aceasta, susținută de antropologul francez A. Leroi Gourhan, ne sugerează afirmația că, într-adevăr, în contextul situației actuale a comunicării, majoritatea indivizilor nu mai joacă rolul de figuranți sociali. *Participarea a devenit o trăsătură esențială a contemporaneității*, nu numai prin dimensiunea figurativului ci, mai ales, prin cea a acțiunii eficiente.

Dacă prezentarea verbală are o relativă superioritate față de textul scris, situația respectivă se explică și prin faptul că în acest tip de comunicare putem sesiza două modalități posibile de transmitere a mesajului: o manieră informativă, evidentă, dar și o manieră indirectă de tratare pe „ocolite“ a faptelor. Referirile⁵⁵ la acest aspect susțin necesitatea din punct de vedere informațional, de a aborda diferența de conținut între mesajul scris și cel sonor, pentru a determina factorii responsabili de bogăția informației suplimentare conținute în mesajul vorbit.

Posibilitățile utilizate în exprimarea verbală ilustrează cu pregnanță *funcția fatică* a limbajului, explicată de J. Claret⁵⁶ ca o centrare a mesajului pe funcționarea

canalului informațional. S-ar proba în acest mod *calitatea* comunicării, suscitînd atenția interlocutorului prin accentuarea contactului.

În literatura de specialitate o atenție deosebită se acordă și funcției metalingvistice⁵⁷ înțelese ca o centrare a mesajului pe cod, facilitînd astfel procesul de atingere a unui anumit *nivel de claritate* în comunicare. În discursul oral această funcție a limbajului este mai puternică decât în textul scris. Revenirea în vederea obținerii unui anumit grad de precizie este posibilă și apare firească mai ales în comunicarea prin sursele neformale.

În legătură cu acest aspect, pornind de la teza că „semnul nu este numai un mijloc de transmitere a informației, ci și un mijloc de elaborare a ei“⁵⁸, deducem și rolul codului în procesul de comunicare. Acesta nu este exterior, nu permite exclusiv transmiterea de informații, ci apare, de asemenea, ca mijloc de a le construi. O interpretare apropiată formulează P. Oléron⁵⁹ în tratarea argumentării ca tip de comunicare. Se apreciază, astfel, că prin cod nu trebuie să înțelegem o simplă transpoziție de elemente preexistente într-un alt sistem, ci o *construcție* (subl. a.) care mobilizează cunoștințe teoretice și practice. Spre exemplificare, pentru a sublinia faptul că decodificarea nu este o operație simplă, mecanică, autorul citat tratează argumentarea din acest punct de vedere. Sînt de reținut, în contextul celor discutate, două faze: (1) interpretarea conținutului material al mesajului care implică o anumită comunitate de limbă, și (2) înțelegerea înlănțuirii conceptuale, legătura între teza și argumentarea prin care aceasta este susținută sau combătută. Decodificarea poate fi totală sau, dimpotrivă, creează numai o imagine globală. Ideea pe care dorim să o subliniem este aceea că, într-o accepție dialectică, decodificarea admite o înțelegere flexibilă, de *participare la comunicare*. Devin, astfel, consistente afirmațiile de genul: „informația se formează în și prin comunicare“⁶⁰; „semnele nu sînt numai mijloace de comunicare a infor-

⁵³ A. Leroi Gourhan, *Gestul și cuvîntul*, Editura Meridiane, București, 1983, vol. 2, p. 173.

⁵⁴ A. Leroi Gourhan, *Op. cit.*, p. 175.

⁵⁵ Edm. Nicolau, *Limbaj și strategie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 21.

⁵⁶ J. Claret, *Op. cit.*, p. 52.

⁵⁷ *Idem*, p. 53.

⁵⁸ H. Wald, *Op. cit.*, p. 8.

⁵⁹ P. Oléron, *Op. cit.*, p. 23.

⁶⁰ H. Wald, *Ibidem*.

mației⁶¹, sau „argumentarea se poate construi pe măsură ce ea se desfășoară“⁶².

Analizând un alt aspect al problemei — raportul dintre limba scrisă și imagine, în comunicarea informațiilor — constatăm că imaginea posedă o putere informațională superioară. Imaginea de tip documentar permite să se sesizeze vizual evenimente, procese, intervenții ale unor persoane sau grupuri în anumite situații acționale. Aceste imagini conțin o încărcătură afectivă care poate să conducă la un anumit mod de intervenție. Dacă ne referim la domeniul publicitar, constatăm că ilustrații de bună calitate devin „mai comunicative“ atunci când obiectele sînt înscrise în *contexte seducătoare*, cînd se realizează o prezentare capabilă să flateze. Se probează de ce eficiența documentară și afectivă a imaginii este superioară celei pe care o poate realiza limbajul, care numai evocă faptele fără să le prezinte.

Convingătoare ne apare sugestia formulată de Mc Luhan în legătură cu această idee: să presupunem că în loc să desfășurăm drapelul nostru cu stele și cu dungi, am fi scris pe el pur și simplu „drapel american“. Deși simbolurile ar transporta același înțeles, efectele ar fi diferite⁶³.

Situația relatată acceptă o explicare din perspectiva antropologică, prin faptul că individul, pe scara istoriei, a fost caracterizat inițial de un comportament figurativ. Acesta este legat profund de calitatea umană, de atitudinile și limbajul care completează recunoașterea și organizează *comportamentul de relație*⁶⁴ (subl. ns.). Reprezentarea figurativă permite o anumită coeziune etnică la începuturile istoriei umane, socială-generală în stadiile ulterioare. Simbolismul grafic beneficiază în raport cu limbajul fonetic de o anumită independență, generată de faptul că un anumit conținut se exprimă în cele trei dimensiuni ale spațiului, spre deosebire de limbajul fonetic, care se exprimă pe unica dimensiune a tipului. Autorul citat consideră că, „la nivelul la care ne aflăm încă, legătura dintre limbaj și exprimarea grafică este de coor-

donare și nu de subordonare“⁶⁵. Și continuă, susținînd ideea pe care am exprimat-o mai înainte, a faptului că „imaginea posedă atunci o libertate dimensională de care scrisul va fi întotdeauna lipsit“⁶⁶. Admitem, pe aceeași linie argumentativă, că există forme scrise care conțin o contextualizare bogată. Și dacă resimțim mai puțin manifestarea acestei forțe la nivelul ecuațiilor algebrice sau a formulelor din chimie, așa cum consideră A. Leroi Gourhan, susținem totuși că exprimarea publicitară face apel la stări profunde, infraverbale, ale comportamentului intelectual⁶⁷. În această situație, asamblarea simbolică vorbește într-adevăr prin ea însăși. Imaginea devine cu atît mai comunicativă.

Primele reprezentări simbolice nu erau întîmplătoare: alăturarea figurilor nu putea fi întîmplătoare. La originea lor se admite⁶⁸ că a existat un *context oral*, cu care aceasta era coordonată și ale cărei valori le reproduce spațial. Este vorba deci de un proces complex, care se desfășoară la nivelul comunicării. La început a existat deci *contextul oral*, care se materializează în lumea simbolurilor, a căror semnificație nu este independentă de oralitatea inițială, preexistentă. Conținutul a fost mai bogat și a rămas oral, transpunîndu-se numai în *variante ale sale*, care vor funcționa ca momente aflate într-o raportare permanentă cu valorile instituite oral (valori sociale, în special conștiința etnică). În această fază, încă nu s-au produs specializarea figurativă, separarea dintre emițătorul și beneficiarul social al sensurilor comunicării.

Apariția scrierii fonetice a condus la inversarea situației anterioare: textele ascund o lume de înțelesuri, ele creează contextele scrise și, în mai mică măsură, pe cele orale. Prolixitatea și polisemia limbajului conduc la apariția contextului la nivelul limbajului scris. Acesta din urmă generează, însă, și un *context oral*, altul decît cel inițial. Este vorba de un rezultat al condițiilor procesului de comunicare. În situația raportării la sursele informale, la argumentare de exemplu, se produce o iluzie aparentă: deși se propune instaurarea unui context oral

⁶¹ *Ibidem*,

⁶² P. Oléron, *Op. cit.*, p. 23.

⁶³ M. Mc Luhan, *Understanding Media: The Extensions of Man*, Mc Graw Hill Book Company, New York, 1965, p. 82.

⁶⁴ A. Leroi Gourhan, *Op. cit.*, p. 173.

⁶⁵ A. Leroi Gourhan, *Op. cit.*, p. 267.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Idem*, p. 269.

⁶⁸ *Ibidem*.

în sensul celui primar, în stare să construiască semnificații universal transmisibile, într-o anumită măsură prevalează contextul oral creat de personalizarea modului de a transmite informația. Ne aflăm în fața unui element complementar, care permite instaurarea unui cadru extralingvistic pentru transmiterea conținutului informațional.

Subliniem faptul că inițial *contextul* nu a fost derivat, nu a reprezentat o condiție particulară a comunicării. El a fost însuși conținutul, faptul care a produs apariția unor forme inteligibile, într-o manieră universală de transmitere și de păstrare a experienței și a memoriei colective. La început, simbolurile apărau etnia. Ideea apare exprimată, sub o formă plastică, de către Marshall McLuhan, care afirmă: „Mai multe secole de folosire a ideogramelor nu au amenințat atmosfera de familie și de viață tribală în societatea chineză. Pe de altă parte, o singură generație de alfabetizați din Africa astăzi reușește să elibereze individul din cuibul tribal”⁶⁹.

Teoria filosofică a consemnat această trăsătură a comunicării, formulând teza referitoare la dependența semnificației nu de simpla utilizare în limbă, ci de *contextul acțional al rostirii*, aceasta din urmă nefiind simplă supunere, zicere, enunțare a ceva⁷⁰. Interesantă este observația că la nivelul comunicării apar și non-comunicarea, actul ilocutionar nu ca o formă de accident lingvistic, ci ca o manifestare firească a acestui proces.

Ideea unui *context acțional al rostirii* transpune realitatea asamblării simbolice a figurilor în concordanță cu contextul oral, care era structurat din valorile sociale ale grupului etnic. Se evidențiază în acest mod raportul între un conținut, o semnificație și forma grafică corespunzătoare. Nu se avea în vedere raportarea succesivă a indivizilor la aceleași acte cognitive, la interpretarea simbolurilor și la realizarea corespondenței dintre ele și cunoștințele orale.

⁶⁹ Marshall McLuhan, *Understanding Media: The Extensions of Man*, Mc Graw-Hill Book Company, New York, 1965, p. 83.

⁷⁰ Al. Boboc, *Confruntări de idei în filosofia contemporană*, Editura Politică, București, 1983, p. 151; P. Ioan, *Evoluții în teoria actelor de limbaj*, în vol. 2 al suplimentului (la Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași, tomul XXVII): *Cunoaștere, creativitate, comunicare*, 1981, pp. 8—14.

Teoriile actuale ale comunicării subliniază, după cum am văzut, *relația socială a vorbitorilor*⁷¹, înțelegea nu prin trăsăturile sale marginale, accidentale, ci prin acelea care conferă un anumit statut vorbitorului/ascultătorului în procesul de comunicare. Cu atât mai semnificativă apare această orientare cu cât cercetările antropologilor⁷² susțin faptul că gândirea umană este caracterizată la începuturile sale de parcurgerea unei succesiuni „de la mitogramă la ideogramă, de la ideogramă la literă, iar civilizația materială se sprijină pe simboluri în care jocul dintre lanțul de concepte emise și restituirea lor se îngustează tot mai mult”. Condiția intelectuală a omului modern se caracterizează prin îngustarea zonei de interpretare individuală, „deoarece simbolul și conținutul său se confundă într-un realism ce tinde spre perfecțiune”⁷³.

2.3. PIERDEREA DE CONȚINUT ÎN COMUNICARE

În procesul contemporan de comunicare, epoca informatică a generat paralel cu un fond substanțial de realizări incontestabile, problema *pierderii de conținut*. Ne confruntăm cu o realitate a mișcării comunicaționale, sesizată atât în atitudini de autor cât și în rapoarte oficiale, care tratează din diferite unghiuri aspecte ale informatizării. Avem în vedere, în ultimul caz, cunoscutul Raport Nora-Minc, din literatura franceză, intitulat: *L'informatisation de la société* (1978).

Remarcăm de la început că nu ne referim la caracterul „parțial” al comunicării, la faptul că limbajul poate fi considerat „o piedică în calea comunicării”⁷⁴, ci la aspectul contemporan al „insuficienței”, generate de informatizare. În comunicarea dintre subiecții umani, apare o pierdere de conținut, ca un fenomen primar, care are loc la nivelul canalului informațional. De aceea, nu toate sensurile transmise vor fi receptate — fie singulare, fie — ceea ce este mai dificil — în contextele urmărite.

⁷¹ A. Marga, *Cunoaștere și sens*, Editura Politică, București, 1984, p. 231.

⁷² A. Leroi Gourhan, *Op. cit.*, vol. 1, p. 286.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ H. Wald, *Op. cit.*, p. 17.

De o altă natură apare, însă, diminuarea de conținut, atunci când sfera „partenerului“ de informare și comunicare s-a lărgit. Comunicarea umană, ca fenomen cultural și mediat, a permis introducerea calculatorului, a băncii de date, ceea ce conduce la apariția unui fenomen derivat, suprapus celui inițial, care nu trebuie, însă, neglijat.

În fața primei forme de diminuare, atitudinea rămâne teoretică, primordial științifică, dar nu ca o dorință absurdă de a comunica incomunicabilul⁷⁵.

În ceea ce privește al doilea aspect, se cer a fi conjugate eforturile din partea unor factori mai largi ai vieții culturale, a forurilor de decizie și prognoză socială. Iată de ce întâlnim — în paginile Raportului către Clubul de la Roma *Microelectronica și societatea* — exprimată cu claritate atitudinea față de faptul că informația și comunicarea, considerate „esaful societății“, sînt afectate, cînd sînt mediate, canalizate și parțial preluate de către sistemele tehnice⁷⁶.

O serie de realități și tentative de înlăturare a acestui fenomen se exprimă prin : a) modificarea modelului de autoritate din relația sursă-beneficiar, în sensul depășirii etapei fetișizării sursei și a cantității de informație ; accentul se pune pe structurarea conținutului, care să permită în acest mod o abilitate de a cerceta și utiliza informația ; b) apariția unei anumite forme a pierderii controlului asupra volumului informației, care schimbă pînă și dimensiunea naturii ; c) la nivelul strict al limbajului, se constată că acel cumul de facilitare și eficacitate generează, în schimb, un limbaj modular, o scriere mecanică și repetitivă.

Vocabularul utilizat astăzi de mass-media poate fi considerat drept o replică contemporană a procesului de *discretizare* a limbii care a început odată cu descoperirea tiparului. În măsura în care literele se confecționau și permiteau reutilizarea, permutarea, se imprima limbii o structură mecanică.

Informatica a introdus un limbaj epurat, un tip de scriere care, fiind codificată și sumară, ridică cu seriozitate problema accesului destinatarului. Permeabilitatea

⁷⁵ H. Wald, *Op. cit.*, p. 19.

⁷⁶ *Microelectronica și societatea ...*, p. 362.

sistemului de decodificare față de conținutul astfel transmis va fi diferită pentru diferiți utilizatori. Nivelul cultural al receptorului devine un criteriu al posibilității de decodificare. Rezistența la utilizarea unui asemenea limbaj cunoaște și ea deosebiri. Vor beneficia de conținutul transmis aceia care pot intra în dialog cu noua sursă de informații. Sub raportul volumului, apare deci evidentă o pierdere de conținut, generată de imposibilitatea de acces la el a unora dintre virtualii beneficiari.

Situația semnalată nu face decît să dubleze, la nivelul receptării sociale, diminuarea de sens pe care o suportase deja limbajul natural, care a devenit „obiect“ al transmiției automate.

Această deteriorare a limbajului, dominată de mass-media și epoca informatică, a condus la apariția unui limbaj denumit de specialiști⁷⁷ ca „aproximativ“, „de bază“, datorită impunerii culturii-standard a tehnicianului specializat. Situația creată a generat frecvența utilizare, în cadrul limbajului din publicațiile de specialitate, a unor expresii tipice ca, de exemplu, „esențial“, „probabil“, „credibil“. O atare manieră de exprimare a pierdut dimensiunea emoțională, iar limbajul are, pe acest temei, șanse de a fi folosit primul în calitate de cod în sistemele expert.

Se notează cu malițiozitate că un astfel de limbaj este susținut uneori artificial, pentru a forța respectul și a impune anumite decizii.

Procesul de simplificare și de abstractizare la care este supus limbajul natural în general conduce la efecte negative pentru comunicarea interumană. Limba modernă este impregnată tot mai mult cu termeni tehnici⁷⁸ : „impact“, „mutație“, „coordonate“, „a contacta“, „a focaliza“ ș.a., care reprezintă elemente ale unui limbaj descriptiv specializat. De aceea, așa cum susține J. Claret⁷⁹, ea pierde virtuțile unui umanism popular, aflat pe cale de dispariție. Autorul francez pledează cu convingere pentru cuvintele-imagini, modelate de generații de țărani și mici meșteșugari, care sînt cuvintele viguroase și succulente ale limbii franceze.

⁷⁷ J. Claret, *Op. cit.*, p. 111.

⁷⁸ J. Claret, *Op. cit.*, p. 77.

⁷⁹ *Ibidem*.

În paranteză poate fi amintit faptul că această alegorie a limbii drept un model pentru nivelul de comunicare la nivelul satului se regăsește în literatura franceză și în Raportul Nora-Minc⁸⁰. Acesta constată că tipurile de comunicare orale, prin ritualurile sale, echilibrau atmosfera satului. Limba informatizată de astăzi va trebui să creeze acea „*agora informațională*“, extinsă însă la dimensiunile și valorile specifice lumii moderne.

2.4. RETRIBALIZARE SAU ACOMODARE INFORMAȚIONALĂ ?

Această temă stimulatorie a cunoscut tratări recunoscute ca atare în literatură. Ideea potrivit căreia omenirea a cunoscut o „detribalizare“ în antichitate, datorită alfabetului fonetic, și o „retribalizare“ în lumea modernă apare la Karl Popper în lucrarea *The Open Society and Its Enemies (Societatea deschisă și dușmanii ei)*⁸¹. Tema este reluată de Marshall McLuhan, în *Galaxia Gutenberg*, unde analizează deschiderea pe care o introduce scrierea fonetică, fenomen amenințat cu dispariția datorită „mediilor electrice“. Trecerea unei societăți la relații de tip abstract, din cauza alfabetului fonetic, cunoaște, paradoxal, o întoarcere în era electronică, la marile triburi globale? Situația contemporană, suprasaturată de „mediile electrice“, reeditează performanța, deloc originală, de a se întoarce la o societate închisă? Asistăm la o retribalizare? Termenul „tribal“, introdus de McLuhan, reprezintă o tipologie culturală, în sensul de cultură caracterizată prin preponderența deținută de mijloacele orale și auditive de structurare și transmitere a informației.

Creșterea gradului de omogenitate culturală, prioritatea redobândită de valorile oral-auditive favorizate de tehnologia electronică sînt argumente în sprijinul fenomenului semnalat. Pline de semnificații apar consecințele acestei treceri de la orientarea vizuală la cea auditivă, înfăptuite printr-un proces de tensiune culturală.

⁸⁰ S. Nora, A. Minc, *L'informatisation de la société*, La documentation française, Paris, 1978.

⁸¹ Cf. M. McLuhan, *Galaxia Gutenberg*, Editura Politică, București, 1975, p. 34.

Care este, însă, semnificația majoră a dedublării universului între lumea „magică“ a auzului și lumea „indiferentă“ a văzului? McLuhan distinge cu claritate între posibilitățile scrierii în sine și cele ale scrierii fonetice. Convinge argumentarea sa privind forța detribalizatoare a alfabetului fonetic; acesta a oferit oamenilor o experiență care a putut produce o transformare esențială. „Cuvintele scrise fonetic au sacrificat lumi de înțelesuri și percepție, care erau asigurate de hieroglife sau de ideogramele chinezești“, nota McLuhan în lucrarea *Understanding Media: The Extension of Man*⁸².

Forța alfabetului fonetic constă în aceea că traduce sunetul într-un cod vizual, după ce a abstras din sonorități anumite semnificații. Este poate mai dificil de sesizat — pentru optica contemporană, exersată și tributată unei concepții vizuale — magia, misterul spațiului oral și acustic, simultaneitatea relațiilor pe care acesta le presupune. Putem accepta că omenirea a suportat un adevărat „șoc al alfabetizării“. A urmat apoi o fază prelungită de adaptare a vieții — la nivel personal, micro și macro-social — la noul model de receptare.

O imagine istorică ne relevă faptul că cele două mari culturi europene antice — greacă și romană — au reacționat diferit în situația nou creată. Roma a adoptat cu o oarecare dezinvoltură alfabetul și a transpus cultura în termeni predominant vizuali. Grecia, însă, mai reținută, a opus rezistență, păstrînd o parte din cultura orală. De aici, poate, și acel dispreț al ei pentru știința aplicată și pentru acțiune, care a condus la paradoxul lumii elene: valorificarea cuceririlor științei sale în alte epoci istorice.

Interesant pentru istoria culturii este și reproșul celebru pe care Cicero îl formula la adresa lui Socrate. Acesta era acuzat de a fost primul care a despărțit „mințea de inimă“. De notat că Socrate a trăit la granița dintre lumea orală și cea vizual-alfabetică, atunci cînd limbajul prin alfabetizare pierdea rezonanța sa multidimensională.

Revenind la situația atitudinilor actuale, să remarcăm atenția acordată modificărilor din planul comunicării, de către autorii Raportului către Clubul de la Roma, intitulat

⁸² M. McLuhan, *Understanding Media: The Extensions of Man*, Mc Graw Hill Book Company, New York, 1965, p. 83.

lat *Microelectronica și societatea*. Se constată, în acest volum, *extinderea razei experienței locale a receptorului social*, care devine „cetățean al satului global“. Efectul produs nu exprimă o noutate în planul efectelor pe care le-au generat tehnologiile informatice clasice și actuale. Consecința apare relativ minoră în comparație cu „efectul de stocare“, răspunzător pentru primul impact social al tehnologiei informatice, trecerea de la tradiția orală la cea scrisă.

Dintr-o perspectivă similară, S. Watanabe⁸³ interpretează revoluția informatică nu ca o posibilitate directă de a conduce societatea la reeditarea acelei performanțe în comunicare existente la nivelul unui trib sătesc. Acesta era caracterizat prin contacte individuale care nu afectau, totuși, diferențele dintre participanții la procesul de comunicare. Situația apare radical modificată la nivelul comunicării actuale. Neacceptarea unei identice reveniri istorice se justifică, în opinia noastră, deoarece exagerarea situației contemporane, a comunicării în cadrul unui sat global, este numai expresia de moment a imaginii volumului imens de informații.

Ceea ce caracterizează astăzi domeniul comunicațional este, poate, o mai *acută necesitate de acomodare informațională*. Tema a fost cercetată atât pentru nivelul relațiilor interumane cât, mai ales, pentru relația om-calculator. În ceea ce privește acest ultim aspect, atitudinea teoretică consemnează eforturi relevante pentru realizarea unui *model informațional al utilizatorului uman*. În măsura în care va fi conceput de om pentru necesitățile sale de transmitere și înțelegere, probabil că acest model va îmbogăți sfera comunicării.

O etapă a procesului de acomodare poate fi identificată în modalitățile de impunere a unor *criterii de selecție a informației*. O atare preocupare apare evidentă în cadrul *Programului de informare* al Centrului Internațional pentru Studii Integrative (I.C.I.S.). Subliniind faptul că, deși există vaste cantități de informație detaliată, furnizate prin progresele în știință și tehnologie, în științele sociale și comportamentale, se susține că acestea nu vor fi utile în soluționarea problemelor complexe ale epocii actuale, atât timp cât nu se va face o

atență selecție a datelor. Pentru ca informația să fie folosită eficient, e necesară o *ultra-selectivitate* în cadrul diversității de activități umane relevante.

A transpune, însă, datele în informație, informația în cunoaștere și cunoașterea în semnificație — toate acestea presupun un *proces uman*. Înțelegerea de sine și procesul interacțiunii indivizilor cu societatea sînt reclamate pentru a soluționa multiplele probleme în mod creator. Înțelegerea de sine reclamă cercetare, reflecție, descoperire și evaluare a informației.

Dacă am accepta ideea formulată de A. Moles⁸⁴, că redundanța apare în comunicare drept o mărime mai importantă chiar decît informația, teza ar putea fi interpretată în sensul că, deși este o mărime secundară în comparație cu informația, se manifestă la nivelul comunicării tot atît de importantă ca și informația.

Plecînd de la această idee, derivăm în analiza teoretică necesitatea polimorfismului limbajului natural. Acesta devine un mijloc de transmitere a bogăției informaționale. Se poate stabili o corespondență, în cadrul structurii actului comunicațional, între redundanță și decodificare, înțelegă ca un proces care se realizează prin anumite grade de libertate.

E necesară discutarea în paranteză a concepției potrivit căreia orice mesaj poate fi comunicat prin orice cod. Prin aceasta se afirmă prejudecata anteriorității mesajului față de cod. Nu împărtășim această idee, care plasează într-o relație de exterioritate mesajul și codul, deoarece „codul participă nemijlocit la însăși cristalizarea mesajului“⁸⁵, mai ales în situația creației artistice.

Nu numai limbajul conține o bogăție de sensuri, exprimată prin cuvinte care apar a fi adesea „în plus“, dar chiar decodificarea se realizează în funcție de setul de coduri pe care receptorul le are la dispoziție. Cu toate că în activitatea științifică se tinde spre restrîngerea opțiunilor în decodificare, pentru un transfer univoc al informației, libertatea actului de decodificare nu este total anulată. Este suficient să ne gîndim la sistemul de reprezentare al numerelor în diferite țări ale lumii, pentru a ilustra această idee; de exemplu, numărul 1.500 este

⁸³ S. Watanabe, *Op. cit.*, p. 151.

⁸⁴ A. Moles, *Informație și redundanță*, în vol. *Estetică, Informație, Programare*, Editura Științifică, București, 1972, p. 47.

⁸⁵ H. Wald, *Op. cit.*, p. 85.

decodificat de un american ca fiind o mie cinci sute, iar numărul 1.500 ca fiind un întreg și jumătate.

Așa-numitul „consum de libertate”⁸⁶, existent în orice proces de decodificare — dar mai ales în situația mesei artistice, se realizează pe baza dimensiunii metaforice a limbajului. S-ar putea nota că această decodificare are și ea un aspect redundant, sub forma libertății pe care o permite.

Tocmai aceste două aspecte aparent negative fac posibilă susținerea unei acomodări în procesul de comunicare. Cele două tipuri de libertate — respectiv cea creată de „jocul” dintre informație și redundanță, dintre sensul univoc și exprimarea poetică, precum și libertatea opțiunilor în decodificare — construiesc un cadru permisiv la nivelul structurii sistemului informațional. Posibilitatea este creată, deci, de însăși modalitatea de ființare și de aparentele contradicții ale domeniului de referință.

Conceptul relațional de „acomodare” semnifică în procesul de comunicare faptul că, la nivelul receptorului, se impune renunțarea la iluzia de consumator al informației „în acte unice”. Raportarea sa succesivă precum și a celorlalți, la aceleași fapte comunicabile, conștiința necesității unui partener (alt individ sau calculatorul) în demersurile sale modifică optica asupra „informației ca o pradă”, dacă ar fi să parafrazăm un titlu celebru din literatura noastră.

Pe de altă parte, oralitatea comunicării actuale nu conduce automat la sentimentul închiderii în universul informațional. Ea menține, dimpotrivă, lumea deschisă a înțelesurilor ca pe un aspect pozitiv, dar și lumea diferențelor marcate cu pregnanță de informatizare.

Lumea comunicației urmează să reacționeze la introducerea calculatoarelor din „generația a cincea”. Specialiștii estimează că apariția lor este comparabilă, în istoria intelectuală umană, cu inventarea tiparului. Modificările pe care le va provoca? Există afirmații că acestea vor depăși modificările produse de apariția cărților.

Prevenirea unor efecte nedorite a condus la înscrierea problematicei comunicării pe agenda unor organisme

⁸⁶ A se vedea C. Radu, *Ontologia semiotică a informației estetice*, în vol. *Estetică, informare, programare*, Editura Științifică, București, 1972, p. 108.

internaționale, care își propun să realizeze o serie de demersuri pe linia depășirii unei situații de criză. Ne vom referi, pe scurt, la *Programul de comunicare* al Centrului Internațional pentru Studii Integrative (I.C.I.S.). La baza lui se află concepția care susține că schimburile rapide din orice domeniu al raporturilor umane, împreună cu tendința accentuată către specializare și fragmentare, au creat nevoia pentru dezvoltarea de noi mecanisme de comunicare efectivă la toate nivelurile societății. Programul de Comunicare al I.C.I.S. este astfel conceput încât să intensifice, să faciliteze și să sporească comunicarea calitativă umană și profesională în rîndul factorilor de decizie, al inovatorilor, creatorilor din domeniul artei, al factorilor de schimbare — respectiv al acelor indivizi din comunitățile științifice, educaționale, politice și culturale, care contribuie la cele mai semnificative evoluții în domeniile lor de gândire, expresie și acțiune.

Dintre activitățile curente ale I.C.I.S. se remarcă: a) publicarea „Forumului pentru Corespondență și Contact” — o revistă internațională trimestrială, constînd din contribuții ale unor savanți de renume, profesori, specialiști; b) cercetarea, consultarea și cooperarea pentru programe specifice, cu alte institute: Clubul de la Roma (Scopuri pentru umanitate; Programul învățării; Schimbarea ordinii internaționale), Oficiul O.N.U. pentru știință și tehnologie (Aplicații ale științei și tehnologiei în dezvoltarea lumii a treia), Institutul pentru Științe Noetice etc.

O particularizare a promovării unei etici a faptului de informare comportă, la acest capitol, susținerea ideii unei *conștientizări a necesității acomodării*. Iată de ce nu lipsită de semnificație se prezintă încercarea de a realiza la nivelul calculatoarelor „generației a cincea”, printre alte caracteristici, mărirea performanței în schimbul de informații cu utilizatorul. Pe această direcție se înscriu *diversificarea modalităților de prezentare a informațiilor* alături de dezvoltarea unei interfețe între mașină și utilizator, care să folosească vorbirea naturală și imaginile. Făcînd parte din îndrăzneța inițiativă niponă, cunoscută sub numele de „Proiectul generației a cincea de calculatoare”, efortul semnalat reprezintă o încercare de a diminua discontinuitățile dintre om și calculator în planul comunicării⁸⁷.

⁸⁷ A se vedea L. D. Șerbănați, C. Giumale, *Inteligența artificială*, Editura Tehnică, București, 1985, pp. 119—124.

Acomodarea va fi stringent resimțită în viitor prin aceea că vom asista la procesul prin care *inteligenta artificială părăsește laboratoarele* și începe să ocupe un loc în activitatea curentă. După cum subliniau autorii E. Feigenbaum și P. Mc. Corduck, în introducerea la lucrarea *The Fifth Generation*, actuala revoluție a calculatoarelor se manifestă prin trecerea de la prelucrarea datelor la prelucrarea cunoștințelor, de la calculatoarele care calculează și depozitează date, la calculatoarele care raționează și informează⁸⁸.

Statutul acomodării se va modifica esențial în măsura în care perioada informaticii inteligenței artificiale va crea o nouă lume, cu un mediu informațional inteligent⁸⁹ distribuit personal, local și la diverse moduri și niveluri în societate. Lumea orientată informațional va avea nevoie de principii noi, care să reglementeze situația la nivelul căreia se consideră din perspectiva unei optici actuale că omul va avea în acest cuplaj rolul de raționator (subl. a.) care va elabora noi moduri de reprezentare, de rezolvare de probleme și va crea noi posibilități de utilizare a tehnologiei, va găsi noi probleme spre deosebire de inteligența artificială, care va prelua rolul suplimentator și amplificator (subl. a.) al intelectualului uman⁹⁰.

Dintr-o altă viziune, susținută de Yoneji Masuda în lucrarea *The Information Society*, societatea informațională va funcționa mai mult în jurul axei valorilor informaționale decât a celor materiale, a informației cognitive și selective în raport cu acțiunea. Autorul nipon consideră, de asemenea, că utilitatea informației și organizarea centrală pentru producerea informației vor avea caracterul fundamental al unei infrastructuri și capitalul de cunoștințe va predomina asupra capitalului material în structura economiei. Astfel, dacă în societatea industrială oamenii au un consum material affluent, societatea informațională va fi o societate în care activitatea cognitivă, creativitatea vor înflori în întreaga societate. Dacă stadiul cel mai înalt al societății industriale este societatea

⁸⁸ E. Feigenbaum, P. Mc Corduck, *The Fifth Generation*, Addison-Wesley Publishing Company, 1983.

⁸⁹ M. Drăgănescu, *Viitoare perioade ale informaticii*, AMC, vol. 44, Editura Tehnică, București, 1984, p. 8.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 9.

de consum, în situația societății informaționale stadiul cel mai înalt îl va constitui societatea globală orientată spre viitor. Yoneji Masuda, președintele Institutului pentru societatea informațională, precum și director general al Societății japoneze pentru creativitate, propune în spațiul teoretic contemporan conceptul de „Comutopia”, abreviere care provine de la „Computer Utopia”. Este imaginea unei societăți globale, „o viziune absolut nouă, pe termen lung, pentru secolul XXI”⁹¹.

Pornind de la concepția lui Adam Smith despre o societate universală opulentă, profesorul Masuda tratează noul tip de organizare socială ca pe un ansamblu care cuprinde multe centre de comunități de cetățeni, care vor participa în mod voluntar la realizarea acelorași scopuri, iar ideile vor înflori simultan în întreaga lume.

Deși este vorba de o imagine deocamdată îndepărtată, societatea informațională a viitorului își construiește premisele în acest final de secol XX. A realiza un proces de acomodare informațională în aceste condiții radical schimbate va fi o sarcină dificilă și, în același timp, de mare responsabilitate.

Acceptarea ideii cooperării oferă noi valențe înțelegerii acestui proces într-un univers supracondensat din punct de vedere informațional. Desigur, nu putem concretiza această idee fără să realizăm cerința percepției unui *ritm istoric propriu al informației*, al apariției și al propagării ei. Paralel, se resimte, desigur, și încercarea de formulare a unor criterii de valorizare a informației. În acest mod, subiectul — sub tripla ipostază de *emittor*, *receptor* și *canal de transmisie* — se va integra activ și multidimensional dinamicii procesului comunicational.

3. INFORMAȚIA DE PARTICIPARE

În peisajul informațional contemporan, se conturează cu pregnanță ceea ce noi vom încerca să argumentăm că reprezintă „*informația de participare*”. Aceasta reprezintă

⁹¹ Yoneji Masuda, *The Information Society, as Post-industrial Society*, Institute for the Information Society, Tokyo, Japan, 1980.

acel *fond social comun*, specific unei perioade istorice date, la care fiecare individ se raportează direct sau indirect. Raportarea este selectivă și comportă grade diferite care permit să se depășească, de regulă, acest cadru. Atunci când s-ar produce o identificare, apare îndreptățită ideea că ne aflăm în fața unui nivel scăzut de receptare, iar prin aceasta și de integrare în procesul de comunicare. Neutralitatea în cadrul raportului menționat nu poate fi acceptată, deoarece fiecare individ face parte dintr-un sistem comunicațional. Permițind elasticitatea de adaptare la condiții noi, informația de participare reprezintă *deschiderea* spre comunicare din sfera procesului informațional. Ea creează posibilitatea de acces pentru toți, prin *accentuarea contactului și menținerea contextului*.

În același timp, favorizează, într-o anumită măsură, integrarea mesajului în sistemul relațiilor interpersonale. Deoarece contextul este o sursă a înțelegerii, el favorizează apariția unei dimensiuni relevante, mai ales prin aceea că nu o poate reproduce nici un model de inteligență artificială.

Informația de participare mai poate fi înțeleasă și prin raportarea la *funcția fatică* a limbajului (funcție de accentuare a contextului). Putem considera acest nivel al semnificației categoriei analizate ca fiind *informația-ghid* a individului aflat în momente diferite ale comunicării. O situație a acestei informații-ghid în perimetrul tentativelor de teoretizare ne sugerează acceptarea ei ca „*ereditate verbală*” (J. Claret)⁹², *pseudoereditate* (A. Restian) sau ca un tip de „*rudenie socială*” (L. Țopa).

Când ne referim la tema enunțată, avem în vedere o anumită *formă*, o modalitate de manifestare în act a informației, la un moment social dat. Compusă din semne convenționale (cuvinte, imagini, benzi desenate, înregistrări sonore etc.), ea are menirea de a oferi subiectului social posibilitatea de a învăța *un mod de comportament* și de a se menține în cadrul său. Informația de participare oferă sentimentul de siguranță, atât de necesar la nivelul intercomunicării.

De exemplu, experiența încercată de forurile de presă americane, de a trimite în Vietnam, în perioada războiu-

lui din anii '70, ediții speciale ale revistelor care nu conțineau paginile publicitare (pentru a le diminua greutatea) a fost concludentă; lipsind acele imagini familiare care reprezentau idealul „de acasă” — se diminuau implicit capacitățile de informare ale materialelor transmise. Acestea nu mai reușeau de fapt să informeze, ceea ce conducea la apariția unui sentiment legitim de frustrare.

Așadar, poate fi acreditată o anumită necesitate a cultivării și întreținerii motivației participării. Mass-media facilitează transparența raporturilor sociale, prin aceea că permit difuzarea unor știri care conțin o serie de elemente de cunoaștere necesară înțelegerii și integrării în mediul social înconjurător. Se validează, în acest mod, atât *funcția psihoterapeutică* cit și aceea a *apartenenței sociale*, pe care le are comunicarea. Individul poate realiza, pornind de la aceste premise, o *comuniune*, o *formă de integrare* în procesul comunicațional.

O scurtă notație relevă modalitatea de a cultiva similitudinea și nevoia de identificare, dovedite de sistemul reclamei occidentale. Mijlocul cel mai eficient este oferit adesea de acea prezentare prin „contexte seducătoare”, care stimulează imaginația, oferind o satisfacție reală sau iluzorie „consumatorului” de informație în actele sale de cunoaștere.

Din punct de vedere istoric, informația de participare poate fi considerată o replică modernă a „oralității” procesului de comunicare, prezentă în curgerea timpului.

O perspectivă antropologică sugestivă asupra acestor teme propune André Leroi-Gourhan, în lucrarea *Gestul și cuvântul*⁹³. Formulând ideea unei *logici de participare*⁹⁴, care a condus la înțelegerea raționamentului primitivilor drept „pre-logic”, autorul consideră că această gândire „pare să se miște *într-un timp și un spațiu mereu readus în discuție*”⁹⁵ (subl. ns.). Această permanentă revenire la același cadru spațio-temporal este generată de coordonarea liberă dintre limbajul verbal și reprezentările grafice. Continuitatea permanentă apare între subiectul care gândește și mediul asupra căruia se exercită gândirea.

⁹³ A. Leroi-Gourhan, *Gestul și cuvântul*, Editura Meridiane, București, 1983.

⁹⁴ A. Leroi Gourhan, *Op. cit.*, vol. 1, p. 283.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹² J. Claret, *Ideea și forma*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 82.

Logica de participare, ca o garanție a unei organizări spațio-temporale, nu a dispărut complet — în viziunea noastră — dintre trăsăturile activității cognitive. Putem constata apariția discontinuităților, ca urmare a fixării agricole și a apariției primelor scrieri. În evoluția ulterioară, pînă în faza dezvoltării tehnicilor audiovizuale, coeficientul de participare la nivelul comunicării a fost prezent în permanență. Ne detașăm de concepția autorului citat în privința acceptării unei participări impuse, dirijate de către o minoritate de specialiști. Aceștia ar pregăti masele de receptori o „materie complet figurată”. Pericolul pe care îl sesizează antropologul francez, acela al separării între „o mică elită, organ de digestie intelectuală și mase, organe de asimilare pur și simplu”⁹⁶, vizează fenomenul de dezinformare, de manipulare informațională. Diferențierea între creatorul și beneficiarul de informație, dispariția acelei libere coordonări între limbajul verbal și reprezentările grafice alcătuiesc argumentarea care ni se propune. Putem admite că la început creatorul de imagini construia o operă neterminată, prin aceea că ea „solicita interpretarea personală la orice nivel s-ar fi aflat beneficiarul imaginii”⁹⁷. Diferențierea în plan comunicațional, relativă de fapt, între rolul acordat individului : de receptor sau emițător al informației, nu trebuie să ne conducă la ideea unor consecințe negative. Dimpotrivă, se marchează astfel momentele procesului de sistematizare a comunicării umane. Ruptura nu este definitivă și nici disfuncțională. „Creatorul” și „consumatorul de imagini”, în terminologia lui A. Leroi Gourhan, reprezintă de fapt aspecte necesare ale instituționalizării fenomenului comunicațional.

Este forțată, deci, înțelegerea acestui proces ca o delimitare strictă între „o mică elită, organ de digestie intelectuală și mase, organe de asimilare pur și simplu”⁹⁸.

Imaginile clișeu ale mass-mediilor reprezintă într-adevăr o formă de balast informațional. De aici, însă, pînă la susținerea dispariției variantelor imaginative personale este o mare distanță. Distincția nesensibilă de autorul la care ne-am referit anterior este aceea a raportului dintre conținutul și forma prin care se manifestă in-

formația de participare. În ultimă instanță, André Leroi-Gourhan nu respinge necesitatea funcționării acestui cadru informațional generat încă din anii pionieratului actului de comunicare. Protestul formulat este de fapt la adresa formei ei contemporane de manifestare. Deși constată că „benzile desenate traduc mult mai bine acțiunea decît vechile imagini de Epinal”⁹⁹, se notează că în situația produselor imageriei populare din valea Mosellei, simbolul era neterminat, în timp ce imaginile din desenele rubricilor de divertisment prezintă o realitate perfect crudă, care poate fi absorbită, fără efort, cu creierul moțîind. Obiecția aceasta finală o acceptăm în anumite limite ; uneori este evident că forma facilă prevalează în situația unor modalități de menținere a contextului social în comunicare.

Determinările create de apariția și proliferarea mijloacelor de comunicare în masă pot sugera nu numai elemente noi de volum, rapiditate, frecvență, dar și conștiința rolului acestui tip de informare. Avem în vedere obiectivul complementar instituit de societate : informația de participare trebuie să producă și *convingere*, adeziune la anumite teme sau idei cu vocație programatică pentru a se putea realiza funcția de socializare pe care o au mijloacele de comunicație în masă mass-media. Din această perspectivă, informația de participare devine acel cod de apartenență la omenirea socialmente organizată.

Dacă ne raportăm la formele scrise, vom remarca tipul de *dialog de prelungire* care — prin expresivitatea pe care o conferă mijloacele de stil — reprezintă o modalitate concretă de apariție a informației de participare.

Raportarea la teoria informației impune analiza raportului dintre *informația de participare* și *redundanță*. Este o realitate faptul că, în procesul de comunicare, se vehiculează o însemnată cantitate de informație cunoscută. Numai că, de multe ori, noutatea se impune dificil, tocmai pentru faptul că nu s-a putut realiza cadrul participativ prin care aceasta să fie introdusă. Noutatea ca atare, originalitatea absolută nu pot deveni obiect al comunicării ; în schimb, apare adesea solicitată „informația nulă”, care exprimă trebuința socială de comunicare, mai bine spus, de *procedură a comunicării*. În literatura de gen, informația nulă este identificată cu redundanța „utilă” (J. Zeman)¹⁰⁰

⁹⁶ A. Leroi-Gourhan, *Op. cit.*, vol. 1, p. 288.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ A. Leroi-Gourhan, *Op. cit.*, vol. 1, p. 288.

¹⁰⁰ J. Zeman, *Informance a structura ...*, p. 32.

sau cu „redundanța necesară“ (A. Restian¹⁰¹, M. Malița¹⁰²), considerându-se că are un caracter productiv.

Poate să pară paradoxal, însă redundanța este solicitată, generată uneori de înseși condițiile comunicării. De exemplu, în situația argumentării din cazul negocierilor diplomatice¹⁰³, este necesară definirea termenilor pentru a asigura univocitatea contextuală. Această cerință de ordin logico-metodologic impune stabilirea regulilor de limbaj pentru introducerea „utilităților“¹⁰⁴ în sens diplomatic necesare desfășurării dialogului. Complementară apare și satisfacerea unei norme de ordin procedural, de formulare a unor principii generatoare de climat și câștig de timp. Iată deci că aspectul redundant răspunde unor solicitări interne ale comunicării, participând la procesul desfășurării unei comunicări în vederea atingerii scopurilor propuse.

O idee de principiu susținută de autorul prezentei lucrări este aceea a excluderii identificării informației de participare cu „balastul informațional“. Ea este o manifestare a redundanței necesare la nivel social. Într-o formulare plastică, redundanța nu impune atitudinea unei economii de cuvinte în general, ci trebuie înțeleasă ca o „economie de cuvinte inutile“. De asemenea, aspectul redundant nu exprimă atât inconveniente de ordin semantic, ci nevoia de a crea o serie de *aproximări succesive pentru receptor*.

O succintă prezentare a redundanței limbajului ne relevă, de la început, faptul că aceasta constituie o categorie „de conținut“. Primele tipuri de scrieri consemnate de istoria civilizației umane au fost în mod obiectiv redundante. Cercetările succesive în materie constată existența timpurie a redundanței, deși s-ar putea crea impresia că este o trăsătură mai recentă, a comunicării realizate exclusiv prin mass-media. Dimpotrivă, redundanța este o moștenire a tehnologiei alfabetice chiar de la începuturile ei. La nivelul scrierii p fonetice, se

constată că se utilizau mai multe simboluri pentru o singură silabă. În acest sens, dacă se încearcă o descifrare a inscripției egiptene de la Rosetta, o transcriere literară ar crea o impresie de bîlbîială; în schimb, în scrierea fonetică, redundanța se manifestă prin folosirea mai multor cuvinte pentru a transmite o anumită idee.

Modalitatea actuală de comunicare, după cum se va argumenta în acest paragraf, solicită un statut precis definit al rolului redundanței. O reluare a trăsăturilor istorice ne relevă faptul că, deși trăsătură a conținutului, redundanța apare vizibil la nivelul formei (prin silabele „în plus“), ca o *garanție a înțelegerii*. Era o repetiție evidentă, supărătoare, din perspectiva actuală, la care alfabetul fonetic a renunțat; el nu mai permite astăzi o materializare, o discretizare a redundanței în acest mod.

Fără a fi o repetiție, există redundanță la nivelul înțelesului, al sensului, ca modalitate mai subtilă de manifestare a sa. Prin aceasta, se înlesnesc *contextualizarea și personalizarea limbajului*. Iată de ce redundanța poate fi înțeleasă și ca posibilitate a limbajului de a implica, fără încetare, un conținut psihologic prealabil comunicării. Prin intervenții particulare, acest conținut se precizează la modul individual, conducând la o acomodare diferită. Interesantă poate fi și interpretarea în sensul unor posibile alternative de receptare pe care le favorizează redundanța.

Definită, prin funcția sa, ca raport între originalitate și banalitate, sau prin forma de apariție (silabe, cuvinte în plus), redundanța reprezintă totuși un anumit nivel, un grad al conținutului. Ea oferă stabilitatea decodificării mesajului; de aceea, poate fi interpretată, în opinia noastră, drept o *măsură a comunicării, a adresabilității*. Respingînd încercarea de a interpreta redundanța drept inutilitate, vom accepta semnificația sa în sensul unei *precauții pentru autenticitatea pe care o poate, firesc, transmite*. De aceea, ca informație de participare, redundanța elimină sau diminuează exterioritatea mesajului, conferindu-i acel statut de a fi „adresabil“ unui anumit subiect uman (individual sau colectiv). Dintr-o asemenea perspectivă, putem considera că redundanța socialmente necesară oferă posibilitatea *identificării parțiale a lectorului anonim cu problemele expuse*. Favorizînd acceptabilitatea în comunicare, informația aceasta poate fi numită „informație de fundal“, care poate crea, în anumite

¹⁰¹ A. Restian, *Homo ciberneticus*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, cap. XVI.

¹⁰² M. Malița, *Teoria și practica negocierilor*, Editura Politică, București, 1972, p. 249.

¹⁰³ A se vedea Cornelia Bârliba, *Statutul praxiologic al acțiunii de cooperare*, „Revista de filosofie“, nr. 5, 1984.

¹⁰⁴ M. Malița, *Teoria și practica negocierilor*, Editura Politică, București, 1972, p. 252.

momente, chiar o „reducere la familiar“, în măsura în care permite o comuniune cu epoca prezentă. Traversarea prin procesul de cunoaștere a epocilor trecute solicită și ea un quantum de informație de participare, care să permită introducerea în climatul cultural respectiv. Această constatare ne sugerează, spre exemplu, o interpretare figurativă a redundanței necesare prin rolul acordat corului antic, specific tragediilor grecești. Eliminând, desigur, tragismul acestuia, reținem *funcționalitatea* sa în cadrul structurii capodoperelor elene, respectiv aceea de a asigura „*triada unității*“ : de timp, de loc și de acțiune. Participarea pe care o oferea prin excelență, aparent detașat și totuși cu pregnanță, relevă o formă de redundanță colectivă și instituționalizată, căreia mari autori consacrați pentru posteritate i-au simțit necesitatea. Corul antic apare, astfel, ca o materializare artistică a posibilității de participare, de interiorizare a tragismului generat de forțele oarbe ale destinului. Accentele pe care le construia facilitau accesul publicului spectator la receptarea măreției prezentate.

O altă trăsătură definitorie pentru redundanță se exprimă prin valoarea redusă de așteptare pe care o implică un asemenea mesaj. Dar tocmai în acest mod se permit atât decodificarea cât și identificarea cu anumite zone ale vieții sociale.

Multitudinea de trăsături ale informației de participare consemnează și raportarea sa la propriile surse de materializare. De remarcat faptul că ea nu posedă o sursă specială ca purtător actual sau ca proces de geneză (cum ar fi manuscrisul). Aceasta este difuză și se manifestă în special la nivelul receptorului, nefiind valoroasă în sine; prin posibilitățile oferite, ea favorizează relații care au anumite semnificații interumane. Construind un cadru pentru receptare, redundanța se manifestă în mod diferit în multitudinea modalităților de comunicare. În procesul didactic, poate fi parțial semnalată sub forma metodelor de simulare și modelare, sau prin folosirea întrebărilor sugestive și retorice. Acestea din urmă pot fi considerate întrebări de informație nulă, construind, în fapt, un liant psihologic simulator pentru regăsirea informației sau chiar reorganizarea ei. Marcate de o transparență redusă (nu sugerează exact la ceea ce se referă), nedefinind strict domeniul cererii de informație, ele con-

țin, pe lângă elementul de oratorie, o cerere generală de informație potențială, fiind provocatoare în sensul nemijlocit pozitiv al cuvintului.

Informația de participare caracterizează un anumit gen de literatură informativă; poate fi regăsit la nivelul unor formule protocolare din cadrul vieții moral-cetățenești. Viața diplomatică conține un quantum „generos“ de informație de participare pentru realizarea „climatului oficial“ și a „cîștigului de timp“.

O zonă relevantă pentru apariția informației de participare o constituie procesul traducerilor dintr-o limbă în alta; este vorba de o traversare a unei game diferite de redundanță necesară, avînd în vedere faptul că se modifică receptorul colectiv căruia îi este destinată traducerea. De aici apar unele dificultăți inerente din acest domeniu. Fiind o informație pentru destinatar, sub un anumit aspect, o informație de consum — dar nu în sensul oferit de mass-media acestui termen, ea se constituie într-o precondiție a receptării în general, amplificînd „libertatea de decodificare“. „Redundanța colectivă“ la care se referea A. Moles, în contextul formulării tezei unei importanțe mai mari a redundanței față de informație, nu pare o exagerare. Comunicarea necesită acomodarea informațională de care răspunzătoare este și redundanța.

Deși ar putea să pară curioasă afirmația, *informația de participare nu informează la modul propriu*: ea nu este, totuși, suplimentară, ci doar complementară informării, prin aceea că permite desfășurarea procesului comunicational. În măsura în care acesta se structurează pe trei dimensiuni — emițător, receptor și context — la nivelul contextului apare evidentă informația de participare. Permițînd *transparența în comunicare*, se prezintă cu un volum variabil, divergentă și fără a fi structurată în baza unei scheme prestabilite. Dinamica ei nu presupune nici specializare strictă, nici o anumită profunzime.

Necesitatea menținerii permanente a aspectului redundant nu permite considerarea lui ca un element de supraîncărcare informațională, ci ca o formă de realizare a unui climat valoric: acela al posibilității reale de receptare. Redundanța apare mai puțin ca o „lipsă de generozitate“ în fața volumului mare de informații. Dimpotrivă, poate fi considerată un element necesar al „arhitecturii“ sistemului informațional.

Avînd menirea de a crea structuri funcționale, redundanța socialmente necesară reprezintă o formă a rutinei în procesul de comunicare. Ea favorizează o anumită pondere de adeziune la conținutul vehiculat în procesul de comunicare, ea permite modificarea traiectoriilor unor fluxuri informaționale; de aici și concepția potrivit căreia *informația și participarea* progresează, una în corelație cu cealaltă.

II. EFICIENȚA ACȚIUNII ȘI COMPETENȚA INFORMAȚIONALĂ

1. TIPURI DE COMPETENȚĂ

O succintă incursiune în tratarea problemei competenței relevă faptul că, deși devenită de scurtă vreme obiect al cercetării teoretice, față de ea manifestîndu-se o atitudine sporadică în filosofia socială¹, tema este interesantă și ocupă treptat poziții în investigațiile de specialitate.

Termenul de competență a părăsit sfera unui limbaj apreciativ și a devenit o categorie în plin proces de nuanțare și stabilire a unor rezonanțe de integrare în sfera abordărilor științifice. Atît cercetările de logică, de psihologie socială, cît și cele de sociologie, în măsura în care studiază relațiile ierarhice dintre indivizi, stabilesc raporturi sociale care pot fi caracterizate prin această dimensiune.

Se impune, desigur, disocierea între *competența individuală* și cea *colectivă*, între *grade* și *tipuri* de competență. Mai accesibile raportării spontane ne apar tipurile de competență iar în cadrul lor o poziție centrală ocupă competența profesională. Formă prioritară de manifestare a individului, competența se particularizează în competență științifică, pedagogică, politică etc., în co-

¹ Angela Vasiliu, *Competență și creativitate; probleme ale evaluării potențialului creativ la locul de muncă*, în Buletinul simpozionului „Perspectiva pluridisciplinară asupra creativității”, Bușteni, 12—13 septembrie 1983.

relație cu sferele de activitate în cadrul cărora se realizează.

Filosofia socială tratează problema competenței și fundamentează în general noțiunea de *competență comunitară*², înțeleasă în cadrul funcției sistemice a organizațiilor și instituțiilor politice. Ca dimensiune socială a funcționării sistemului social, aceasta admite o *distribuire a competențelor* în ceea ce privește elaborarea și adaptarea normelor și controlul aplicării lor³. Se propune, în același spațiu teoretic, și stabilirea unor *niveluri de competență*, înțelese prin prisma respectării normelor sociale stabilite.

Din perspectiva unei interpretări psihologice⁴, se susține existența unei competențe sociale care poate fi înțeleasă drept abilitatea fiecăruia de a reflecta personalitatea celui alt și a se lăsa influențat de ea. Deși este improprie considerarea ei ca „socială”, posibilitatea de a ne reflecta prin alții este o dimensiune majoră a vieții sociale.

Prin excelență o formă de competență participativă, dinamica integrare în relațiile interpersonale caracterizează, desigur, nu atât aspectele profesionale, de „specialist”, ale individului. Ființă multiplu condiționată, subiectul uman manifestă, în actele sale de reconstrucție teoretică și practică a lumii materiale, un set de abilități de care este conștient și pe care încearcă să le perfecționeze continuu.

Competența acceptă, în viziunea noastră, un rol în funcția de comunicare a individului cu mediul natural și social, o „măsură” a integrării sale pe o scară de valori. Ea înseamnă performanță și profesionalism, dublate de conștiința posedării lor.

Din perspectiva teoriei normelor, indivizii sînt caracterizați, în principal, prin patru tipuri de competență: decizională, imperativă, executivă și axiologic apreciativă⁵. Caracterizînd diverse abilități în momentele acțiunii umane, competența reprezintă un raport care se sta-

² I. Tudosescu, *Acțiunea umană și dialectica vieții sociale*, Editura Politică, București, 1980, p. 60.

³ *Ibidem*, p. 51.

⁴ Georgeta Dan-Spinoiu, *Cunoașterea de sine și succesul*, Editura Albatros, București, 1980, p. 82.

⁵ C. Popa, *Norme, decizie, libertate*, în vol. *Știința conducerii societății. Studii*, Editura Politică, București, 1971, p. 215.

bilește în momentul desfășurării sau pregătirii unei acțiuni. Această înțelegere indică nu atât dimensiunea psihologică, cît cea operațional-decizională, care se realizează în actele diferite întreprinse de subiectul uman.

Cele patru tipuri de competență — prezentate anterior — admit, între ele, o serie de relații: de *identitate*, de *intersecție* și de *excluziune*. Acestea pot fi evidențiate în anumite structuri ierarhice existente în multiplele forme ale organizării la nivelul social. Reluările în literatura de specialitate⁶ au aprofundat și precizat în universul competențelor diferite tipuri: competența acțională a agentului, cognitivă, tehnico-operațională, decizională, economico-administrativă, executivă, imperativă și altele.

Desigur, o configurație ierarhică la nivelul actualului sistem informațional, atât prin dimensiunea sa organizațională cît și prin dificultatea unor criterii, ar fi iluzoriu de realizat. Pot fi formulate, însă, o serie de principii care să illustreze o diferență în posibilitățile de manifestare a unei atitudini competente. Astfel, la nivelul sistemului social, în perioada actuală predomină concepția care admite necesitatea unor intervenții menite să coordoneze funcționarea acestui domeniu din următoarele perspective: (1) volumul transferului de informații; (2) activitatea de prelucrare a informației — care nu deformează informația primară (de tip evidență statistică) sau care o transformă (de tip sinteză); (3) elementele de securitate privind atât posibilitatea „scurgerii” informației cît și pe aceea a degradării ei fizice; (4) modelul cultural pe care îl construiește materialul comunicațional vehiculat.

Actele permise și restricțiile vizează un set de intervenții care să faciliteze un „program informațional” aflat în permanentă evaluare și reformulare. Această dinamică este generată de multipla intercondiționare la care participă sistemul informațional cît și faptul că, dincolo de formele materiale prin care circulă sau pe care le are drept suport informația, actul de comunicare se finalizează la nivelul indivizilor umani. Scopul întregului eșafodaj de tehnică și eforturi materiale rămîne, pînă la urmă, receptorul uman.

⁶ C. Popa, *Teoria acțiunii și logica formală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

O distincție de principiu este aceea dintre abilitățile în momentele receptării, emiterii și cele privind transferul pe care îl realizează individul în calitate de „canal” virtual de transmisie. Potrivit acestei încercări, vom sublinia succint două situații mai evidente în manifestările lor : cea de emitător (creator) și cea de receptor (consumator) de informație.

Dacă la nivelul coordonării procesului comunicațional, pot fi mai active atitudinile din sfera deciziei, imperativelor sau a actelor de execuție, în ceea ce privește consumatorul individual de informație apare mai evidentă necesitatea libertății sale, a momentului axiologic-apreciativ. Individul uman construiește, pe baza unor criterii proprii, elemente care să-l orienteze în momentele de opțiune sau de execuție. Aceste abilități sînt necesare în momentele inițiale ale raportării la informație : ea nu posedă o valoare în sine, ci în măsura în care permite apariția unor atitudini sau moduri de intervenție.

În ceea ce privește competența imperativă de la nivelul organizării sociale, definită drept mulțimea acțiunilor pe care le poate ordona un angajat, ea își poate pierde parțial acest statut pentru situația individuală. Ne referim în speță la autorul de poezie, tratat științific sau operă muzicală, producții spirituale, pe care încearcă să le impună în sfera receptorului. Fie sub forma de manuscris, fie multiplicat, operele originale cunosc această tensiune a integrării lor în circuitul de valori.

Indivizii creează diferite intensități ale libertății de decodificare a materialului supus receptării. Ei sînt în permanență marcați de raportarea critică și valorizatoare la fluxul de informații, indiferent dacă au și prin statut social sarcina să realizeze o raportare profesională, permanentă sau temporară.

Ceea ce caracterizează subiecții umani sînt, cu siguranță, o anumită spontaneitate, dar și o raportare în funcție de o serie de criterii personale la fenomenul informațional.

Între criteriile și valorile promovate de individ și, respectiv, de sistem ca atare nu funcționează o coincidență, o identitate. Se conturează, însă, momente de suprapunere care au un rol funcțional pentru idealul cultural pe care aspiră să îl atingă atît individul cît și societatea. O altă distincție pe care o introducem este aceea a competenței la nivelul comunicării formale și informale.

Tratarea specificului „colegiilor invizibile” a fundamentat, cum era și firesc, aspecte ale manifestării abilităților în aceste situații : individualizarea relației de transfer informațional ; personalizarea comunicării nu ca o trăsătură psihologică, ci prin rolul său funcțional de instaurare a unor raporturi de lucru ș.a. Într-o relativă exprimare plastică, abilitățile informaționale la nivel informal pot fi redată prin construirea unui minimum de intimitate față de o serie de probleme teoretice.

Sub aspectul comunicării formale, o temă relevantă de discuție este, după părerea noastră, tratarea circulației informaționale la nivelul structurilor organizaționale.

Admitem existența unor abilități nu numai la nivelul sistemului de experti. Astfel, termenul de *profesiune informațională*⁷ — sau, altfel formulat, *informația ca profesiune* — este folosit de unii autori pentru a descrie acele ocupații care sînt conexe sau corelate cu informatica. Bineînțeles că și aceste persoane sînt caracterizate de abilități în comunicare, care pot depăși uneori pe acelea ale neprofioniștilor. În situația acceptată, calificarea nu este totuși singura garanție a unor aptitudini și a unor performanțe ; acest lucru ar permite o identificare facilă a celor integrați în procesul de transmitere a informației. Considerăm relevantă clasificarea⁸ persoanelor care lucrează în mod preponderent în cadrul sistemului informațional ; avem în vedere : (1) domeniul științei și tehnologiei informației, care include cercetarea și dezvoltarea, analiștii de sistem și proiectanți de sistem ; (2) organizarea operațiilor informaționale, programe, servicii, baze de date ; (3) educație și învățămînt pentru cei care vor lucra în domeniul informaticii ; (4) funcții ale informației operaționale. Aceste categorii socio-profesionale nu pot fi asimilate automat sferei competenței informaționale. Ele reprezintă, în același timp, și posibile situații de identificare cu domeniul analizat, nu atît ca indivizi izolați, ci ca membri ai unui subsistem social strict specializat.

Structurile organizaționale situate în afara celor analizate mai sus permit formularea a două teze : ierarhia

⁷ E. Svenonius, R. Witthus, *Information Science as a Profession*, Martha E. Williams Editor, A.S.I.S., vol. 16, 1981.

⁸ E. Svenonius, R. Witthus, *Op. cit.*, p. 295.

organizațională are un reflex perfect determinat la nivelul procesului informațional. *Ierarhia informațională*⁹ se caracterizează prin anumite circuite și restricții în planul comunicării. Subordonații, prin statut profesional, au obligația de a raporta informația relevantă cadrelor superioare. Se admite că o ierarhie poate fi modelată sub forma unui graf al relațiilor de comandă care trebuie completat, însă, și cu unul al relațiilor și circulației informației¹⁰.

Simpla superioritate ierarhică, deși implică (de drept) și o superioritate informațională, în cadrul desfășurării activităților productive, nu este automat funcțională. Sînt cunoscute în cursul ultimilor 10 ani strategiile de participare administrativă din cadrul acelei *filosofii administrative*¹¹ din industria americană. Se practică o informare a muncitorilor asupra aspectelor financiare ale producției, relaxînd restricțiile deținerii absolute a datelor de către superiori. Rolul acestei informări se evidențiază în explicitarea obiectivelor și sublinierea caracterului concret al cooperării în procesul de muncă. Experiența semnalată, pe cale de extindere în sfera producției, sugerează ideea unei valori funcționale a informației în cadrul unor *structuri care sînt permeabile la o restructurare a apartenenței informației*. Autoritatea sau secretul impuse pentru cei din sfera direct productivă, volumul de informații aflat deasupra celor care sînt implicați direct în activitate au o serie de aspecte negative. *Coparticiparea informațională* la nivel de întreprindere — realizarea unui feed-back în cadrul organizării — a fost probată în sistemul economic din diferite țări prin mărirea productivității, alături de ridicarea altor parametri ai rezultatelor muncii.

Menținîndu-ne în continuare la sistemul organizat, vom reliefa raportul dintre *competența informațională* și *principiul „restricției comunicațiilor”*. Studiile evidențiază corelația dintre perfecționarea organizării¹² și in-

⁹ A. Iliescu, *Perspectivă logică asupra structurilor ierarhice*, în vol. *Praxiologie și logică*, coordonator C. Popa, Editura Academiei R.S.R., București, 1984, p. 189.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Ch. Burck, *Arta conducerii prin cooperare*, Sinteza nr. 53, 1982.

¹² C. Zamfir, *Psihosociologia organizării și a conducerii*, Editura Politică, București, 1974.

roducerea unor restricții în comunicație în vederea excluderii canalelor întâmplătoare. Se încearcă în acest mod diminuarea „zgomotului” și a redundanței, cunoscut fiind principiul după care lipsa restricțiilor favorizează cele două aspecte ce micșorează eficacitatea comunicării. Dezirabile sînt canalele care asigură o funcționare optimă a organizației. Problema abilității informaționale devine o condiție a atingerii obiectivelor, existînd o atitudine sistematică față de volumul informațional. Această manieră de raportare include sfera sistemului canalelor de comunicație, codarea informației, volumul de informație manipulabil, eficiența rețelelor de comunicație și, în sfîrșit, direcția și tipul mesajelor transmise¹³. Semnificativ pentru codificarea informației este complementaritatea celor două coduri: unul selectează numai informația semnificativă, la care se adaugă codul care furnizează informația într-o manieră utilizabilă. La acest nivel se realizează *transferul dintr-un cod în altul*, responsabilitatea pentru o asemenea operație fiind de fapt una din „abilitățile” sistemului prin care se permite restructurarea informației relevante. Un alt parametru care solicită o deschidere permanentă și certifică competența sistemului în fața raportului dintre informația în exces și informația disponibilă este *selectivitatea* programată. Caracterizînd din această perspectivă sistemul¹⁴, se constată că eficacitatea este corelată cu un grad de înaltă selectivitate, care să permită în limitele funcționale un optim al metamorfozelor informației, din sfera celor inutilizabile în aceea a informațiilor utilizabile. Literatura consemnează experiențe (Dubin, Leavitt, Guetzow, Simon)¹⁵ care au încercat stabilirea unor tipuri de organizare eficientă a comunicării la nivelul organizațiilor, cu evidente dificultăți, mai ales în ceea ce privește sfera non-economicului.

Prezentarea descriptivă anterioară acceptă o completare în sensul că, la nivel social, metasistemul conține o serie de restricții, nu numai ca urmare a existenței organizării; unele improbabilități de acces la sursă, amplificate de informatizarea contemporană, ridică noi probleme.

O concluzie care se impune ar fi aceea că abilitățile la nivelul grupurilor organizate *pot fi cultivate*, existînd

¹³ C. Zamfir, *Op. cit.*, p. 66—68.

¹⁴ *Ibidem*, p. 68.

¹⁵ *Ibidem*.

rezerve de restructurare a forțelor interne, care să propună o paradigmă mobilă a *atitudinii față de informație*. O organizare pe principii democratice, participative, favorizează, în sistemul socialist, acțiunea unei legi de sistem care este creșterea competențelor ¹⁶.

În seria problemelor care rămân deschise în perimetrul încercărilor de a teoretiza competența se înscriu cele referitoare la mecanismul de transformare a informației neutre, cunoscute la modul general de mai mulți subiecți în abilitățile unei persoane sau ale unui grup clar delimitat. Fenomenul de *prelungire* a informației în abilități, de *favorizare* a unor abilități în anumite condiții, corelat în mod necesar și cu alți factori din sfera acțiunii sociale, oferă cu siguranță o direcție rodnică și interesantă de cercetare.

2. COMPETENȚA INFORMAȚIONALĂ

2.1. ABILITATEA DE A COMUNICA

Problema competenței informaționale se raportează la *procesul de optimizare a comunicării*. De la început vom sublinia faptul că la nivelul individului uman nu apare acea specializare și clasificare strictă, în „receptor“, „emittător“ sau „canal de transmisie“ a informației. Fiind în același timp secvențial, unul din termenii relației comunicăționale, subiectul comunicării realizează o intensă participare. Succesiunea permanentă între statutul de „receptor“ și de „emittător“ comportă, în dinamismul ei, o compatibilitate a „trecherilor“.

Fundamentate pe baza unor posibilități relativ identice de transmite, de acces sau de înțelegere, modificarea rolurilor în fluxul de comunicare este un proces complex, care are la bază o serie de legi. Se estimează că există un consum de energie socială la cele două niveluri posibile. La polul emittătorului sesizăm necesitatea de a ști „cum“ să se comunice și „ce“ anume să se comunice.

¹⁶ Angela Vasiliu, *Op. cit.*, p. 162.

În schimb, receptorul va trebui să ofere dovada înțelegerii mesajului transmis și decodificat și să participe la micșorarea entropiei informaționale.

Relația emittător-receptor presupune, în consecință, o înțelegere nuanțată, mai ales din perspectiva informatizării care „sensibilizează“ statutul de receptor al individului uman în raport cu băncile de date.

Am subliniat de mai multe ori, în paginile lucrării de față, semnificația actuală a comunicării și a participării prin comunicare. Ne propunem, în continuare, o întemeiere a acestei forme personale a vieții spirituale, competența informațională, în epoca contemporană. Ca un corolar al acestei idei relevăm acceptarea competenței informaționale drept o *matrice culturală*, un *model cultural*. Cîteva trăsături ale acestui model pot fi exprimate într-o manieră sintetică prin : (1) satisfacerea nevoii generale de cunoaștere ; (2) facilitatea procesului de socializare a individului ; (3) formularea de idealuri culturale ; (4) realizarea unei coeziuni sociale.

O altă idee de bază se referă la necesitatea unui *climat de cooperare* la care tipul de competență propus poate accede, mai ales din perspectiva principiului democratizării informației. Un asemenea mod de raportare la problemele vieții sociale vine să realizeze un cadru participativ în absența căruia, de multe ori, noutatea se impune cu dificultate (dacă nu este chiar imposibilă). Imaginea pe care o propunem se detașează net de aceea a unei manifestări în esență incontrollabile, corespunzătoare — în anumite limite — opticii dominate de mirajul cantității de informație. Optind pentru criteriul structurării euristice a informației, respingem, pe de altă parte, înțelegerea competenței informaționale a fi exclusiv apănajul unor „experți“ în materie.

Tot în planul distincțiilor metodologice, inserăm ideea existenței unei mai accentuate flexibilități sociale, a unei dinamici care solicită o distributivitate a ceea ce am numit „competența informațională“.

O detaliere de principiu se impune tocmai pentru a marca cele două niveluri la care se manifestă acest fenomen : *individual* și *social*. Preocuparea noastră se înscrie pe dimensiunea socială a fenomenului analizat, în cadrul unei viziuni sistemice asupra fluxului informațional contemporan.

La nivelul receptorului de informație, pot fi evidențiate unele trăsături fundamentale; astfel, competența informațională se exprimă esențial prin *abilitatea de a comunica*. Structura acestui proces înscrie într-o ordine valorică: (1) abilitatea de a recepta și transmite informații; (2) abilitatea de a fi informat, de a deține informații; (3) conștiința universului informațional posedat precum și a posibilităților lui de restructurare și de intersectare cu alte elemente ale fluxului informațional.

Apare cu claritate faptul că la nivel individual sînt implicate atît posedarea unor abilități cît și reflecția critică asupra posibilităților pe care acestea le presupun.

Analiza întreprinsă nu poate omite tema raportului dintre informare și documentare. Apar întrebări care încearcă să stabilească dacă „documentaristul” reprezintă idealul de abilitate informațională, sau dacă momentul documentării reprezintă manifestarea în act a unei atitudini competente.

Domeniul informațional se află în strînsă interdependență cu sistemul de documentare. Istoria comună a consemnat momente dificile de reconstrucție teoretică, de clarificare semantică. Lumea, devenită atît o bibliosferă, din perspectiva documentării, cît și o „Galaxie Gutenberg”, s-a adaptat noilor aspecte introduse de aceste dimensiuni ale vieții sociale. Există un consens¹⁷ în admiterea faptului că documentarea creează condițiile pentru informare dar aceasta din urmă nu aparține documentării. Dimensiunea contemporană a informării cuprinde nu numai relațiile dintre oameni, ci și interacțiunea om-calculator. În ce măsură apare o modificare de fond în planul activității de informare și documentare generată de informatizarea comunicării? S-a produs o îmbogățire a căilor și metodelor de însușire a noutății sau, dimpotrivă, o serie de componente ale abilităților umane sînt suplinite de tehnica informatică. Din alt punct de vedere, nu asistăm la apariția unor noi forme de raportare, de abilități de care trebuie să dea dovadă individul? Elementele de spontaneitate, de rutină, caracteristice etapei tradiționale, nesistematizate electronic, ca atitudine acci-

¹⁷ D. Drăgulănescu, *În problema terminologiei documentării*, „Probleme de informare și documentare”, I.N.I.D. București, 1984 p. 10.

dentală în cîmpul informațional, sînt refuzate din perspectiva sistematizării și concentrării informației. În numele avantajelor stocării automate, se solicită din partea beneficiarului un comportament adecvat, o instrucție prealabilă, care să-i ofere posibilitatea de a dialoga cu calculatorul, de a ști să solicite și să primească datele necesare.

După cum am mai arătat, perspectiva noastră despre competența informațională admite înțelegerea ei ca posibilitate virtuală atît cu mijloace clasice cît și moderne de a obține, deține și prelucra informația. Departe de a caracteriza numai tipul de conduită al specialiștilor, al profesioniștilor din acest domeniu, ea poate fi înțeleasă ca o raportare individuală sau colectivă la formele și modalitățile de receptare și redare a celor transmise în cîmpul informațional.

În continuare, ne vom referi la abilitatea de a comunica prin raportarea la concepția lui Eugeniu Sperantia, exprimată în studiul *Cunoștința socialmente relatată*. Deși a fost publicat¹⁸ în anul 1933, ideile exprimate în studiul pomenit sînt de extremă actualitate. Înțelegînd prin „cunoștința relatată” modalitatea de informare, autorul încearcă să descifreze două probleme majore. Are în vedere condițiile și bazele logice care justifică valabilitatea informației. Acestea constituie o metodologie proprie pe care logica deși nu a ignorat-o, nu a examinat-o expres. Cu acest prilej, E. Sperantia susține teza fundamentală a studiului său, privind metodologia care „să dea indicații cu privire la aprecierea și controlul surselor”¹⁹.

Pentru analiza pe care o întreprindem, raportarea în cunoștință de cauză la sursă reprezintă o condiție esențială a abilității de a comunica. Iată de ce ni se pare relevantă înțelegerea valabilității „cunoștințelor relatate” pe doi factori corelativi: (1) verosimilitatea lor; (2) autoritatea sursei. Prima condiție a valabilității se exprimă prin conformitatea dintre cunoștința relatată și alte cunoștințe anterior achiziționate, referitoare la fapte analoge. În ceea ce privește autoritatea sursei, această condiție permite să fie detaliată sub forma unor principii mai „slabe” din punct de vedere teoretic. Avem în ve-

¹⁸ E. Sperantia, *Cunoștința socialmente relatată*, „Revista de filosofie” nr. 3—4, București, 1933.

¹⁹ E. Sperantia, *loc. cit.*, p. 368.

dere, în primul rând, presupunerea că sursa deține ea însăși informația, pe o cale logică impecabilă și într-o măsură suficientă. A doua presupunere se referă la transmiterea inalterată a cunoștințelor valabil obținute.

Afirmațiile lui E. Sperantia ne permit un comentariu care subliniază în primul rând modernitatea punctului de vedere susținut de către autor. Avem în vedere filiația teoretică cu ideile susținute mult mai târziu de J. Habermas²⁰, în tratarea competenței comunicative. A doua remarcă pe care ne-o sugerează concepția analizată este aceea că primul aspect al condiționării autorității sursei, ca formă de idealizare, se regăsește ușor în situația datelor stocate automat. În această situație, beneficiarul de informație acordă automat „brevetul de încredere” datelor pe care le solicită calculatorului. Întemeierea lor logică nu constituie prilej de neîncredere, iar autenticitatea nu constituie nici ea o problemă.

Într-o anumită măsură, epoca informatică a generat optica unei încrederi depline în posibilitățile de comunicare oferite de informatizare. Din perspectiva relației om-calculator, abilitatea de a comunica presupune o fază anterioară de pregătire, care să permită accesul la dialogul cu calculatorul. Atitudinea directă, spontană față de noua sursă informatizată nu reprezintă modelul viabil al beneficiarului din epoca noastră. Abilitatea de a comunica solicită o instrucție prealabilă în concordanță cu performanțele tehnice pe care le oferă sistemul de date stocate automat.

„Autoritatea sursei” în momentul comunicării conduce la trăsătura verosimilității informației. Atrage atenția examinarea pe care o întreprinde E. Sperantia în privința acestui aspect. Astfel, se disting drept *materializări ale autorității*: a) dovezile de exactitate având la bază un tip de inducție; b) judecăți afective sau alte asemenea circumstanțe extralogice pe care vorbirea curentă le înglobează sub denumirea de sugestie, fascinație, prestigiu etc. Întemeierea extralogică a autorității informației este susținută cu toată convingerea. E. Sperantia notează în context că: „opinia publică, credințele curente ale unui grup, adevărurile consacrate de tradiție sînt cunoștințe relatate, a căror sursă posedă o autoritate de

esență extralogică dar de o eficacitate adeseori covârșitoare”²¹.

O situație relativ diferențiată comportă informarea în domeniul pur științific, în care autoritatea sursei este mai atent cercetată. Acest proces are în vedere o metodologie a transmiterii informației paralel cu luarea în considerație a bazelor intuitive, sufletești și nu logic riguroase, ale autorității sursei.

Posibilitatea realizării comunicării se întemeiază pe postulatul veridicității și al sincerității omenești. Departe de a avea o întemeiere psihologică, acest principiu este raportat la inducția logică bazată pe: încrederea în stabilirea legilor naturii; analogia viitorului cu trecutul. Manifestările extralogice de la nivelul comunicării sînt interpretate ca forme accidentale de comportament, E. Sperantia manifestînd o încredere discutabilă în „tendința primordială și inerentă de a respecta adevărul, urmărindu-l, însușindu-l dar și transmițindu-l nealterat”²². Idealizarea apare cu claritate în susținerea acestui punct de vedere, poate nu pentru a sublinia o serie de trăsături pozitive ale individului ci, mai ales, pentru a justifica veridicitatea comunicării interumane. Faptul că este vorba de un deziderat și nu de o constatare a unei situații de fapt reiese din continuarea propusă de autor. Se susține, în acest sens, că ne aflăm în fața unei atitudini pe care nu o justifică nici un argument. „Toată justificarea se află în imperativul pe care fiecare *ego* îl resimte: de a întinde punți de legătură spre cît mai mulți *alter*, deschizînd astfel căi noi pentru dobîndirea unui formidabil supliment la experiența proprie”.

Acceptînd interpretarea propusă de E. Sperantia pentru facilitarea comunicării interumane prin interiorizarea postulatului veridicității și sincerității omenești, admitem, într-o oarecare măsură, o sensibilitate „de epocă” a atitudinii autorului. Comunicarea informatizată nu cunoaște sentimentele (sinceritatea) și se proclamă veridică nu atît din perspectiva unor comandamente umane, ci din aceea a obținerii în special a unei performanțe tehnice. Calculatorul care nu greșește este o formulă care a încercat să umbrească posibilitățile omului în general

²⁰ J. Habermas, *Cunoaștere și comunicare*, Editura Politică, București, 1983.

²¹ E. Sperantia, *loc. cit.*, p. 369.

²² *Idem*, p. 373.

și să limiteze parcă abilitățile sale în fața surselor formale. Revanșa pe care beneficiarul o deține în cadrul acestui proces se materializează în faptul că la baza introducerii datelor în calculator a stat tot comunicarea interumană, iar pe de altă parte, faptul că individul dispune și de comunicarea prin surse *neformale*.

Pentru accentuarea ideii de abilitate în comunicare ne vom referi într-o accepție unitară la considerațiile formulate de J. Gray și B. Perry despre ceea ce înseamnă „a fi bine informat”. Autorii propun trei condiții: informația trebuie să existe într-o formă adecvată; noi trebuie să știm că ea există și să știm cum s-o găsim și cum să o folosim. Fără a ridica probleme teoretice, recomandările privind atât existența cât și demersurile de a intra în posesia informației sînt completate cu următoarea remarcă subtilă: „Dar noi avem o *atitudine ambivalentă* (subl. ns.) asupra acestor trei condiții și nu știm întotdeauna cum să le îndeplinim”²³. Se formulează astfel o meta-condiție, un etaj reflexiv asupra stadiilor aparent evidente. Condiția necesară și suficientă este formulată la nivelul strategiei sau posibilității de reușită din sfera ambivalenței atitudinilor beneficiarului de informație. Depășirea acestei stări se realizează prin deținerea unor abilități care să surmonteze situația critică. Un grad de complexitate în discutarea abilităților informaționale derivă, deci, din însăși complexitatea relației aflate în discuție. Dacă admitem că „informația este o resursă comparabilă cu resursele naturale, de capital și de *abilități umane* (subl. ns.)”²⁴, sesizăm o anumită situație autologică. Informația permite, provoacă nu o serie de abilități, ci ea se integrează chiar la nivelul dimensiunii cognitive a acțiunii umane. Formularea scopului și valorificarea rezultatelor acțiunii nu pot fi imaginate în afara participării informației.

Această permanentă autoraportare la propriul dinamism certifică forța informației în procesul de decizie, în acțiune în general. Insuficiențele care apar în legătură cu formarea și manifestarea competenței în sfera informației derivă, deci, din structura ei complexă, care nu permite

²³ J. Gray, B. Perry, *Scientific Information*, Oxford University Press, 1975, p. 1.

²⁴ *Idem*, p. 2.

să ne raportăm la o formă stabilă. Reprezentînd ea însăși un set de abilități potențiale, generatoare ale unor acte decizionale și a unor tipuri de acțiune, informația este extrem de „deschisă” tuturor posibilităților. Individul uman, în raportarea sa succesivă și selectivă la procesul comunicațional, stabilește legături pe direcții diferite, pe „variante” care au stat la baza anumitor acțiuni sau atitudini. Beneficiarul constată, astfel, manifestări diverse ale „abilităților” informației, care pot să conțină diverse grade de subiectivitate, chiar de dezinformare. Efortul său va fi mărit pentru a putea discerne în vederea formulării datelor obiective.

Pericolul acesta de a contacta aspecte neesențiale, parțiale ale datelor comunicabile este prezent la nivelul fluxului informațional.

Dacă, pentru a deține și transmite informații, subiectul uman trebuie să depășească starea de ambivalență, apare o altă dificultate. Se impune, astfel, conștientizarea faptului că nu ne putem situa *în afara* sau *deasupra* canalului informațional. Acest domeniu nu admite nivelul de generalitate conceptuală a unui meta-sistem. Informația cunoaște metamorfoze și suportă paradoxele, rămînînd, însă, tot informație (de diferite grade sau tipuri). Teoretizarea ei nu admite depășirea granițelor sistemului informațional. Apare într-adevăr plauzibilă afirmația că „întreaga teorie a informației se bazează pe un singur criteriu: reducerea incertitudinii”²⁵. Reproșul formulat privind absența „semnificației umane a mesajului” atrage atenția asupra unui fenomen esențial. Informația a putut fi *măsurată* (prin raportare la incertitudine), dar nu a putut fi *evaluată* în contextele de decizie și de acțiune umană.

Informația ca informație nu depășește cadrul sistemului comunicațional, decît prin semnificațiile pe care subiectul uman i le atribuie. La acest nivel apare, însă, și pericolul ambivalenței față de modul de raportare la informație. Mitul eliminării unui coeficient de incertitudine nu este suficient dacă nu va fi corelat cu un set de valori admise de societate pentru a caracteriza informația.

²⁵ J. Botkin, M. Elmandjira, M. Malița, *Orizontul fără limite al învățării*, Editura Politică, București, 1981, p. 80.

Încercările de analiză s-au situat pe direcția măsurării efectelor cantitative care apar în procesul de transmitere a informației. O serie de rezultate ale epistemologiei informaționale²⁶ pot fi integrate în argumentarea pe care o întreprindem. Avem în vedere paralela competență informațională — informație efectivă. După cum se cunoaște, un anumit aspect al procesului de comunicare poate fi exprimat prin formula:²⁷

$$I_E = I_{max} - I_p$$

în care :

I_E = informație efectivă (dobândită),

I_{max} = informație maximă (emisă),

I_p = informație pierdută.

Posibilitățile de interpretare pe care le sugerează exprimarea simbolică ne atrag atenția în primul rând asupra faptului că nu putem opera o identificare între informația maximă și competența în acest domeniu. Categoria de *informație maximă* exprimă un deziderat teoretic, ea fiind de fapt inaccesibilă receptorului individual sau colectiv. În ceea ce privește *informația efectivă*, se constată o apropiere, competența întemeindu-se pe informația efectivă, în act la nivelul comunicării. Aceasta reprezintă o condiție necesară dar nu suficientă, în măsura în care prevalează aspectul cantitativ, respectiv cel al volumului. O notă semnificativă introduce, însă, o altă categorie, și anume aceea a *densității informaționale*²⁸, care a fost mai puțin tratată, atât în epistemologie cât și în logică.

Exprimată cu ajutorul redundanței, prin formula :

$$R = 1 - \frac{I_{ef}}{I_{max}}$$

R = redundanța,

I_{ef} = informație efectivă,

I_{max} = informație maximă,

²⁶ J. Zeman, *Information, Knowledge and Time*, în vol. *Entropy and Information in Science and Philosophy*, Academia Prague, 1975. A se vedea Maria Cornelia Bărliba: *Informație și transformare gnosologică*, în vol. *Raționalitate și discurs*, vol. I, Supliment la tomul XXIX al „Analelor Universității Iași”, 1983, și *Le principe de la transformation gnoséologique*, în „Revue de sciences sociales”, serie philosophie et logique, Nr. 3—4, 1984.

²⁷ J. Zeman, *Op. cit.*, p. 248.

²⁸ J. Zeman, *Op. cit.*, p. 248.

rata densității informației nuanțează raportul dintre informația efectivă și cea maximă, permițând o viziune calitativă asupra procesului de comunicare. Cercetările din acest domeniu vor evidenția și alte trăsături, în măsură să surprindă aspecte valorice ale informației.

În sens larg, fiecare individ dispune de anumite abilități informaționale, care cunosc diferențe specifice în funcție de vîrstă, statut social sau tipul de societate în care acesta trăiește.

Desigur, istoria mijloacelor de informare a consemnat o traversare pe care individul (generic) a realizat-o nemijlocit, pe parcursul derulării posibilităților sale de informare (forma sursei, accesibilitatea ei materială, rezistența în fața unor elemente trecătoare, de „modă”, în materie de informare-documentare ș.a.). Nu trebuie omis nici factorul disponibilitate intelectuală și afectivă față de mirajul pe care îl poate reprezenta uneori informația.

De la „născocitorul de știri”, imortalizat de Teofrast, la „deținătorul iluzoriu de informație la zi”, imaginat de la Bruyère, istoria culturii a cunoscut o replică contemporană a unui „avar al informației”. Ne referim la personajul central al romanului „Ziarul”, scris de Nino Palumbo. Domenico Chessa, arhivar prin profesie, este repartizat la sectorul mort, lipsit de comunicare al unei mari bănci care amintește de structura demoralizantă a castelului lui Franz Kafka. Eroul este obsedat de lecturii zilnice a ziarului, pe care îl și depozitează, în dauna spațiului destul de precar oferit de modesta sa locuință. Revanșa sa pe planul comunicării i-o oferă lectura în sine, nediferențiată, precum și colecționarea ziarelor pe parcursul unor decenii de viață, cu scopul de a le dona unei biblioteci. Avariția sa se manifestă în a nu pierde nici o zi prilejul de a citi chiar la aceleași ore ziarul. Ne aflăm pînă la urmă în fața unei stări patologice, frecvente în lumea contemporană.

Obsesia cantității nu este relevantă la nivel individual. Chiar dacă, în epoci istorice revolute, volumul posedat putea reprezenta o anumită valoare, astăzi — în tr-o perioadă de „inflație informațională”, de stocare în bănci de date — devine iluzorie o atare performanță. Rămîn alte disponibilități definitorii pentru competența

informațională, între acestea, un loc prioritar îl deține structurarea redundantă diferențiată la nivelul colectivităților umane, factor care generează flexibilitate și atitudine creativă.

2.2. PERMEABILITATEA INFORMAȚIONALĂ

În conceptualizarea competenței informaționale un alt factor corelat cu nivelul diferit de redundanță pe care îl manifestă subiecții umani în comunicare poate fi înțeles prin utilizarea teoretică a categoriei de *permeabilitate informațională*. Aceasta desemnează gradul în care un individ, ca entitate posesoare a unui quantum de informație, participă la intersectarea fluxurilor informaționale. Cu cât acest proces este mai dinamic, cu atât se face dovada unor abilități marcante în schimburile de informații care îi conferă un anumit ascendent față de ceilalți, prilej de rivalitate sau admirație sinceră, de prestigiu și autoritate. În această situație, indivizii reprezintă, de fapt, canalul de transmisie a informației. La nivelul lui, pot să apară fenomenele perturbatoare, concretizate, *inter alia*, prin multiple forme de rezistență la transferul de informații. Cauzele rezistenței pot fi identificate într-o serie de blocaje de tip social general, cultural sau științific. Pe de altă parte, e necesar să avem în vedere și elemente de procedură sau de acces la o anumită sursă, care permit sau nu o participare neîngrădită la actul comunicațional.

Permeabilitatea informațională reprezintă un proces în care individul demonstrează abilitatea de a fi informat, de a informa și de a deține informații. Acest ultim aspect ne sugerează ideea înțelegerii valorii informației, care circulă și dobândește semnificații umane tocmai la acest nivel.

Abilitățile informaționale ale subiecților umani sînt contextuale, au valoare numai printr-o raportare strictă la un domeniu distinct al vieții profesionale, culturale sau sociale. Relativitatea și relativizarea reprezintă liantul care favorizează intersectarea, la nivel de grup sau clasă socială, a problemelor și, prin aceasta, însăși comunicarea.

Specializarea extremă, pe care o solicită o serie de profesii promovate în epoca actuală, a condus la de-

ținerea de informații fin detaliate, rafinate de către un număr de indivizi. De aceea, o dimensiune a competenței informaționale individuale o constituie și comportamentul de documentare, de construcție a unui univers atît de specializat. Minuțiozitatea, examenul critic, strategia de veritabil „detectiv” în cursa pentru atingerea unor cote valorice superioare, în vederea apropierii de un set de informații relevante pot fi tot atîtea trăsături care aspiră la conturarea unui statut de documentare adecvată; problema menționată implică indirect existența unui scop bine definit în atitudinea față de posibilitățile oferite de sursele de informare.

Intenționalitatea receptorului conduce la o atitudine selectivă, care rămîne unica alternativă în fața supra-solicitării informaționale. A ști să optezi devine astăzi un comandament social de ordin general. Dezirabilă — și practicabilă — este nu acumularea în sine a unui quantum de informații, ci construirea unei adecvate prisme a receptorului în procesul de comunicare. Într-o exprimare plastică, permeabilitatea informațională reprezintă un „caleidoscop” format de prismele receptorilor individuali și caracterizat prin permanenta modificare a fețelor acestuia.

Circulația informației este indiferentă, nu impune anumite modalități stricte de receptare (cel mult le poate sugera). Intervenția consumatorului de știri se realizează în măsura în care aceasta poate să sesizeze valoarea de așteptare a cantității de informație conținute de mesaj înaintea primirii sale. S-ar facilita în acest mod o veritabilă individualizare a relației de transfer informațional. În măsura în care sursa emitentă nu mai rămîne exterioară, capătă o semnificație prin acordarea unei valori virtuale mesajului pe care îl transmite. Dimensiunea axiologic-apreciativă a competenței devine prezentă prin aceea că permite stabilirea unor relații funcționale.

Desigur, uneori există posibilitatea să apară o exagerare în ceea ce privește prisma receptorului: beneficiarul poate avea iluzia — mai devreme sau mai tîrziu înfirmată — asupra unei identificări cu sensurile transmise în general de fluxul informațional. Prisma iluzorie în comunicare poate avea și un alt corolar disfuncțional: fetișizarea valorii mesajului înainte de receptare, de integrare a sa în structura fondului personal de informații.

Așteptarea care nu a fost însă onorată, pe de altă parte, poate crea și sentimentul de frustrare, de incertitudine.

Elementele menționate pînă în acest moment au tratat abilitățile informaționale în sensul unei *pledoarii pentru o integrare comunitară, prin comunicare, a individului*. Ideea poate fi continuată în spiritul pozițiilor promovate prin sociologia grupurilor, prin plasarea competenței informaționale nu la nivelul grupului de apartenență (grupul natural), ci la nivelul grupului de referință. Acesta devine un criteriu atît pentru autoritatea socială nelegiferată, cît și pentru integrarea socială. Din perspectiva unei „noi culturi a cooperării și competenței interpersonale”²⁹, abilitățile informaționale sînt organic corelate cu dezideratul amintit.

Ideea mai largă a *competenței cooperării* vizează, în opinia noastră, și aspectul desfășurării procesului informațional. „Ambiția de a fi informat” nu are sens în condițiile lumii contemporane, dacă este concepută într-o viziune individualistă, de posesor izolat : ea trebuie transformată, printr-un procedeu de transparență la nivelul grupului, în ceea ce s-ar putea numi o „ambiție de cooperare”.

2.3. LOIALITATEA FAȚĂ DE INFORMAȚIE

Deși nu a făcut obiectul unor analize sistematice, principiul *loialității față de informație*, pe care îl propunem spre interpretare, ar putea sesiza o serie de aspecte semnificative.

Ca detaliere, poate fi precizat prin : a) loialitatea față de sursă (individ, lucrare, calculator), b) loialitatea în cadrul procesului de utilizare.

Cooperarea, în calitate de principiu general de acțiune, ar putea introduce aspirația unei atitudini diferite de cea existentă pînă în prezent în acest domeniu : principiul instaurării unei *noi ordini informaționale* ar putea constitui un element definitoriu de atitudine, mai ales la scara societății globale.

²⁹ Elena Zamfir, *Cultura relațiilor interpersonale*, Editura Politică, București, 1982, p. 128.

Legile de transformare și conservare a informației susțin faptul că atunci cînd un sistem oferă o cantitate de informație, el nu o „pierde” ca atare, ceea ce se pierde reprezintă un coeficient de substanță și energie. În literatură există formulat paradoxul lui Brillouin³⁰, al multiplicării informației din nimic, în procesul de tipărire, dacă aceasta nu dispăre ca atare la nivelul manuscrisului original.

O primă constatare este aceea că informația apare drept partea cea mai comunicabilă din univers. O a doua referire poate sublinia, însă, faptul că informația, deși nu se pierde „ca atare”, se supune aparent unui proces de „depotențare” relativă. Este tautologică afirmația că *nu orice informație informează în aceeași măsură*; ea reclamă însă și amendamentul că nu orice combinație de cuvinte devine suport pentru informație; exemplul amuzant imaginat de Rudolph Carnap : „Napoleon este triumfiular” nu are într-adevăr sens.

Cine este răspunzător de metamorfoza pe care o parcurge informația ? În ce măsură se poate explica atitudinea participanților la procesul de comunicare, în fața acestui fenomen ?

Vom încerca în cele ce urmează să detaliem „loialitatea” față de informație, prin prezentarea raporturilor *informație — redundanță și loialitate — eficiență informațională*. O tratare succintă va cunoaște și aspectul informației în transformare, alături de principiul reputației în sfera comunicației.

În disputa informație — redundanță, nu poate să apară un învingător absolut. Trecherile succesive dintr-o sferă în cealaltă generează, de fapt, posibilitatea desfășurării procesului comunicațional. Psihologic, există o „pierdere” de informație în măsura în care ea este cedată, oferită sau transmisă. Apare un anumit „atentat” la informația privită exclusiv ca „originalitate” și, odată cu aceasta, complexul în fața „banalității iminente”. Consumatorul generic se raportează, adesea, fără discernămint la acest proces. Tendința spontană este orientarea spre informație înțeleasă exclusiv drept „originalitate”, informația confidențială, exclusivă, rară ; de aici și fetișizarea sursei care satisface o asemenea cerință.

³⁰ Y. Bar-Hillel, *Un examen al teoriei informației*, în vol. *Logica științei*, Editura Politică, București, 1970, p. 531.

O întemeiere a loialității față de informație va trebui să elimine această „stare psihologică“ la nivelul receptorului de informație.

Explozia informațională contemporană exclude parțial, prin procedeele automate de stocare, iluzia „pionieratului“ în deținerea de informații. Nu se realizează o eliminare totală a acestei stări de fapt, deoarece se permanentizează discriminarea între marii posesori (organizații, întreprinderi, sisteme internaționale) și ceilalți membri ai traficului comunicațional. Într-o anumită măsură, rivalitatea sau manifestarea dexterității în procesul de informare apar relativ fără semnificații deosebite la nivelul consumatorului individual. Ele s-au transferat pe un plan superior, supercondensat, și comportă o serie de probleme de ordin financiar sau de legislație internațională. „Pirateria electronică“, „computerul comisar“, „computerul gangster“, „expert în criminologie informațională“ nu sînt numai formule jurnalistice de larg ecou publicitar, ci exprimă realități — incontestabile, dar condamnabile — ale contemporaneității informatizate.

În ce măsură competența informațională înseamnă „loialitate“ față de informație? Răspunsul ar necesita o minuțioasă analiză a unor direcții și atitudini: etică, juridică, științifică. De la transcrierea incorectă a unui citat, omiterea autorului și pînă la delicvența din sfera furturilor prin calculator, asistăm la atitudini prin excelență negative, de violare flagrantă a eticului informațional. Abilitatea participantului la circuitul comunicației presupune, ca normă instituită, abținerea de la comiterea unor asemenea fraude. Cu atît mai mult se elimină, la modul teoretic, intrarea în conflict cu legile care apără și promovează patrimoniul informațional.

Încercînd o concretizare a atitudinii în procesul de comunicare, ne vom referi, în continuare, la raportul *loialitate — eficiență informațională*. Desfășurată în cadrul unei cooperări care nu exclude, potrivit praxiologiei³¹, disputa, lupta, preluarea — alternativă — a rolurilor înseamnă și o preluare a informației. Apar o serie de probleme de elucidat: a) care este transferul efectiv de informație (originalitate sau redundanță?); b) care este *sursa de autoritate* în procesul de informare?

³¹ T. Kotarbinski, *Tratat despre lucrul bine făcut*, Editura Politică, București, 1975.

Primul aspect îl vom trata pornind de la premisa acordării unei *semnificații culturale informației*. Prin aceasta se realizează o detașare metodologică de aspectele tehnice ale teoriei informației și ale tehnologiei informaționale. Reformulată, întrebarea ar putea fi asimilată unei vechi dispute a teoriei comunicației ingine-rești: care este cantitatea de informație vehiculată în procesul informațional?

Renunțînd la această direcție de interpretare, avem conștiința dificultății întreprinse. Ne om referi, pe scurt, la un aspect derivat din această problemă. Este vorba de noua replică a epistemologiei incertitudinii, în condițiile funcționării gândirii colective. Analizînd această temă, constatăm că există pledoarii³² pentru modalitatea colectivă de gîndire care dispune de o cantitate mai mare de informație (relevantă) și de consens asupra adevărului ei. Participînd la formularea deciziilor prin incertitudine, informația realizează o *traversare eficientă a cimpului comunicațional*. Se creează un rol colectiv la nivelul grupului care, pe baza cooperării, permite participarea *cantității de informație relevante prin consens* la procesul decizional.

La nivelul comunicării non-aparaturale (care nu exclude și participarea sporadică a mijloacelor tehnice), apare, pe lîngă semnificația culturală și valoarea informației, un element esențial — *informația în transformare a participanților*, care este uneori numită „temporară“ sau „tranzitorie“³³. Modificările care au loc în procesul de comunicare la nivelul canalului de transmisie, ca rezultat al competiției sau al cooperării, se finalizează la nivelul unor indivizi care devin temporar deținători ai unui quantum informațional. Subiectivizarea situației prezentate poate crea acestora iluzia unui avantaj. Existența unui „cumul personal“, ca scop suprem al individului, a constituit un ideal pentru mai multe epoci istorice. După cum am mai arătat, contemporaneitatea a renunțat la acest model cultural, subliniind posibilitățile creative generate de informație (respectiv, de structurare euristică).

³² C. Zamfir, *Cultura gândirii colective*, în vol. *Praxiologie și logică*, Editura Academiei R.S.R., București, 1984.

³³ L. Couffignal, *La cybernetique*, P.U.F., Paris, 1968, p. 37.

Informația în transformare reprezintă acea zonă caracteristică a intersecției dintre originalitate și redundanță. La acest nivel se „distilează” elementele perene ale arhitecturii informației. Abilitățile pot interveni în măsura în care se sesizează contextul prin care se „depoțențează” originalitatea și informația se „încarcă” cu redundanța necesară. Loialitatea — care ne este cadrul teoretic — poate fi identificată, pe de o parte, cu atitudinea obiectivă, în fața unei depotențări evidente, prin renunțarea la tendința de a forța originalitatea cu orice preț. Remarca are valoare în special pentru comportamentul de principiu. Derivată apare și necesitatea recunoașterii contextului în care a fost posibilă transformarea. Condițiile subiective, alături de cele obiective, fixează cadrul acțional care a generat o asemenea acțiune.

Considerînd ca un element definitoriu *contextualizarea* transformării informației, participarea subiecților la dihotomia originalitate — redundanță își dezvăluie valențele în anumite cadre contextuale.

A fi loial în procesul de transformare a informației se definește esențial prin *conștiința contextualizării*.

Dacă am relua exemplul cu *Divina Comedie* a lui Dante, încheierea fiecărui volum cu substantivul „stele” are semnificație prin faptul că realizează o rimă de final, generatoare a unei armonii depline. În ce măsură același termen intervine pe parcursul lucrării și cîtă redundanță produce reprezintă un element de importanță inferioară, lipsit de curiozitate literară.

Al doilea aspect al raportului loialitate — eficiență informațională se referă la aspectul sursei de autoritate în procesul de informare. Deși poate să pară ciudat, istoria culturii a permanentizat ideea unei anumite prestanțe, a unei *personalizări a informației*. Dictonul *Magister dixit* a caracterizat esențial o anumită atitudine intelectuală, dar, subiacent, și o atitudine informațională. „Originalitatea” a suferit adesea de grandoare și de un complex de superioritate în ceea ce privește „paternitatea” sa.

Așa cum în diplomatie există un principiu al reputației, al consecințelor momentului și modului de intervenție, și în domeniul comunicării asistăm la manifestări ale *strategiei comunicaționale*. Acestea apar evidente la nivelul relației dintre emițător și receptor în cadrul contextului comunicării.

Mentînînd paralela cu sfera acțiunii diplomatice, contextul comunicării îl asimilăm *partenerului terț* din activitatea oficială — prezent la modul concret sau numai ca posibilitate de intervenție.

Transferul informațional nu are etape fixe și momente-limită, informația circulă *ad infinitum* și poartă cu sine o serie de factori care o personalizează. Aceștia creează prin simetrie o anumită responsabilitate. O scurtă detaliere ar trebui să reliefeze relațiile autor-public, original-copie, dar și pe acelea generate de epoca informatică: acceptarea unor date stocate automat ca fiind veridice, fără nici un fel de verificare. Ultimul aspect ne atrage în mod deosebit atenția: omenirea are toate șansele să schimbe o statuie cu alta; prin parafrizarea formulei clasice se poate invoca o nouă magie: „*Computer dixit*”.

Ideea realizării sau numai a posibilității de intervenție, de raportare la un act de comunicare a unui alt subiect îmbogățește semnificațiile transferului informațional. Se creează, într-un anumit plan, conștiința raportării obiective la acest proces, dar și o reală deschidere. Putem admite că orice act comunicațional poate, la modul ideal, să fie reluat în alt cadru și continuat. Raportarea succesivă la aceleași fapte de informație poate conduce la iluzia „unicatului” pentru unii beneficiari. Se impune, însă, înțelegerea atît a sentimentului participării cît și a celui al responsabilității. Menținînd în continuare paralela cu sfera vieții diplomatice, să admitem că, așa cum la nivelul ei, se consideră că există o permanentă posibilitate de reluare a tratativelor, că nu se poate stabili un moment de închidere definitivă a negocierilor, în aceeași măsură, comunicarea presupune raportarea și reluarea permanentă a unor momente informaționale.

Similar negocierii, comunicarea nu este un „joc” care se joacă o singură dată.

Particularizările pe care le implică ideea mai sus enunțată înscriu perenitatea procesului de învățămînt, lectura unor lucrări de către indivizii aceleiași generații sau din epoci diferite, după cum și emoțiile trăite în decursul istoriei în fața unor capodopere ale picturii, sculpturii sau ale muzicii.

Aceleași informații devin, deci, obiectul unor receptări diferite, de unde apare și problema unei atitudini deschise și corecte față de conținutul informațional, res-

pingînd tendinţele deformatoare care pot să apară. Istoria culturii a consemnat numai reuşitele celebre ale unor raportări la aceleaşi elemente informaţionale, aşa încît vorbim de „variante“ de opere, variante de lectură sau de interpretare, de lucrări „pe o temă de“ etc. Reluările anonime, ca forme ale comunicării, deşi nu sînt consemnate, formează substanţa actului de comunicare.

Am sugerat această idee a *reputaţiei informaţiei*, în procesul de comunicare, avînd în vedere aspectele morale şi normative, şi nu cele care derivă din procesul de depotenţare, la care ne-am referit anterior. În sensul pentru care am optat, „reputaţia“ se creează la nivelul receptorului şi derivă din elementele „subiective“ care pot însoţi informaţia: raritate, vechime, personalitatea marcantă a autorului, fragilitatea sau „forma“ deosebită a sursei materiale şi, de ce nu, soliditatea firmei care patronează banca de date în epoca contemporană.

Un alt sens al „reputaţiei“ este cel ştiinţific. Astfel, participarea la dezvăluirea unor noi taine ale naturii sau adăugarea de noi valori la tezaurul de cultură al umanităţii pot conferi „reputaţie“ informaţiei, alături de autoritate.

Dintr-o altă perspectivă, o serie de dificultăţi în teoretizarea competenţei informaţionale pot fi înţelese dacă avem în vedere faptul că această temă aparţine *unui domeniu de frontieră al lumii contemporane*. Aşa cum în ştiinţa actuală, în zonele de interferenţă teoretică, se construiesc mai greu atitudinile de competenţă, domeniul informaţional care participă la dezbaterile de anvergură privind „problematika mondială“ apare adeseori pe banca acuzaţilor. Situaţia respectivă este generată de faptul că ne aflăm pe un teren în care apar o serie de contradicţii generate de procesul mai larg care ne impune a fi contemporani cu propriul progres tehnico-ştiinţific. Un domeniu atît de dinamic, informaţia, pentru care se construiesc — din cauza unor imposibilităţi reale de cuprindere — imagini globale deformante, operează cu semnificaţii generale. Informaţia răspunde unei valori sociale de aşteptare, dar se realizează prin acte individuale de receptare.

Competenţa informaţională, în măsura în care înscrie în statutul său — ca modalitate de realizare — cooperarea şi oferă o deschidere spre sfera creaţiei, poate fi considerată *acea competenţă pentru situaţii viitoare*. Înţe-

leasă ca depăşire, în conţinutul său, a simplei abilităţi de a poseda cunoştinţe prin capacitatea de a le structura într-un edificiu social în baza unui demers cooperant, această competenţă poate constitui un model teoretic cu semnificative posibilităţi de realizare în sfera socială.

2.4. KAIROS ELENIC ŞI COMPETENŢA INFORMAŢIONALĂ

Teoria competenţei comunicative formulată de J. Habermas exprimă o încercare interesantă de raportare la dimensiunea extralingvistică a comunicării sociale. Detaşîndu-se de competenţa lingvistică propusă de Chomsky, Habermas distinge între *acţiunea comunicativă* (interacţiunea), în care are loc un schimb de informaţii (experienţe legate de acţiune) şi *discurs*, în care nu se schimbă informaţii³⁴. La o primă aproximaţie, numai acţiunea comunicativă poate fi corelată cu competenţa informaţională. Discursul, deşi îşi propune să restabilească prin întemeiere un acord care a fost problematizat şi care a existat în acţiunea comunicativă, introduce în sfera de interpretare categoria de vorbire ideală. Se exclude, în acest mod, contorsionarea sistematică a comunicării. În ea domneşte exclusiv coerciţia propriu-zisă fără coerciţie a celui mai bun argument³⁵. Diviziunea simetrică a rolurilor în dialog a şanselor de exprimare, ipoteza construită despre emanciparea discursului de coerciţiile acţiunii este valabilă pentru situaţia acţiunii comunicative pure. La nivelul comunicării reale, condiţiile formulate de Habermas nu se realizează. Chiar dacă s-ar permite acel schimb simetric de opinii, ar trebui să vedem pe ce bază informaţională, sub aspectul volumului sau relevanţei, se desfăşoară. Restricţiile impuse de Habermas pierd din consistenţă prin raportare la un tip diametral opus din atitudine în comunicare, oferit de procedeul cunctaţiei din tehnica disputelor. Acesta ilustrează simţul oportunităţii sau al momentului, fiind o metodă de a amîna intervenţia explicită.

³⁴ J. Habermas, *Cunoaştere şi comunicare*, Editura politică, Bucureşti, 1983, p. 201.

³⁵ *Ibidem*, p. 220.

Succint, această metodă se poate prezenta ca o intervenție dirijată de scopuri individuale care, prin strategia amânării, creează posibilitatea formulării punctului de vedere propriu pe baza volumului maxim de informație. Secvențialitatea prezentării argumentelor permite o analiză comparativă a lor și o evaluare cantitativă a informației.

Inexistența unei simetrii generale a participării la dialog, ca în tipul de vorbire ideală tratată de Habermas³⁶, determină valoarea argumentativă a diviziunii, ca operație logică utilizată de cunctator. Acesta realizează, în incinta sa, o *detaliere adecvată a informației*, în sensul de necesară și exactă; informația devine, prin aceasta, o premisă a lucrului bine făcut. Specificul diviziunii în cunctație este oferit de desfășurarea ei inedită, ca un proces intern. Ea nu este o segmentare în subclase atât de mici a argumentelor, încât acestea pot fi acceptate sau pot întâmpina numai opoziții slabe³⁷. Absența simetriei diviziunii constituie *explicația reușitei*; astfel, în finalul disputei nu se operează o trecere în revistă a argumentelor expuse prin raportare la cele proprii, ci se prezintă numai sinteza acestui proces. Cunctatorul expune tezele sale în funcție de celelalte, în măsura în care acestea au fost introduse prin tentativa de respingere. Metoda cunctației reprezintă amânarea momentului de realizare a unei acțiuni pentru a construi posibilitatea obiectivă, astfel încât adversarul să nu se mai opună scopului urmărit.

Momentul optim — acel *Kairos* elenic — definește iscusința în acțiune, ca o determinare în primul rând a acțiunii și, în al doilea rând, ca o însușire generată de modul inedit de „stocare a informației”.

În procedeul cunctației, apare pericolul exagerărilor, al subiectivizării conținutului informativ, care se cumulează și oferă iluzia unei întâlniri facile cu „așteptările” deja formulate.

Intenționalitatea cunctatorială nu este distributivă, nu se urmărește eliminarea fiecărui adversar în parte, ca atare, ci eliminarea fiecăruia ca element al întregului.

³⁶ J. Habermas, *Op. cit.*

³⁷ Gh. Mihai, *Subiectul cunoscător și structura acțiunii dialogale*, în *Logica acțiunii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 191.

Diviziunea asimetrică și intenționalitatea non-distributivă ne conduc la ideea formulării *dificultăților* pe care le întâmpină cunctatorul. Acestea ar fi, în linii generale, următoarele: a) necunoașterea numărului secvențelor diviziunii; b) necunoașterea intensității, sub aspectul conținutului informațional al fiecărei etape secvențiale; c) necunoașterea ordinii intervențiilor, a succesiunii lor logice sau temporale, importantă pentru răsturnările spectaculoase pe care le poate provoca; d) imposibilitatea prevederii corespondenței dintre anumite fragmente ale argumentelor sale și secvențele pe baza cărora vor fi întemeiate.

Având aceste necunoscute, se încearcă reconstruirea argumentului propriu, pe baza unei strategii de pasivitate aparentă, de non-intervenție. Curioasă apare forma de comunicare: printr-o gândire nevorbită, în monolog, cunctatorul transformă informația actuală, a punctelor de vedere exprimate, în informație potențială, pentru formularea scopului propriu.

Din perspectiva relațiilor interpersonale se creează o transpătrundere maximă a auditoriului în raport cu transparența de fapt inexistentă a punctului de vedere cunctatorial. Intervenind numai în final, acesta nu oferă nici o posibilitate de dezvăluire, de receptare, a intențiilor sale. Analiza procedurii cunctației, propriu tehnicii disputelor, evidențiază o suită de trăsături semnificative: (1) ca tip de întemeiere rațională ni se relevă un exemplu elocvent de adecvare a mijloacelor la scopuri; (2) în privința economicității, cunctația validează principiul minimalizării intervenției prin strategia pasivității aparente; (3) principiul loialității față de adversar apare ca generator, între anumite limite, al victoriei cunctatorului, pe baza informației furnizate de ceilalți participanți și detaliate conform interesului său argumentativ; (4) cunctația confirmă ideea că, în cooperare, cunoașterea este de tip sintetic, integrator, iar schimbul de informații este încărcat de intenționalitate. Se validează, în acest caz, planul metacomunicării prin relații interpersonale, teoretizat de Habermas.

Realizând o paralelă cu concepția lui T. Kotarbinski³⁸, vom sesiza faptul că filosoful polonez subliniază momen-

³⁸ T. Kotarbinski, *Tratat despre lucrul bine făcut*, Editura politică, București, 1976.

tul acțiunii, al intervenției pe baza informației totale din cadrul disputei. Habermas susține, după cum am văzut, specificul dialogului nu prin valoarea informației, ci întemeierea unui acord care a existat în acțiunea comunicativă.

Rolul informației în acțiunea dialogală este pregnant subliniat de Gh. Mihai³⁹. Pornind de la informația transmisă și înțeleasă, aceasta poate căpăta o valoare de convingere și va fi astfel interiorizată printr-o dezbatere critică. Autorul amintit stabilește, pe baza criteriului interiorizării, eficiența sau non-eficiența acțiunii dialogale. Interpretarea concordă cu opinia existentă privind finalitatea actelor.

Competența informațională trebuie înțeleasă în manifestările sale multiple în comunicare, sub forma disputei sau a cooperării, a discursului sau a dialogului. Considerăm o notă esențială pentru competența informațională *structura* actului de comunicare la care participă. Ceea ce deosebește radical cunctația ca mod de stocare a informației, care respinge dreptul la replică de negociere, de exemplu, este *modalitatea* în care se desfășoară comunicarea⁴⁰. Dimpotrivă, negocierea în forma sa diplomatică, pe lângă principiile politice pe care le respectă, se întemeiază pe elemente de procedură, cum ar fi principiul acomodării partenerilor din care derivă *contextualizarea argumentelor*, înțeleasă ca o raportare a unui factor al negocierii la solicitările celui alt factor. Structura de comunicare a negocierii se întemeiază pe luarea în considerare a oricărei alternative propuse de oponent și, mai mult, a reformulării propriilor argumente, în funcție de cerințele oponentului⁴¹. Solicitățile de ordin informațional sînt diferite pentru cele două situații analizate.

Structura de comunicare înseamnă o posibilitate de analiză comparativă a abilităților, care să conducă la o evaluare cantitativă și calitativă a informației. Modalită-

³⁹ Gh. Mihai, *Subiectul cunoșcător și structura acțiunii dialogale*, în vol. *Logica acțiunii. Studii*, coordonator Cornel Popa, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983.

⁴⁰ Maria Cornelia Bărliba, *Diviziune și informație în tehnica disputelor*, în „Analele Universității Iași”, seria Filosofie, tomul XXX, 1984, și Maria Cornelia Bărliba, *Statutul praxiologic al acțiunii de cooperare*, în „Revista de filosofie”, mai—iunie 1984.

⁴¹ M. Malița, *Teoria și practica negocierilor*, Editura politică, București, 1972, p. 232.

țile în care se obține și se deține materialul informativ precum și criteriile de stocare sînt diverse: sistematizare orientată în cunctație, flexibilitate, concesi reciprocă în negociere, interes creativ și stimulat în cadrul „colegiilor invizibile”, la care se adaugă o paletă foarte largă de posibilități; ceea ce ni se pare relevant este faptul că prin competența informațională se validează atît principiul potențializării⁴², cît și principiul transformării cunoașterii despre ceilalți în acțiune⁴³. Din perspectiva praxiologiei, a realiza ceva — nu executînd acțiunea respectivă, ci doar demonstrînd posibilitatea de a o efectua — reprezintă *un mod de manifestare acțională*. Posedarea unor abilități informaționale reprezintă premise pentru dimensiunea cognitiv-informațională a acțiunii, a demonstrării posibilităților sau chiar a întreprinderii unor tipuri concrete de acțiuni.

Competența informațională solicită și creează, în același timp, o anumită transparență în relațiile dintre participanții la traficul comunicațional. Transparența este fie procedurală, sistematică (flexibilitate, concesi), fie spontană, involuntară, prezentă îndeosebi la nivelul comunicării extralingvistice. Abilitățile se manifestă în cadrul comunicării *prin alții* (subiecți umani sau calculatoare) și mai ales *pentru alții*. Astfel, putem afirma că *pentru acțiunea socială competența informațională reprezintă deopotrivă un scop și un mijloc*.

3. TRIBUTUL DE CONȘTIINȚĂ ȘI SEMNIFICAȚIILE ANTIENTROPICE ALE ACȚIUNII

Un alt aspect din domeniul informațional îl constituie relația dintre depotențare, reputație și dezinformare. Raportîndu-ne la ultimul aspect, acesta reprezintă o formă conștientă, artificială, de depotențare a informației de sensurile sale proprii și utilizare a unor forme tendențioase în procesul de comunicare. Este validat principiul „reputației” informaționale în sensul său negativ; atît momentul cît și consecințele informării sînt pregătite pen-

⁴² T. Kotarbinski, *Op. cit.*, p. 319.

⁴³ C. Mamali, *Intercunoașterea*, Editura științifică, București, 1977, p. 96.

tru a permite denaturarea ideilor și conținutului original. Se pot crea stări false de atitudine și reacție; „eficiența” astfel obținută sfidează principiul loialității față de informație, impunând cu abilitate o prismă a receptorului trucață cu multă finețe.

Dimensiunea axiologic-apreciativă a mesajului apare transformată pe baza unor criterii exterioare procesului de comunicare.

Desigur, nu putem încerca sentimentul iluzoriu al unui flux informațional aflat în „serviciul” tuturor. De aici, însă, pînă la frustrarea dirijată pentru o serie de categorii de beneficiari ai informației, asistăm la atitudini și politici restrictive față de circulația liberă a informației.

La origini, informarea însemna ideea de a pune în formă, de a da formă pentru a pune la curent. Termenul de comunicare poate să invoce adevărate „titluri de noblete”, căci i s-au acordat asemenea onoruri începînd cu Declarația franceză a *Drepturilor omului* din 1789 și terminînd cu decretul Vaticanului din 1963; la acestea se adaugă, desigur, multitudinea de acțiuni, întâlniri internaționale care se înscriu, prin programele și finalitatea lor, în efortul larg de ameliorare a fenomenelor negative existente pe frontul informațional.

„Tributul de conștiință” reprezintă un atentat la adresa abilității de a comunica a individului și, respectiv, de a fi informat, la adresa unei dimensiuni fundamentale a societății.

O înțelegere prin raportarea la volumul informațional relevă apariția și permanentizarea „inaccesului” sau a accesului limitat, filtrat, la informație. Individul uman nu are decît un acces selectiv și secvențial, introdus și dirijat de către elementele de structură ale domeniului. Avem în vedere *confidențialitatea* graduală pe care o poartă informația pentru categorii diverse de receptori.

De exemplu, în situația banală și adesea dureroasă (în accepțiune fizică-afectivă) în relația medic-pacient, în numele sensului etic al adevărului, nu se poate comunica un diagnostic care anunță un dezastru în starea de sănătate. Pe un plan mai general, se cunoaște că în procesul de proiectare tehnico-inginerească apare necesară respectarea unui număr mare de restricții de ordin tehnic, ergonomic, economic și ecologic. Conținutul acestor rapoarte, mai ales în condițiile apărării priorității în cercetare, are un caracter secret. Opinia publică — în calitate

de beneficiar al rezultatelor aplicării celor mai noi idei în tehnologie — nu cunoaște faza inițială a proiectării, ceea ce a devenit mai ales o obsesie a lumii contemporane, riscul efectelor colaterale, indirecte, create de noile tehnologii de vîrf. De aceea, atitudinea apare *post factum* numai prin raportare la consecințe, fără a se putea construi cu discernămint o poziție obiectivă în cunoștință de cauză. Măsura în care s-au încercat să se respecte restricțiile care apărau mediul natural și pe cel social nu este cunoscută opiniei publice. Stringența respectării unor principii ale domeniului tehnic creează o lipsă în informarea publicului. De aici, acele reacții, violente uneori, împotriva implementării tehnologiei de vîrf. Necunoașterea datelor inițiale poate conduce la apariția unei atitudini parțial nejustificate.

De reținut este faptul că tocmai această lipsă de informare privind posibilitățile de respectare a datelor de construcție și dare în folosință poate facilita o reacție de adversitate, facil provocată de o firmă, companie etc. care au interese contrarii sau în nemijlocită concurență. În acest mod, opinia publică poate fi victima unei înscenări a pretensei apărări a intereselor sale. Așa se explică, de altfel, numeroase acțiuni organizate într-o serie de țări ca S.U.A., Anglia, Franța, R.F. Germania, împotriva promovării și dezvoltării programelor energetice nucleare. Lipsa unei informări adecvate, realizate cu concursul specialiștilor în domeniul ingineriei nucleare, a favorizat inflația unei popularizări denaturate a energiei nucleare⁴⁴, a riscului tehnologic și a implicațiilor sale sociale, pornind de la efectul psihologic al evenimentelor rare. În ceea ce privește riscul nuclear și accepțiunea lui socială⁴⁵ este semnificativ răspunsul dat de savantul american Edward Teller⁴⁶ publicației „*The Wall Street Journal*”, imediat după accidentul de la Three Mile Island: „reactorii nucleari sînt chiar mai siguri decît ne-am așteptat. În ciuda numeroaselor greșeli umane și a unor defectiuni mecanice la T.M.I., ceea ce s-a distrus a fost bine

⁴⁴ C. Brătianu, *Virstele atomului*, Editura tehnică, București, 1983.

⁴⁵ C. Brătianu, *Riscul social și accepțiunea lui socială*, în vol. *Energetica*, nr. 6—7, O.I.D.E., București, 1983, p. 125—127.

⁴⁶ Ed. Teller, *I Was the Only Victim of TMI*, *The Wall Street Journal*, April 3, 1979.

containerizat în clădirea reactorului. *Nici un om nu a fost omorât sau rănit* (subl. ns.). T.M.I. a costat 500 milioane de dolari, dar *nici o singură viață*“ (subl. ns.).

Un alt exemplu poate sugera, dimpotrivă, rolul benefic al informării, al accesului oferit în sfera unei activități care numai aparent se întemeiază pe principiile rigide de funcționare. Este unanim recunoscut că domeniul diplomației reprezintă un simbol al păstrării secretelor și al respectării unor elemente de procedură de mare finețe operațională. Iată că acest cadru permite, totuși, o anumită relativizare a modalităților de raportare la problemele aflate pe agenda zilei. Negocierile, ca *forme diplomatice* prin excelență, utilizează — în vederea realizării cooperării — așa-numitul partener terț, în persoana opiniei publice. Fiind informată despre desfășurarea oficială a dezbaterilor, opinia publică capătă — *numai datorită faptului că este informată*, că a luat cunoștință despre rezultatele atinse — statutul diplomatic de partener terț. Ea nu participă la masa tratativelor la modul propriu — dar poate reacționa în cunoștință de cauză și acest lucru o transformă într-o forță socială, un „aliat“ potențial. Cu atât mai mult cu cât realitatea negocierii conține, aparent, paradoxul tentativei din partea fiecărei părți de a transforma opinia publică în „observator asociat“ pentru situația sa.

Așa cum sublinia Mircea Malița⁴⁷, „cu atât este mai mare răspunderea factorilor de presă care, prin exploatarea senzaționalului și interpretarea abuzivă sau indiscretă, *pot produce eșuarea negocierilor*“ (subl. ns.). Grija pentru asigurarea climatului de încredere, ferit de amixțiuni inoportune, și *convenirea de comun acord asupra publicării rezultatelor parțiale sau totale* (subl. ns.) nu trebuie confundate cu practicile diplomației secrete, a cărei condamnare principială și salutară a făcut-o Lenin în 1917⁴⁸. Reluând ideile subliniate în citatul de mai sus, reliefăm rolul informării nedeformante în atingerea scopului unei acțiuni, forța pe care o reprezintă, prin repercusunile sale, posesia unei informații adecvate sau neadecvate. În al doilea rând, apare cu claritate conștiința faptului semnalat la nivelul partenerilor angajați în nego-

⁴⁷ M. Malița, *Teoria și practica negocierilor*, Editura politică, București, 1972, pp. 19—20.

ciere — ceea ce determină și acordul lor privind dezvăluirea oficială a demersurilor întreprinse.

Rolul informării corecte în cursul desfășurării activităților diplomatice a fost subliniat și de Nicolae Titulescu; susținând ideea transformării negocierilor într-un instrument al cooperării între părți egale, ilustrul diplomat pleda pentru o informație aflată constant în serviciul păcii și al bunei înțelegeri⁴⁸.

Intuim, în cazul particular al întâlnirilor oficiale, o anumită *concretizare a principiului pedagogiei informării*. Domeniu afectat de numeroase susceptibilități, diplomația a realizat performanța ca în cazul negocierii să valideze posibilitatea unei *informări între parteneri egali*. Eficiența acțiunii, fiind condiționată de această strategie acțională, a modelat la nivelul rezervei informaționale a societății acordul comun în privința publicării rezultatelor.

Parțialitatea accesului la informație este generată astăzi și de un alt element al structurii fluxului informațional și anume introducerea informatizării. Faptul că numai pentru anumite state informatizarea reprezintă o realitate constituie deja un decalaj, expresie a unor anacronisme și inechități. Diferențele apar cu evidentă în primul rând la nivelul posibilităților virtuale de receptare. Numai că automatizarea unor aspecte ale fluxului informațional înseamnă și instruirea, educarea receptorului în sensul raportării sale eficiente și adecvate la noile forme ale sursei și ale transmiției. În situația în care nu se poate asigura această condiție, prevalează forma risipei de posibilități în comunicare, dublată de un sentiment acut de frustrare. Individul uman nu-și poate extinde sfera informației sale, atâta timp cât nu stăpânește instrumentele teoretice și practice de a intra în posesia ei.

Activitatea de informare-documentare nu ar putea avea o finalizare optimă nici prin prisma criteriilor individuale, nici prin a celor sociale.

Informatizarea conduce și la unele transformări esențiale în realizarea gradului de confidențialitate. În măsura în care centralizarea informației va avea, ca *obiect*, și datele personale ale individului, când acesta va trăi sentimentul că informația despre sine este catalogată și poate fi regăsită după criterii tehnice uzuale, se poate

⁴⁸ C. Turcu, I. Voicu, *Nicolae Titulescu în universul diplomației păcii*, Editura politică, București, 1984.

naște o stare de neliniște, de nemulțumire. Aparent, omul devine *obiect al informării*, datele sale au o anumită semnificație, pot genera o formă de interes, se pot integra în anumite circuite valorice. Avem aici în vedere riscul depersonalizării, al dezvoltării individului într-o masă informațională. Acesta este, de fapt, reversul confidențialității construite de istoria comunicării: datele care au circulat în timp erau în special *pentru oameni*; astăzi, procesul este completat cu circulația, stocarea și posibilitatea de a intra în contact cu știrile *despre oameni*.

Lucrarea *Microelectronica și societatea* atrăgea atenția la îngrijorarea opiniei publice în legătură cu „invadarea” vieții personale. Fenomenul se află, deocamdată, pe curba sa ascendentă. Reacțiile particulare și atitudinile colective vor încerca să depășească această fază în care individul este sortit să poarte „hainele împăratului” dar, spre deosebire de celebrul personaj din basmul lui Andersen, este conștient de întreg ridicolul și tensiunea situației sale.

În aceste condiții, o formă de risc de certă amploare apare la nivelul unuia dintre principiile psihologiei relațiilor interpersonale — transformarea cunoașterii despre ceilalți în acțiune⁴⁹. Care vor fi dimensiunile afective ale relațiilor dintre oameni și după ce criterii vom aprecia activitățile îndeplinite de indivizi? Ce „valoare” mai poate avea informația „despre” ceilalți în această situație? Care vor fi criteriile după care se pot construi transparența și transpătrunderea în cadrul noilor relații?

Această succintă propunere în analiză a celor două planuri paralele — generate de elementele intrainsece sferei comunicării: gradul de confidențialitate și efectele informatizării — ne sugerează o serie de idei cu caracter general, principal.

Raportul dintre informație și acțiune se exprimă prin necesitatea existenței unui volum informațional, înțeles nu ca o condiție temporară, de circumstanță. Informația se constituie într-o *condiție permanentă* în ordinea temporală și esențială, în măsura în care formularea scopului se realizează pe baza unui suport informațional. În raport

⁴⁹ C. Mamali, *Intercunoaștere*, Editura științifică, București, 1974, p. 96.

cu acțiunea, informația apare într-un alt plan ca o condiție a *optimizării* și a *continuității acțiunii umane*. Ambele aspecte se raportează organic și la elemente ale competenței informaționale, ale abilităților manifestate în actul comunicațional.

Într-o perspectivă teoretică mai largă, admitem cuplul comunicare—acțiune, care se detaliază atât prin faze, momente ale comunicării, cit și prin alternative ale acțiunii.

Considerațiile anterioare acestui paragraf ne permit să interpretăm acțiunea umană ca pe un *proces antientropic*, prin raportare la informație și, implicit, la competența informațională. Prin statutul său teoretic, informația, concepută ca formă a ordinii și a organizării, creează premise pentru angajarea practică. Cu toate sinuozitățile pe care le acceptă, informația rămâne o dimensiune esențială a acțiunii. Valoarea ei nu este o valoare în sine, prin mijlocirea ei se apreciază tipurile de intervenție la nivelul naturii sau al vieții sociale.

O alternativă dezirabilă de acțiune, atât la nivel individual cit și la nivel social, este *cooperarea*. Ea poate fi interpretată ca un tip de acțiune cu valențe antientropice, întrucât are inclusă în statutul său tendința atingerii unui scop prioritar comun. În spațiul praxiologiei⁵⁰, cooperarea comportă două faze: *pozitivă* și *negativă* (lupta), având înscris în structura sa *principiul relativizării scopurilor*. Particularizările cooperării în sfera informației înscriu, alături de acomodarea informațională, de care se leagă flexibilitatea în actul comunicațional, principiul unei acceptabilități în confruntare, loialitatea față de informație.

Pledoaria pentru cooperare vizează astăzi sfere largi ale vieții culturale: de la pedagogia în spiritul cooperării pînă la aspectele ei economice și politice. Obiectivul cooperării afectează și informația, care participă, sub diferite forme, începînd tot cu educația și instrucția și continuînd cu sferele tensionate, profund dinamice ale economicului și politicului. Informația înseamnă interese individuale și colective, culturale, economice și politice; ea participă direct sau indirect la activități marcate prin dispută sau negociere. Cum dintotdeauna a însemnat putere, informația,

⁵⁰ A se vedea T. Kotarbinski, *Tratat despre lucrul bine făcut*, Editura politică, București, 1976.

într-o viziune optimistă, ar putea constitui un factor care să faciliteze cooperarea în coordonatele majore ale societății. Purtătoare nu numai de noutate și originalitate, având puteri „declarate” dar și din cele ascunse, pe care le dezvăluie în contextele la care participă, informația ar permite conjugarea unui ansamblu de factori, ar stimula conlucrarea lor în vederea atenuării și eliminării decalajelor economice, sociale și spirituale, a lichidării discriminărilor și inechităților pe care lumea contemporană continuă să le consemneze.

III. INFORMAȚIA — DIMENSIUNI MONDIALE

1. RESURSĂ STRATEGICĂ A LUMII CONTEMPORANE

1.1. AVATARURILE SOCIALIZĂRII

În plan istoric, informația a însoțit dintotdeauna cele mai simple activități umane legate de producerea valorilor materiale și spirituale.

Un scurt istoric al informației și al informării va trebui să cuprindă, inevitabil, un aspect important, și anume, *modalitatea* în care tipurile de societate s-au preocupat și au soluționat problema comunicării interumane, a realizării și transmiterii de informație. Derivată din această modalitate cu valențe semnificative pentru situația contemporană, este descoperirea tiparului — mutație culturală și tehnologică cu valoare revoluționară, care a creat premisele pentru un amplu și îndelungat proces de *socializare și de democratizare a informației*.

Se consideră că, pînă la apariția tiparului, distincția dintre transmiterea orală și cea scrisă nu putea fi operată cu suficientă claritate. Astfel, în unele lucrări este acreditată concepția potrivit căreia lumea greacă, de pildă, a trecut de la învățămîntul oral la deprinderea lecturii în timpul lui Aristotel. Procesul a cunoscut evoluții diferite; informația apărea asemenea unui pelegriu, onorat cu generozitate la curțile nobiliare, dar primit cu simplitate de cei mulți.

*Caracterele*¹ lui Teofrast sugerează ideea că forma de comunicare preponderent orală a generat și trăsăturile negative ale unor participanți la acest proces. Într-o viață

¹ La Bruyère, *Caracterele*, Editura pentru literatură, București, 1968.

intensă a cetății, „guralivul“, „care stă la dispoziție cu informații“, poate fi numai un personaj ridicol. În schimb, „născocitorul de știri“² semnifică deja un grad de atitudine mai marcată din partea receptorului, întrucât poate reprezenta un pericol social. Sursele lui de informații, falsitatea practică sînt condamnabile, ca și faptul că „apucătură mai rea ca aceasta nu cunosc“, după cum nota Teofrast. Replica peste secole, imortalizată de La Bruyère, este cea a „maniacului“ informației universale la zi: acesta preferă să mintă pentru a crea iluzia performanței sale comunicative.

Indiferent de tipul de organizare a posibilității de a transmite informația, se cuvine să subliniem de la început că toate aceste mijloace erau rezervate exclusiv celor bogați și puternici³. Oamenii de rînd nu aveau acces la ele. Suspiciunea sau chiar interzicerea posibilității de a transmite mesaje în afara granițelor familiei sau satului guvernau sistemele instituite de elită pentru sine. Constatăm că, de la începuturile sale, informația a creat dreptul la inacces pentru situația de participant la procesul comunicativ.

Intr-un asemenea perimetru problematic s-a conturat atitudinea societății față de informație; în ce măsură informația poate deveni și a devenit efectiv, în timp, un bun public?

Dreptul la inacces a traversat două etape principale. Era pretipografică a permis o distanțare, o izolare a receptorului, prin cultivarea unui inacces de natură fizică. Un anumit rol frenator în răspîndirea culturii de manuscris l-a avut, *inter alia*, scrierea în limba latină: de aceea, publicarea *Divinei Comedii*, a lui Dante Alighieri, în limba italiană a determinat un larg proces de receptare — capodopera era recitată în piețele publice, Dante devenea poetul tuturor, iar opera sa — un simbol al idealului unificării Italiei.

Tiparul, uniformizator, a respins acea distanță vizibilă și a construit cu suplețe o altă imposibilitate, a accesului la conținutul transmis. Era informaticii a continuat această posibilitate mascată, în măsura în care nu este corelată cu o politică democratică la nivelul comunicării. In-

formatizarea are într-adevăr meritul de a consolida statutul de consumator independent, de a excela chiar în acest domeniu. Numai că aici se poate ascunde o capcană: acum nu se mai constituie dihotomia „cine este mai important — autorul sau publicul“, situația este depășită. Important a devenit sistemul, în care sînt integrați cei doi factori, sistemul care posedă conștiința valorii și puterii sale, sistemul informațional.

Omenirea intră însă în era hîrtiei tipărite. Tiparul a influențat deplasarea centrului de greutate al activității intelectuale. Deși poate să pară ciudat, manuscrisele aveau menirea de a fi învățate pe de rost. Apăreau, în acest mod, un fel de „biblioteci vii“; cititorii nu se raportau la surse, ci și le însușeau într-un maraton chinuitor de identificare, care presupunea o memorare mecanică. Textele se lecturau cu glas tare; cultura manuscrisului a fost deci intens auditivă și tactilă. Manuscrisele erau prea lente și prea inegale.

Pe de altă parte, lectura silențioasă constituia o „anomalie“. Literatura, la începuturile ei, a avut în mare măsură destinația de a fi recitată în public, auzindu-se „vocea paginilor“; de aceea, poate pînă la jumătatea secolului al XIII-lea, se scria în versuri.

Apariția tiparului a conferit limbii latine a umanistilor rolul de mijloc de comunicare internațională, stimulînd, totodată, formarea limbilor naționale. Primele tipărituri, făcute de Gutenberg la Mainz, în anul 1454, cuprind fragmente dintr-un calendar astronomic. Succesul textului scris a condus la o cerere presantă de cărți.

Acest gen de text fixează forma mesajului, permite duplicarea exactă și asigură o bună conservare. *Scripta manent, verba volant* exprimă o nouă optică culturală. Tot ca un moment cultural important semnalăm modificarea condițiilor vieții intelectuale prin deplasarea de accent de la activitatea din cadrul mînăstirilor în universități și de aici în bibliotecile publice. Triada mînăstire—universitate—bibliotecă publică reprezintă tot atîtea etape în procesul de atenuare a dominației bisericii asupra vieții culturale; totodată, se constată și dezvoltarea, în această direcție, a învățămîntului laic. Demn de semnalat pentru această perioadă de eferescență spirituală apare faptul că prima bibliotecă publică din Europa a fost deschisă tocmai în mînăstirea San Marco din Italia.

² La Bruyère, *Op. cit.*, p. 38.

³ A. Toffler, *Al treilea val*, Editura politică, București, 1983, p. 71.

Descoperirea tiparului a cristalizat conștientizarea valorii informației ca *purtătoare a memoriei colective*. Avea să înceapă un îndelungat și complex proces, deopotrivă stimulator și contradictoriu, în direcția eliminării spontaneității și empirismului din domeniul producerii și transmiterii informației.

Un argument istoric al necesității unui sistem informațional la nivelul societății îl relevă situația curioasă a antichității elene, unde se constata un decalaj între activitatea materială și cea spirituală, ceea ce făcea să nu existe nici canalele corespunzătoare de comunicare între cele două tipuri de activitate. Astfel, evoluția omenirii a consemnat fenomenul curios al unei dezvoltări accentuate a științei, în Grecia de exemplu, care nu a avut aproape nici o consecință imediată asupra producției materiale. Valorificarea cuceririlor științei antice s-a realizat în epoci istorice mai târzii.

În Evul Mediu apare conștiința *valorii sociale a informației tehnice*, deși transmiterea ei se realiza tot prin contacte directe. Sistemul breslelor exercita chiar un „monopol“ asupra informației profesionale.

Umanitatea a intrat în epoca informatizării, caracterizată în principal printr-o *criză a informării* — *criză de supraproducție*, exprimată în manieră plastică prin formule de genul „infernul documentar contemporan“, „aspectul babilonic al informației“, „inflație informațională“⁴ ș.a.

Neliniștea — cumva justificată — față de dezvoltarea cantitativă în domeniul cărții s-a născut încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea. Pericolul pe care îl reprezenta „îngrijorătoarea masă de cărți“ este subliniat deja de Leibniz, care se temea de apariția unei „dezordini copleșitoare“.

Volumul informației, sursă frecventă de iritație, a produs un hibrid al epocii actuale de documentare: forme abundente ale *comunicării preliminare*. Rezumatele, indexurile bibliografice construiesc o nouă dificultate prin gradul de *concentrare maximă* pe care îl conțin. Fiind o formă strict specializată de documentare, acestea nu se adresează decât lectorului avizat; pe de altă parte, ele nu

⁴ Maria Cornelia Bărliba, *Considerații privind dimensiunea informațională a cercetării și proiectării*, în „Analele Universității Iași“, seria Filosofie, tomul XXXI, 1985.

pot decât să „provoace“ apetitul intelectual. În alți termeni, sînt o fază necesară dar nu suficientă, care presupune timp și preocupare constantă din partea receptorului, precum și resurse materiale relevante din partea societății.

Obsesia cantității este expresia unei optici eronate, informarea fiind considerată, în primul rînd, o *tehnică* și, abia după aceea, o *concepție*.

Informarea între rutină și atitudine creatoare a generat probleme de o reală deschidere socială. Avem în vedere în mod prioritar examenul autocritic formulat la nivelul sistemului informațional, care sesizează propria sa insuficiență⁵. Într-o paralelă teoretică, cercetarea nu posedă conștiința limitelor sale în legătură cu propriile tehnici de investigație.

În al doilea rînd, materializarea informației sub trei forme tipice de prezentare — conform legii lui Bradford — poate crea disfuncționalități în procesul de comunicare. Faptul apare evident dacă semnalăm că „risipirea“ conținutului informațional are loc în surse de specialitate, surse înrudite prin tematică sau în diverse alte surse. Ca o exemplificare a funcționării acestui principiu se notează situația cunoscută, cînd cel de-al treilea principiu al termodinamicii, formulat de Carnot, a fost publicat pentru prima dată într-o revistă de chimie.

Referitor la eficiența informării, procesul se caracterizează prin factorii de regăsire, de pertinență, prin timpul de întîrziere și prin intermediul factorului economic. Întreaga semnificație a acestei eficiențe rezidă, însă, în corelarea elementelor mai sus menționate cu „barierele“ pe care trebuie să le învingă destinatarul informației. Specialiștii din sfera documentării enumeră în acest caz: necunoașterea, accesibilitatea, bariera lingvistică și bariera orizontului⁶.

O altă problemă din domeniul disjunției teoretice *rutină* — *atitudine creatoare* în procesul de informare îl oferă acțiunea unei funcții egalizatoare în procesul de creație. La același nivel, aproximativ, de informare ră-

⁵ J. Fourastié, *Les conditions de l'esprit scientifique*, Gallimard, Paris, 1966, p. 56.

⁶ A. Manea, I. Stoica, *Informare, cercetare, dezvoltare*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.

minerea în urmă a unor parteneri în ceea ce privește atingerea unor performanțe în cercetare și inovație nu este mai mare de circa un an. În această manieră s-ar putea garanta înțietatea în materie de cercetare pentru factorii care dețin un avans în materie de informare.

În procesul de socializare, informația este caracterizată și prin aspectul productiv al refracției informaționale: — dinamica informației în procesele de transfer. Traversind stocul existent la un moment dat, informația își modifică traseul, dobîndind noi valențe sau, dimpotrivă, suportînd o depotențare. Procesul acesta se realizează printr-o serie de asocieri care filtrează succesiv sau simultan informația, iar în unele situații permite chiar verificarea competitivității ei.

Prin informatizarea unor aspecte ale vieții culturale, beneficiarul de informație este solicitat, pe baza unei experiențe noi și a unui tip de acces cu totul deosebite, în sfera mijloacelor de comunicare. Modelul informațional actual solicită, în viziunea noastră, constituirea unui *comportament de documentare* ca deziderat general al epocii în care trăim. Adiacent, s-ar putea întemeia o serie întreagă de comportament de documentare individuale⁷, ca modalități concrete ale procesului de *socializare a informației*.

Rețeaua de comunicare este, la modul general, egală și indiferentă față de beneficiarii săi. Raportarea individuală la conținutul informațional reprezintă, în anumite limite, un aspect al spiritului de disciplină profesională, o atitudine creatoare a individului. Procesul la care ne referim presupune, în opinia noastră, o modificare parțială a propriului model de autoritate, din relația de bază *beneficiar — sursa de informație*. Se solicită, în numele unei noi viziuni, acordarea unei importanțe majore *conținutului informațional*, structurat după criterii individuale; e necesar să se depășească etapa „fetișizării” atît a sursei cît și a cantității de informație.

Astăzi există un model cultural de neconceput din perspectiva mentalității pre-tipografice, și anume *ignorarea sistematică* a formei cărților. În paranteză, poate fi amintit faptul că debutul atitudinii sensibile față de forma în care se materializează informația l-a instituit

tradiția orientală (în cadrul ei, cărțile deveneau o realitate vie, animată, comunicabilă și stimulantă). Epoca fonetică de comunicare reține numai importanța conținutului. Nu este exclusă, însă, atitudinea de bibliofil devotat sau de cercetător pasionat, existentă în sfera receptorului de informație.

Fetișizarea sursei nu înseamnă în mod esențial o pasiune excesivă pentru exemplare rare sau obiecte de colecții rafinate. Ea indică o exagerare a relației de apartenență, dintre conținutul ca atare și o serie de trăsături exterioare: condiții grafice, raritate, personalitatea autorului, renumele editurii etc. Sînt notabile și aceste trăsături, dar nu pentru ceea ce transmite lucrarea respectivă, cît mai ales pentru posibilitățile de încadrare istorică și raportare critică la un fond informațional strict specializat sau de circulație mai largă. Datele „biografice” ale sursei pot influența doar *contextul* în care se utilizează informația, al cărei purtător este.

Procesul documentării personale presupune, printre parametrii săi⁸: accesibilitatea sursei, facilitatea în utilizare, un anumit nivel al calității tehnice și — ceea ce considerăm destul de semnificativ — familiaritatea. Acest din urmă factor reprezintă un anumit nivel atins de fiecare destinatar al mesajului în decursul unei cariere științifice sau al unei experiențe de informare.

O caracteristică a modalității de raportare personală la universul comunicațional este tendința de a reduce efortul pe care demersul documentar îl solicită. De aceea, se constată o corelație pozitivă între accesibilitatea și utilizabilitatea unei surse, cu atît mai mult cu cît aceasta a cunoscut un precedent, adică a mai fost consultată ca atare sau într-un context similar⁹.

La nivelul societății nu există o imagine consistentă privind *modalitățile și dificultățile* din sfera documentării. Aceasta înlesnește, adesea, asimetrii, construind, aparent, o avalanșă de posibilități care, prin neutilizare, nu-și justifică misiunea și sensul.

Socializarea informației a fost esențial marcată de apariția tiparului. Dezvoltarea sistemului comunicațional

⁷ M. L. Rouquette, *La créativité*, P.U.F., 1981, p. 50.

⁸ M. L. Rouquette, *Op. cit.*, p. 55.

⁹ *Ibidem*.

a impus, prin structura sa complexă, și aspectele informării și documentării.

O perspectivă unitară asupra fenomenului socializării informației implică analiza atentă a raportului dintre aspectul cantitativ și cel calitativ. *Nevoia de date* (informația statistică) nu trebuie să evolueze unilateral, ci să se completeze organic și firesc cu *nevoia de interpretare*, de atitudine teoretică, pe baza unei informații curente și relevante.

1. 2. INFORMAȚIA ȘI RECONSTRUCȚIA TEORETICĂ A TEHNOLOGIEI

Atitudinea teoretică consistentă asupra sistemului informațional nu poate omite încercările de tratare a unei *filosofii a tehnologiei*. Complementar, o filosofie a tehnologiei — pentru care se pledează, cu deplin temei, în ultima perioadă, va trebui să dezvolte un nivel al său destinat informației. Se impune o filosofie a tehnologiei informaționale, ca un demers cuprinzător, care să reliefeze impactul erei informatice asupra naturii și a dimensiunii socio-umane.

O viziune generalizatoare asupra celei mai mari mutații pe care a cunoscut-o omenirea ar însemna efortul de a rezolva probleme de ordin etic și axiologic din perimetrul influențelor sau efectelor colaterale pe care informatica le creează. Atitudinea aceasta va trebui să genereze o luare de poziții ferme în planul acțiunilor de decizie socială. Va fi necesară și o reconstrucție conceptuală; are în acest sens o deplină valabilitate constatarea lui Marx, din primul volum al *Capitalului*, privind inexistența unei istorii critice a tehnologiei. Necesitatea unui nivel metateoretic apare evidentă, deci, încă din perioada întemeierii concepției marxiste.

O reevaluare a tehnologiei în general, prin prisma unor criterii sociale va trebui să aibă conștiința faptului că, așa cum se susține într-un Raport către Clubul de la Roma (*Să ieșim din epoca risipei*), „problemele tehnologice par mai puțin dificil de tratat decât problemele politice, sociale, psihologice și instituționale care le însoțesc”¹⁰.

¹⁰ D. Gabor, U. Colombo, A. King, R. Galli, *Să ieșim din epoca risipei*, Editura Politică, București, 1983, p. 308.

Se prezintă îndreptățite afirmațiile care susțin aparenta incapacitate de a construi un comportament moral trăit la același nivel cu comportamentul tehnic. Leitmotivul „omul depășit de tehnică” permite antropologului A. Leroi-Gourhan să explice cauzele menținerii tendințelor prădalnice ale omului, care „datează din vremurile când înfrunta rinocerii”¹¹. Societatea a înscris în normele sale concepte morale, dar acestea nu s-au putut transmite genetic în întreaga masă a indivizilor. Temerea că omenirea va mai avea mult de așteptat pentru a transpune în realitate conținutul memoriei morale este respinsă de autorul citat. Posibilitatea de salvare rezidă tocmai în rolul tehnicii, care poate oferi o conștientizare colectivă, deoarece permite o mărire a libertății față de constrângerile biologice.

Utilizând aparatul conceptual contemporan și criteriile axiologice actuale, o filosofie a tehnologiei va avea misiunea să integreze într-un tot unitar o atitudine responsabilă față de situația pe care o parcurge omenirea.

Se cunoaște că astăzi nu ne mai aflăm în fața tehnicilor primitive sau fundamentale, care conțineau toate raporturile omului cu mediul său¹². Acum situația s-a modificat radical. O succintă referire antropologică evidențiază faptul că procesul istoric a consemnat o detașare a tehnicilor de individul biologic, de trupul uman, acestea fiind exteriorizate la nivelul grupului social. Pe această treaptă a apărut, însă, posibilitatea unei amplificări artificiale, în anumite condiții, a puterii tehnologiei.

Informatizarea a creat probleme dificile de impact. Caracterizată printr-o totală receptivitate față de rezultatele informaticii, omenirea devine vulnerabilă datorită imposibilității de selecție sau de reacție la efectele indirecte, de context, ale informatizării.

O problemă filosofică majoră se naște direct din *ambivalența morală a tehnologiei*¹³. Apare o anume „tensiune esențială contemporană”, în legătură cu compatibilitatea tehnicului cu mediul socio-uman.

Încercînd o incursiune istorică, vom constata faptul că este de dorit o semnificativă modificare de optică ge-

¹¹ A. Leroi Gourhan, *Op. cit.*, vol. II, p. 21.

¹² P. Ducassé, *Histoire des techniques*, P.U.F., Paris, 1964, p. 126.

¹³ Maria Cornelia Bârliba, *Creativitate și paradigmă tehnologică*, comunicare susținută în cadrul C.N.E.T.A.C., 1984.

nerală, privind renunțarea — în orizontul social-global — la subaprecierea spiritului inventiv din domeniul tehnicii. Disocierea existentă de-a lungul timpului — între sfera muncii și aceea a dominației — a dispărut. Dimpotrivă, astăzi aceste două domenii cunosc o interdependență accentuată. Istoria civilizației umane consemnează o atitudine oarecum stranie din perspectiva opticii prezentului. Societatea a întreținut fenomenul polarizării științei și tehnologiei, marcat în planul atitudinii diferite față de cei doi autori direcți: inventatorul și omul de știință. Notăm cu acest prilej remarcă lui Th. Kuhn, privind raportarea ciudată a Greciei antice la fenomenul tehnologic considerat a fi o moștenire zeiască, în timp ce Roma va atinge performanța inversă: vestită pentru tehnologie, va fi palidă în manifestarea din cadrul științelor¹⁴.

Lipsa de armonie a celor două culturi nu a fost proprie numai antichității, unde paralelismul a generat paradoxul valorificării productive a cuceririlor științei în epoci mai târzii. Diferența de apreciere a activității intelectuale și tehnice este considerată a fi foarte veche și generată de atitudinea antropinilor față de opera bazată pe simboluri, limbajul și activitatea concretă, tehnică¹⁵. Meșteșugarul, ca element al operaționalității tehnice, are inițial un rol ambiguu în ierarhia socială. Figură destinată planului secund, după sfințenia preotului, eroismul războinicului sau prestigiul oratorului, reprezentant pentru îndemânarea mâinii, acestuia i se rezervă o situație de complexat social. Polarizarea, a cărei victimă este artizanul, cunoaște în Evul Mediu un evantai de politici diverse: de la onoruri până la contestarea lor. În Renaștere, enciclopedistul Da Vinci este mai puțin cunoscut ca un protestatar violent împotriva lipsei de considerație cu care este tratat tehnicianul¹⁶.

Optica diferită se manifestă și astăzi, atunci când militarul vehiculat într-o rachetă este considerat erou, pe când inginerul care a construit-o nu e altceva decât un mare slujitor al științei omenesci, o mină.

¹⁴ Th. Kuhn, *Tensiunea esențială*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 189.

¹⁵ A. Leroi Gourhan, *Op. cit.*, vol. 1, p. 242.

¹⁶ *Ibidem*, p. 133.

O notație malițioasă ar putea, deci, consemna faptul că pentru o istorie a tehnologiei nu există un pericol simetric aceluia din istoria științei de a se exagera, de a se evidenția exclusiv meritele făuritorilor de tehnologie, de a avea o istorie de nume celebre, în dauna construirii unui corp sistematic al tehnologiei ca atare. Vitruviu, Villard de Honnecourt, Le Corbusier — trei reprezentanți din trei perioade diferite ale lumii tehnologice — sînt departe de a constitui o enciclopedie tehnologică de nume celebre.

Victimă a atitudinii suficiente a universitarilor față de munca manuală și lucrul tehnic al inginerilor¹⁷, conceptualizarea tehnologiei nu a constituit obiectul unor preocupări sistematice. Ignorarea acestor subiecte din perimetrul activităților academice a creat o situație paradoxală în prezent, unde *caracterul impersonal*¹⁸ al inovației tehnologice, cultivat de societate de-a lungul istoriei, nu mai poate fi un element neutru, fără importanță, al istoriei sociale. Grecii au manifestat o „detășare teoretică“ față de tehnologie. Fideli rațiunii speculative, nu au ajuns la o civilizație tehnică. În cadrul ierarhiei din Olimp, Hefaistos, „fierarul vrăjitor“, exprimă o situație unică; fiind un zeu magician, acesta va plăti știința sa de meșteșugar cu mutilarea fizică. Pedepsa va fi cruntă dacă avem în vedere cultul pentru frumos al grecilor. Mitologia lui Hefaistos, urît și infirm, introduce o reținere, o relativizare în acordarea unei valorizări depline a îndemînării și iscusinței sale. Și în *Iliada* fiera este atribuită unuia dintre cei mai „mărunți“ zei. Iată, deci, cum, o îndelungată perioadă istorică, omenirea a tratat cu ingraturitate elementul de creativitate pe care îl presupune tehnologia.

În dialogul *Gorgias*, Platon exprima disprețul filosofului față de inginer: „Și argumente el ar avea din belșug. Tu îi disprețuiești, totuși, persoana și meseria, numindu-l constructor de mașini ca și cum l-ai ocări și nu

¹⁷ J. Gimpel, *Revoluția industrială în Evul Mediu*, Editura Meridiane, București, 1983, p. 7.

¹⁸ Maria Cornelia Bârliba, *Considerații privind statutul social ale creativității tehnice*, în vol. *Lucrările primului simpozion național de inventică*, Iași, 7—8 septembrie 1984.

vrei să-i dai fiului tău de nevastă pe fiica acestuia, nici s-o iei pe a lui pentru tine”¹⁹.

Caracterul impersonal al tehnicii se manifestă sub două aspecte în situația actuală: pe de o parte se continuă atitudinea, deja consemnată, a unui tip de anonimizat ciudat al persoanelor implicate în acest proces, pe de altă parte, însă, a apărut o *impersonalitate instituțională* generată de informatizare — serviciile la care are acces omul modern (bancare, de rezervare de bilete, băncile de date, stocarea automată în general) reprezintă o manifestare a acestei situații.

Problema teoretică din perspectiva analizei noastre este aceea a reacției sociale în fața „mesajului” pe care tehnologia îl introduce în acest mod. Impersonalitatea instituțională conjugată cu detașarea tehnologiilor față de produsele create se corelează necesar, pe fondul unei plasticități marcante pe care o introduce informatizarea.

Pentru a evidenția această situație, introducem în analiză dihotomia — cu care operează M. Mc. Luhan în lucrarea *Understanding Media. The Extension of Man*²⁰ — între tehnologii mecanice și tehnologii electrice și electronice. Dacă în sfera tehnologiilor mecanice s-a realizat, metaforic vorbind, „extinderea” corpului uman în spațiu, tehnologiile electrice și electronice au condus la extinderea sistemului său nervos la scara planetei; este un fapt care a determinat, în anumite limite, „dispariția” timpului și a spațiului. Consecințele nu au încetat să apară: epoca mecanică presupunea o mișcare lentă care asigura mult timp pentru răspuns. În epoca electronică, acțiunea și reacția au loc aproape în același timp. În planul consecințelor, se constată că individul, deși trăiește integral o experiență, gândește tot în stil vechi, fragmentat în spațiu și timp, stil caracteristic epocilor preelectrice. Situația respectivă conduce la apariția neputinței de a fi contemporani cu propriu nostru progres tehnic. Riscul acesta a condus la faptul că tehnologia socializată în diverse moduri nu a făcut obiectul unor cercetări sistematice. Prestigiul social scăzut sau, dimpotrivă,

exagerat al unor tehnologii a condus la luări de atitudine sporadice, zgomotoase, adesea de tip publicitar, de proteste parțiale.

Maturizată pînă la vîrsta acută de meditație teoretică, problema raționalității tehnologice, înțeleasă în primul rînd ca responsabilitate socială globală, reclamă o atență înțelegere. O cucerire recentă a experienței sociale este aceea că *nu există tehnologie în general*. Dimpotrivă, demersul teoretic reține o succesiune de tehnologii: adecvate, culturale, participative, educaționale, dezirabile, de putere, agresive față de mediu, intelectuale, energofage, științifice, militare, de vîrf etc. Introducînd relativizarea conceptului de tehnologie, cariera termenului de tehnologie adecvată se află astăzi sub rezerva unor veritabile „criterii de adecvare”.

O tratare conceptuală trebuie să cuprindă problema dificilă a scopului tehnologic. Considerăm că, în situația informaticii, posibilitatea desprinderii de scopul final prin efectele create, adesea conflictuale, prin aplicabilitatea care se extinde dincolo de granițele utilității gîndite inițial, este reală și „provocatoare” într-un anumit sens. Formula uzitată, de „limitele efectelor”, departe de a fi o figură de stil, concentrează o idee valoroasă și anume aceea a evadării sau a expansiunii efectelor. De aici se naște sau ar trebui să se nască „*tensiunea esențială*”. Se conturează o acută cerere în perimetrul rezervelor de eficiență pe care societatea ar trebui să le obțină; un aspect al acestei „cereri” afectează statutul creatorului din domeniu. Înțelegerea „paradigmei” creatorului din sfera tehnologiei informaționale presupune, pe lîngă angajamentele intelectuale și tehnice, și asumarea unui set de reguli de corespondență cu universul social și uman. Este cu atît mai necesară luarea de atitudine, cu cît societatea a avut ca preocupare prioritară *producerea* de informații. S-a avut, însă, mai puțin în vedere modalitatea transferului și a receptării de informații și a influențelor modelării pe care le poate produce această veritabilă „*materie primă*” a lumii contemporane.

Sesizîndu-se absența unei teoretizări privind rolul tehnologiei informaționale, se pledează pentru responsabilitatea față de conștiința informatică²¹. Aceasta nu

¹⁹ Platon, *Opere* — *Gorgias*, 512 c, traducere de Alexandru Cizek, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975, p. 376.

²⁰ M. Mc. Luhan, *Understanding Media: The Extension of Man*, Mc Graw-Hill Book, Company, New York, 1965, p. 4.

²¹ M. Drăgănescu, *Filozofia tehnologiei sau viziune filosofică asupra tehnologiei*, comunicare susținută la C.N.E.T.A.C., 1984.

trebuie să rămână un element exterior demersului de proiectare în general, avîndu-se în vedere și o posibilă „programare“ a sa cu un conținut adecvat. Cu atît mai mult se conturează această stringență cu cît există în literatură formulări care prevăd chiar o „simulare tehnologică a stărilor de conștiință“²². Un atare proces este înțeles, deocamdată, numai prin parametrii săi cognitivi, respectiv extinderea procesului creator al cunoașterii la întreaga societate. Rămîn deschise, însă, celelalte aspecte ale posibilității de simulare și, mai ales, autoritatea care va elabora și controla un astfel de program.

Sesizăm, în context, ideea pe care am mai formulat-o, privind limitele efectelor în era informatică. O implicare în profunzimea fenomenului informațional solicită, într-adevăr, că această conștiință informatică a tuturor — producători și beneficiari ai informației — să nu fie un element suspendat pe traseul informațional. Dimensiunea conștiinței nu trebuie imaginată, deci, numai la momentul receptării informaționale, ci și în întreg procesul constituirii, coordonării și realizării actului comunicațional. Avem astfel în vedere noile probleme de ergonomie, descalificare, deteriorare a condițiilor de muncă generate de interacțiunea om — calculator.

O primă serie de concluzii poate să sublinieze faptul că dificultățile de reconstrucție teoretică în care se află tehnologia în general afectează în mod esențial informatica, drept una din tehnologiile de vîrf. Criza conceptuală actuală este și ea rezultatul exploziei informaționale. La nivelul comunității științifice, Thomas Kuhn evidențiază existența unei paradoxale închideri a celor antrenați în procesul de cercetare. O situație similară, în care aceiași membri constituie în exclusivitate publicul și judecătorii care apreciază valoarea operelor create, nu poate fi viabilă în cadrul tehnologiei informaționale. Libertatea cadrului teoretic pur nu justifică această situație.

Este considerat un lucru comun că tiparul a purtat cu sine un principiu de uniformitate²³. Acesta a participat la apariția limbii naționale și a statului centralizat;

²² M. Mc. Luhan, *Op. cit.*, p. 3.

²³ M. Mc. Luhan, *Galaxia Gutenberg*, Editura politică, București, 1975, p. 337.

a favorizat cunoașterea aplicată. Ipoteza formulată de Mc. Luhan, privind generarea unei reacții în lanț de uniformități, nu a fost validată de desfășurarea evenimentelor. Provocarea pe care ar fi trebuit să o realizeze tiparul — aceea de a produce drepturi uniforme pentru scriitor și cititor, pentru editor și consumatorul de informație — nu s-a realizat. Deși bazat pe un principiu de uniformitate, tiparul a atins o performanță opusă. A condus la întărirea puterii centrale (politice) și la eliminarea oricărei iluzii.

În alte planuri ale realității s-a desfășurat o istorie paralelă a raportului dintre autorul și publicul căruia i se destinau cărțile. Deși generată de timpuriu, întrebarea-program „ce dorește publicul?“ nu a cunoscut sinceritatea necesară pentru a primi un răspuns pozitiv. Evul Mediu a permanentizat, ca politică de carte, comerțul de ocazie. Piața cărții se va lărgi, iar relația autor — public capătă configurații diferite. La început, cultura manuscrisului nu s-a evidențiat printr-o grijă deosebită pentru autor. Dimpotrivă, paternitatea literară nu avea un sens cel puțin apropiat de cel contemporan. Spania a cunoscut deviza: „cititorul este mai important decît scriitorul“.

Această epocă istorică nu a cunoscut, însă, nici fenomenul care ar putea fi numit drept „public cititor“, nici o „experiență de consumator“, cristalizată în vreun fel. Era, așadar, situația care a creat o nediferențiere organică, spontană, la nivelul sferei de informare-documentare. Tiparul, curios, a creat uniformitate în multe domenii, dar a introdus acea *diferență esențială dintre public și autor*. Se constituia, astfel, o nouă atitudine intelectuală.

1.3. INFORMAȚIE ȘI CREATIVITATE

În raportarea teoretică la problema creativității, adoptăm punctul de vedere care susține că fenomenul creator este un mod esențial contemporan al vieții sociale²⁴. Perspectiva largă refuză înțelegerea creativității

²⁴ M. C. Rouquette, *La créativité*, P.U.F., Paris, 1981, p. 118.

ca „serendipitate“²⁵ în sensul legendei, de descoperire accidentală, precum și acceptarea unei construcții absurde, a unei creații fără viitor.

O trăsătură care prinde contur în legătură cu acest proces este considerarea creativității ca fiind un *tip de acțiune*, un produs al dimensiunii socio-umane și, mai puțin, o caracteristică personală; există, incontestabil, o deplasare de accent, de la „artizanul individual“ spre forme colective de creație, coordonate social.

Creativitatea constituie o noțiune socială care poate defini o subcultură proprie. Pentru aceasta sînt construite o anumită reprezentare socială generală și o concepție privind organizarea sistematică a stimulării și a exploatarei potențialului creator.

Epoca tehnologiei informatice determină, însă, o serie de probleme specifice. În primul rînd se estimează că modificările de structură de la nivelul muncii vor accentua continuu rolul tipurilor de activități creative. O aparentă contradicție se conturează la o lectură mai atentă a concluziilor amintitului Raport către Clubul de la Roma, *Microelectronica și societatea la bine și la rău*. Ne referim la solicitarea atitudinii creatoare, pe de o parte, dar și la diminuarea acestei posibilități, de manifestare a individului, care este datorată procesului excesiv de sistematizare și centralizare socială. În măsura în care aceiași autori constată necesitatea prelucrării datelor de către operatorul uman, deoarece el poate realiza o mai mare flexibilitate, se formulează — cel puțin parțial — o cerere permanentă a atitudinii creatoare a societății. O atare necesitate poate fi corelată și cu perspectiva oferită de viitorologi privind criteriul eficienței; astfel, acesta se transformă din criteriul eficienței imediate, devenind *criteriul eficienței în perspectivă*. Raportarea, în acest nivel, la viitorul care se îndreaptă vertiginos spre noi exprimă un anumit simț al realității, atît de necesar într-o perioadă de adînci prefaceri sociale.

²⁵ Termenul „serendipity“ i-a fost sugerat lui Horace Walpole de povestea celor trei prinți din Serendip (vechiul nume al insulei Ceylon). Aceștia aveau darul de a descoperi în mod accidental un lucru de valoare, atunci cînd căutau cu totul altceva. A se vedea Erich Jantsch, *Proгноza tehnologică*, Editura științifică, București, 1972, p. 155.

Demersul teoretic în sfera creativității înscrie formularea *legii continuității informaționale*²⁶ care permite o particularizare interesantă. Se formulează o lege a conservării și transformării creației: „nici o informație transmisă «genetic» prin creație nu se pierde, ci toate se transformă“²⁷. Analogia este evidentă cu una din legile fundamentale ale naturii. Informația apare potențată prin creație, în măsura în care reprezintă posibilitatea ei de participare la viața socială.

Aici pot să apară o serie de ambiguități generate de „parțialitatea“ creației tehnice. Vocația creativității de a fi universală poate intra în contradicție cu elementele ale utilizării sociale a rezultatelor acestui proces?

„Deschiderea informațională“²⁸ constitutivă acestui proces comportă o serie de trăsături particulare. Statuia și mașina se deosebesc esențial prin modul în care restituie informațiile mediului înconjurător. Opera de artă este deschisă informațional la modul universal, ea poate fi interpretată și receptată în diferite contexte (în galeria unui muzeu, dar și expusă în aer liber; în contemporaneitate cu autorul și creația sa, dar și peste secole de uitare sau de ignorare; din proprie inițiativă, sau ca îndeplinire a unei conveniențe sociale etc.). Obiectul tehnic, rezultat al unui principiu de standardizare, oferă atîta informație de structură și de comandă potrivit parametrilor săi tehnici²⁹. Sesizăm, astfel, dimensiunea unei *deschideri informaționale normate, operaționalizate, a mașinii*.

Specificul proceselor de creație în contextul fluxului informațional contemporan permite, în viziunea noastră,

²⁶ T. D. Stănculescu, *Prolegomene la o metodologie a predicției în creația umană*, în vol. *Raționalitate și discurs*, Supliment la tomul XXIX al „Analelor Universității Iași“, 198, p. 82.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Maria Cornelia Bărliba, *Considerații privind statutul social al creativității tehnice*, în vol. *Lucrările primului simpozion național de inventică*, Iași, 7—8 septembrie 1984.

²⁹ A se vedea Maria Cornelia Bărliba, *Aspecte privind statutul informației în știința și tehnica contemporană*, „Probleme de informare și documentare“, vol. 5, fascicula 1, I.N.I.D., București, 1983.

o dublă interpretare : (1) creativitatea drept *un criteriu pentru clasificarea tipurilor de informație* ; (2) creativitatea ca *veritabil reductor al incertitudinii*. A doua semnificație își conturează domeniul de referință la nivelul rezervei sociale a densității informaționale. La construirea ei participă contextele mobile multiple, pe care indivizii le realizează în procesul comunicării. Fenomen dinamic, această permanentă recontextualizare oferă multiple fațete receptorului social.

Departe de a putea fi cuantificată, rezerva socială a densității informaționale permite ca, la nivel statistic, să funcționeze relația pozitivă între intensitatea comunicării și randamentul efectiv al capacității creative. De aceea, pledoaria pentru instituirea unei „*pedagogii a informării*“, înscrisă într-un proces mai larg, al unei veritabile „*revoluții copernicane în pedagogie*“, fixează atitudini teoretice constructive prin excelență. S-ar realiza, astfel, premisele etapei de informare și documentare, necesare oricărui act creator. După cum remarcă L. Couffignal, cibernetica formulează pedagogiei „*grija*“ pentru eficacitate ³⁰.

Rezultatele procesului creator îmbogățesc fondul teoretic și pe cel al activităților practice, sînt momente în înfrîngerea entropiei. Fiecare nouă etapă înseamnă în fondul său o luptă împotriva dezordinii, a incertitudinii.

Considerăm că prezintă interes analogia dintre receptarea redundantă a informației la nivelul creierului și procesul similar care se desfășoară în cadrul societății. Stocarea de tip redundant în creierul uman, garanție a regăsirii oricărei informații, poate fi admisă și pentru sistemul social. Se constată, în acest sens, că informația este diferit receptată și se integrează în structuri care se deosebesc reciproc la nivelul fiecărei experiențe cognitive. Condiția regăsirii este deci îndeplinită. Ideea pe care dorim să o susținem este a realizării în acest mod a unei *redundanțe convergente*.

Dacă am construi un model teoretic, considerînd societatea în ansamblul ei un metasisistem, vom constata că ea se caracterizează printr-un limbaj mai bogat și mai „informat“ decît toate celelalte sisteme ale sale. La un asemenea nivel de maximă generalitate, putem continua

³⁰ L. Couffignal, *La cybernétique*, P.U.F., Paris, 1968, p. 122.

analogia, societatea-metasisistem fiind alcătuită dintr-o serie de „cutii negre“, netransparente. Nu putem cunoaște ceea ce se întîmplă în interiorul lor : cutiile negre reprezintă multitudinea fenomenelor și proceselor care formează varietatea socială „nediferențiată“. Legătura comunicațională se realizează prin transmiterea unui „zgomot“ între ele, care reprezintă un semnal depozitat de sens. Apariția sensului îl transformă într-un „dat“.

Metamorfoza spre informație presupune un moment precis și anume apariția unei modificări, deoarece informația generează mărirea diversității. Finalizarea actului creator poate să apară la nivelul diversității construite.

O referire strictă la teoria informației, la teorema a X-a a lui Shannon, susține faptul că nu este suficient să existe siguranța față de puterea pe care o au canalele de a transmite varietatea „cutiilor negre“. Se simte nevoia unei capacități exterioare canalului pentru a rezolva ambiguitățile mesajului ³¹. Un corolar al acestei idei îl întîlnim la nivelul ciberneticii aplicate, unde a fost formulat *principiul complementarității externe* (Beer, 1976), potrivit căruia sistemele ierarhice fac apel, în ceea ce privește complexitatea lor, la o „cutie neagră“ exterioară, pentru completitudinea lor logică ³². Se permite, astfel, interpretarea că un sistem funcționează în interior ca un sistem de ordin superior, în care nu avem, însă, posibilitatea să pătrundem în alt mod, motiv pentru care poate fi considerat drept o „cutie neagră“ mascată.

Existența „cutiei negre“ ca principiu superior, nesusceptibil de a fi analizat, poate exprima zona de incertitudine din Univers.

Interpretarea socialului prin intermediul acestui model relevă existența unei zone de necunoaștere și indecizie. Informația mărește varietatea din Univers, dar contribuie oare prin aceasta și la diminuarea zonei dezordinii ? Reamintind că nu orice informație „informează“ identic, propunem atenției ipoteza unei *diversități „programate“*, pe care o introduce creația. Influențînd natura umanizată, conferind noi valențe universului social, creația prin

³¹ S. Beer, *La gestion en termes de cybernétique*, în vol. *La pensée scientifique*, 1978, Mouton Editeur, UNESCO, Paris, p. 193.

³² *Ibidem*, p. 195.

rezultatele sale în anumite contexte ale vieții sociale, influențează ordinea și, totodată, produce și o relativă incertitudine în zona implementării rezultatelor, conform unor interese particulare.

Permanenta restructurare a cîmpului informațional în cadrul situațiilor problematice la care conduce actul creator este dezirabilă în măsura în care eficiența devine un parametru esențial al aprecierii creativității. În contextul înțelegerii acestui proces la cotele sale de generalitate socială care generează o subcultură proprie, apare semnificativă ideea *călirii voinței sociale creative*³⁴. Principiul amintit poate fi corelat în mod întemeiat cu formularea obiectivelor sociale, cu responsabilitatea în fața dificultăților și contradicțiilor pe care le generează actul creator.

Legătura organică dintre competența pentru situații viitoare și călirea voinței creative prin obiective sociale care să răspundă construirii unui mediu social dezirabil se impune evident.

Legea continuității informaționale acceptă o *interpretare axiologică*: informația transmisă prin creație se transformă, dar potențarea ei nu rezultă oare și din sensurile, direcțiile pe care le introduce? „*Deschiderea informațională generată și stimulată de creativitate rămîne un proces complex, dinamic, supus în permanență legilor sociale obiective.*”

2. PRINCIPIUL DEMOCRATIZĂRII INFORMAȚIEI

2.1. NOUA ORDINE INFORMAȚIONALĂ

Informația înseamnă putere; ea a însemnat, de-a lungul anilor, putere. Istoria civilizației conține o interpretare interesantă pentru analiza pe care o întreprindem: una dintre cauzele prăbușirii Imperiului roman a constat tocmai în declinul aprovizionării cu papirus. Iar unul din simbolurile Romei — sistemul de șosele — este organic

³⁴ I. Moraru, *Creativitatea socială*, Editura Politică, București, 1981, p. 110.

integrat comerțului cu carte, care a cunoscut o puternică organizare. Șoseaua romană era, de fapt, o șosea a hirtiei în toate sensurile ei³⁴.

Domenii în plină expansiune, informația și informatizarea au solicitat și au obținut un statut internațional datorită rolului major pe care îl dețin în cooperarea mondială. O parțială trecere în revistă poate consemna o zbuciumată istorie a atitudinilor și a rezultatelor obținute³⁵.

Se notează ca debut al mișcării internaționale în acest domeniu sîrșitul secolului al XIX-lea, cînd se desfășoară Congresele profesionale.

După primul război mondial au loc Conferința experților în domeniul presei de la Geneva (1927), Studiul luptei împotriva știrilor false (1931) și Convenția privind utilizarea radiodifuziunii în interesul păcii (1938).

După al doilea război mondial, o atenție deosebită se acordă acestui sistem social de către organizațiile profesionale internaționale și instituțiile interguvernamentale. Notabilă este situația că, în prima sa sesiune (ianuarie-februarie 1946), Adunarea Generală a O.N.U. s-a referit și la problemele sistemului informațional. A urmat Conferința privind libertatea de informare de la Geneva (1948), la care au participat 300 de delegați din 57 de state, unde s-au adoptat declarații de drepturi, 3 proiecte de convenții și 40 de rezoluții.

Amploarea mișcării diplomatice privind statutul informației s-a concretizat și prin multiplicarea organelor specializate cum sînt: Comisii privind libertatea de informare în 1947 și 1952, Comitetul de studii în 1950 și 1957 și altele.

Eforturilor depuse de către O.N.U. li s-au adăugat acelea ale UNESCO și Uniunii Internaționale a Telecomunicațiilor.

Interesant de relevat este faptul că elemente constitutive ale libertății de informare descoperim în însuși Articolul 19 din *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (1948), unde se afirmă că „orice individ are dreptul de

³⁴ M. Mc. Luhan, *Galaxia Gutenberg*, Editura politică, București, 1975, p. 111

³⁵ A se vedea F. Terrou, *L'information*, P.U.F. Paris, 1979, cap. IV.

opinie și de expresie". De la forma aceasta generală, în spiritul unei doctrine liberale clasice, Articolul 19 din *Pactul drepturilor omului* (1966) conferă un caracter juridic acestui principiu.

O intensă activitate se desfășoară și la nivel regional, în cadrul Consiliului Europei. Mai recent, se constată rezultatele obținute — la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, din 1975, și la Reuniunea de la Belgrad (1978) — în materie de circulație liberă a informației, între țările socialiste și țările occidentale.

Această prezentare descriptivă a eforturilor din domeniu este incompletă și ar trebui să consemneze o multitudine de acțiuni și luări de poziții care se desfășoară pînă în prezent.

Se impune să adăugăm necesitatea unei atitudini critice în legătură cu discriminările existente. Notăm, spre exemplificare, atitudinea contestatară a țărilor nealiniat (1973) față de supremația țărilor industrializate pe piața mondială a informației. De asemenea, la Conferința UNESCO de la Nairobi, din noiembrie 1976, s-a formulat problema unui reechilibru în circulația informației între țările lumii a treia. Tot aici s-a cristallizat un alt moment al mișcării de promovare a unei *noi ordini internaționale în domeniul informației*. Ne aflăm în sistemul politicii și al dreptului internațional privind această nouă forță socială. Problema de principiu care rezidă în fața forurilor internaționale este modificarea *statu-quo* -ului de care s-a prevalat un sistem care a favorizat schimbările de informație, fără să atenteze la privilegiile celor puternici.

Reprezentarea socială privind informația a suferit o deplasare de accent. Contemporaneitatea acestui fenomen solicită ca procesul socializării informației să se desfășoare după o serie de principii echitabile, care să permită realizarea *dreptului de a comunica*³⁶. Concept nou pe agenda de lucru a Conferinței Generale a UNESCO din 1975, acesta implică atât *dreptul de a informa* cît și pe acela de *a fi informat*. La aceste detalieri trebuie să adăugăm modificările produse de faptul că astăzi dreptul la comunicare se desfășoară în contextul existenței noilor tehnologii informatice.

³⁶ N. Udriou, *Eu comunic, tu comunic, el comunică*, Editura Politică, București, 1983, p. 189.

Este adevărat faptul că informația reprezintă una din acele probleme dificile care a devenit „de graniță”, la nivelul structurii mondiale. Încercările de redefinire a politicii informației înscriu ca program prioritar conceperea informației nu ca o marfă în exclusivitate, ci ca un *bun cultural*, veritabilă necesitate socială. Prin extensie, informația trebuie înțeleasă ca avînd un rol deosebit în procesul de comunicare, dar și menirea de a crea momentele unei cunoașteri și înțelegeri cît mai aprofundate și statornice între națiuni.

Nici anumite foruri administrative sau politice, nici generația noastră nu pot rămîne la faza constatărilor, a întocmirii unei note de justificare pentru situația pe care o trăim. Sînt necesare luări ferme de poziție, atitudini lucide.

Studii recente³⁷ pledează pentru o comunicare firească, adaptată cît mai mult omului, mecanismelor sale de gîndire; se propune chiar realizarea unui model informațional al utilizatorului³⁸.

Abordarea rolului actual al informării implică cel puțin două atitudini complementare. În primul rînd, în abordarea teoretică, investigațiile permit formularea necesității unei serii de *criterii de raționalitate*, derivate organic din raționalitatea globală, care este solicitată acțiunii umane la nivel social.

În al doilea rînd, se formulează programe de revizuire critică a formelor, proceselor și posibilităților reale de acces la informare și documentare. Depășirea obstacolelor existente în sfera tehnicilor de informare este cu atît mai necesară astăzi, cînd se apreciază că, pentru prima dată în istorie, inovația și schimbarea derivă din codificarea cunoașterii teoretice³⁹. Forma cea mai revoluționară a actului uman, aceea de înnoire permanentă, se întemeiază pe cunoaștere și informație, care devin astfel resurse strategice și transformatoare societății.

În cadrul problematicei mondiale pot fi sesizate, după cum am mai văzut, luări de poziții privind atitudinea fac-

³⁷ Margareta Drăghici, *Deceniul bazelor de date sau istoria apariției unei noi discipline*, în vol. *Noile tehnologii de vîrf și societatea*, Editura Politică, București, 1983.

³⁸ R. Grishman, *Natural Language Processing Journal of the American Society for Information Science*, 35 (5) 1984.

³⁹ D. Bell, *Communications Technology*, Economic Impact, Nr. 2, 1981, p. 71—72.

torilor de decizie față de constituirea unei noi ordini informaționale corelate cu o nouă ordine economică. Acest deziderat major al vieții internaționale poate fi înțeles drept „un schimb internațional de informații la care statele care dezvoltă sistemul lor cultural suveran și integral al resurselor participă din plin și eficient, în calitate de membre independente ale comunității internaționale”⁴⁰.

Componenta informațională a vieții sociale, ca temă interdependentă a umanității, ar trebui — din această perspectivă — să satisfacă un set de exigențe⁴¹. Ne referim sumar numai la câteva dintre ele :

(1) *exigența de delimitare* înțeleasă ca o tentativă de a introduce sensul în sistemul de date, paralel cu renunțarea la exprimarea prioritar cantitativă ;

(2) *exigența de verificare*, ca eficiență a accesului real la informațiile relevante ;

(3) *exigența de cooperare*, în spiritul unei democratizări a informației prin descentralizare și cooperare voluntară ;

(4) *exigența de optimizare* permanentă a rolului său la nivel social, pentru a permite transformarea radicală a statutului informării — dintr-o tehnică să devină o veritabilă activitate de concepție.

Notăm ca deosebit de importantă orientarea comunității științifice internaționale față de aceste probleme. Chiar dacă este vorba de o atitudine programatică, este un pas important înscrierea în cadrul lucrărilor celui de-al șaselea Congres internațional de cibernetică și sisteme⁴², care a avut loc în septembrie 1984 la Paris, a comunicării : „Rolul guvernelor naționale față de progresele tehnologice din domeniul calculatoarelor și al comunicațiilor”. Autorul, Simon Ramo, director al societății TRW din California, a analizat consecințele sociale, economice și politice obținute în tehnica de calcul și în telecomunicații, subliniind rolul acestor progrese în folosul societății. O atare atitudine provenind din interiorul grupului de

specialiști conferă punctelor de vedere formulate nu numai autoritatea științifică, ci și deschiderea spre problematica mai largă a noii ordini informaționale.

În literatura de specialitate există numeroase atitudini privind rolul pe care informația îl va juca în societatea viitoare. Este recunoscută concepția lui D. Bell (1976) și a altor autori, ca Machlup, Porat⁴³. Una dintre cele mai bune deschideri este a lui D. Bell, în care se subliniază ideea predominării cunoștințelor, a profesionalizării și, mai ales, a unei economii în care accentul a trecut de la producerea bunurilor materiale la cele informaționale⁴⁴. Ideile noi subliniază faptul că informația este o resursă și, mai ales, că poate fi organizată în vederea creșterii productivității. Detaliată, această concepție presupune organizarea informației într-o întreprindere pentru optimizarea tehnologiilor informaționale. Încrederea că se poate reduce munca folosind hîrtia și creionul, raționalizînd fluxul de informații, nu mai reprezintă un avînt romantic, ci o realitate care prinde contur din ce în ce mai puternic. Tema sistemelor informaționale „fără hîrtie”, a căror autori sînt A. Toffler și Lancaster, nu mai este nici ea atît de îndepărtată.

Important de subliniat este rolul informației științifice, care reprezintă o resursă vitală a societății. Pe măsură ce ea este extrasă din diferite surse și corelată apoi în vederea unor selecții care să vizeze anumite scopuri, aceasta se transformă gradual în informație tehnică. Problema informației științifice în esență este aceea de a organiza resursele disponibile într-un mod optim, pentru a satisface o gamă cît mai largă de necesități⁴⁵.

Dificultatea pe care o ridică creșterea rapidă a informației științifice, denumită explozie informațională, prin analogie cu explozia demografică, apare uneori mai dramatică decît este în realitate. Unii autori⁴⁶ consideră că oamenii de știință și specialiștii în domeniul informațiilor au avut timpul necesar pentru a analiza această creștere

⁴⁰ C. Hamlink, *L'aspect du nouvel ordre de l'information*, „Le journaliste démocratique”, 2/1979, Prague, p. 20.

⁴¹ Maria Cornelia Bărliba, *Considerații privind dimensiunea informațională a cercetării și proiectării*, în „Analele Universității Iași”, seria Filosofie, tomul XXXI, 1985.

⁴² Mariana Belis, *Al șaselea Congres internațional de cibernetică și sisteme*, „AMC”, vol. 44, București, Editura tehnică, 1984, p. 49.

⁴³ E. Svenonius, R. Witthius, *Information Science as a Profession*, Marta E. Williams, Editor, „ASIS”, vol. 16, 1981, p. 291—292.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ J. Gray and B. Perry, *Scientific Information*, Oxford University Press, 1975, p. 7.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 21.

și a găsi metode și mijloace de raționalizare și optimizare a folosirii ei. Se susține această atitudine prin două inițiative interesante de *optimizare a diseminării informației științifice*: (1) formarea unor centre de analiză a informațiilor pentru anumite domenii bine definite de activitate; (2) folosirea computerelor în selectarea informațiilor depozitate în anumite bănci sau baze de date⁴⁷.

Statutul de resursă strategică a lumii contemporane creează o serie de aspecte conflictuale la nivel social. Se formulează cu acuitate necesitatea de a înțelege ceea ce vor utilizatorii de informații. La acest aspect se adaugă acela că informația de bună calitate, deși este o resursă fundamentală, *costă* indiferent de modul în care este dirijată. Înainte, accesul la rafturile bibliotecilor era considerat gratuit, liber pentru toți. Chestiunea informațiilor era privită în aceeași manieră ca și accesul la apă și aer. Omenirea trebuie însă să accepte ideea că aceste resurse costă; cu o ușoară ironie, una din formulele justificabile ale vieții contemporane ar putea fi aceasta: „informația bună, la timpul cuvenit, la locul cuvenit, trebuie să fie plătită“. Implicațiile financiare care derivă dintr-o atare situație apar în momentul în care trebuie să se decidă asupra forurilor ce urmează a suporta aceste cheltuieli și, mai ales, asupra cuantumului de resurse financiare care vor putea fi alocate pentru activitățile informaționale.

Atunci când se consemnează atitudini internaționale, se reține faptul că inițiativele din acest domeniu au la bază argumentul că informația constituie o resursă mondială foarte prețioasă și deci ea trebuie manipulată optim și cu cât mai puține paralelisme⁴⁸.

Semnificativă — din perspectiva responsabilității pentru revoluționarea adecvată a problemelor majore ale lumii contemporane — apare opțiunea clară, pentru o nouă ordine informațională, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, astfel cum aceasta este formulată în Cuvîntarea la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Helsinki: „Intensificarea schimburilor culturale și realizarea unei mai bune informări prin presă și prin alte mijloace trebuie

să servească apropierii și prieteniei între popoare, să nu admită propagarea rasismului, a propagandei războiului, a tot ceea ce poate învrăjbi popoarele. Dimpotrivă, această activitate, trebuie să ducă la întărirea respectului pentru tradițiile și cultura fiecărui popor, să contribuie, totodată, la răspîndirea a tot ceea ce a creat mai bun omenirea în toate domeniile de activitate și ale cunoașterii umane“⁴⁹.

2.2. ETICA MORE INFORMATICO

Putem vorbi oare despre „moralitatea informației“, a actului informațional? Care cod ar putea stabili reguli clare și distincte, cum preconiza Descartes în istoria filosofiei, pentru această zonă „fierbinte“ a vieții sociale? Cine ar putea decide cui să i se acorde rolul de consumator „pasiv“ al informației? Sînt numai cîteva întrebări aflate atît pe masa de lucru a specialiștilor cît și în atenția opiniei publice care participă deopotrivă la procesul de comunicare și la cel de raportare critică la fenomenele generate în cadrul său.

Departate de a fi vorba de un „mecanat“ național sau internațional, de o politică „generoasă“ în domeniul informației, se impune, în viziunea noastră, o atitudine lucidă, responsabilă.

Trebuie să avem în vedere că o anumită imposibilitate de principiu în raportarea conceptuală la fluxul informațional este generată de *era tehnologică*, „*electrică*“. Acum, spre deosebire de faza mecanică, acțiunea și reacția au loc aproape în același timp⁵⁰. Mișcarea lentă, anterioară fenomenelor prezentului, crea un „timp“ pentru răspuns. Astăzi acesta a dispărut. Contradicția care poate fi sesizată este aceea dintre faptul că, deși sîntem marcați de aspirația pentru totalitate și integralitate, modul de gîndire nu concordă cu aceste deziderate. Oamenii au — ca stil de gîndire — unul frag-

⁴⁷ Ibidem, p. 25.

⁴⁸ J. Gray, B. Perry, *Op. cit.*, p. 59.

⁴⁹ Cuvîntarea președintelui Nicolae Ceaușescu la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, Helsinki, 1 august 1975, în vol. *Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa*, Editura politică, București, 1975, p. 24.

⁵⁰ M. Mc. Luhan, *Understanding Media: The Extensions of Man*, Mc Graw-Hill Book Company, New York, 1965, p. 4.

mentat în spațiu și timp, caracteristic epocilor anterioare⁵¹. Apare posibilitatea unei detașări, iar „avantajul” acestei fragmentări poate fi comparat cu atitudinea chirurgului, ale cărui performanțe sînt concepute numai prin aceea că nu este „implicat emoțional, uman, în operația pe care o face”⁵². Marshall Mc Luhan conchide, cu oarecare cinism, că omenirea a dobîndit arta de a duce la bun sfîrșit cele mai periculoase acțiuni sociale cu o detașare aproape completă⁵³.

Un alt autor, Mario Bunge, referindu-se la necesitatea unei responsabilități a tehnologului, remarcă existența aceleiași situații comparabile cu atitudinea medicilor, ale căror coduri morale profesionale, deși lasă loc pentru iresponsabilitate, au putut fi imitate.

Apare, desigur, ciudată asocierea posibilității unei atitudini lipsite de responsabilitate în sfera tehnologiei cu comportamentul medicului, a cărui imagine culturală s-a întemeiat întotdeauna pe necesitatea și oportunitatea intervenției binefăcătoare.

Dintr-o altă perspectivă, dacă intenționăm o referire la un cod internațional juridic în domeniul informațional, am putea constata aspectul său lacunar. Dreptul individului sau al colectivităților, dacă este înțeles, în sensul elitist, ca un drept al „profesioniștilor” la informare, nu aduce modificări esențiale ale problemei.

Se constată că în măsura în care *libertatea informației* devine *libertate a agentului informator*, puterea va fi aceea care generează sensurile informării. O altă sursă de unilateralitate apare la nivelul accesului la sursele de informare, precum și în ceea ce privește dreptul statelor la rectificarea informației.

Rigiditatea unui cod al puterii în spațiul informațional a consfințit *inegalități* de genul costului diferit al comunicației pentru două puncte egal depărtate, dar aparținînd lumii bogate sau țărilor în curs de dezvoltare⁵⁴.

Și alte elemente ale realității, considerate a fi adevărate dezechilibre, constituie, din nefericire, mai ales obiectul unor întâlniri ale specialiștilor și mai puțin ale fac-

torilor de decizie. Teoreticienii vorbesc frecvent despre „decolonizarea”, „democratizarea”, „demonopolizarea” și dezvoltarea la nivelul sistemului informațional⁵⁵.

Pe un asemenea fundal problematic se conturează ca interesantă teza unei *pedagogii a informării*. Plasată la nivel general teoretic, ea permite, totuși, detalieri semnificative. Înscrierea ei în programe de acțiune care afectează domeniul ca atare constituie, însă, o veritabilă dificultate. Avînd sfera de cuprindere atît pentru relațiile individuale din cadrul comunicării cît și, mai ales, pentru situația în care partenerii devin grupurile, organismele supranaționale, informarea accede numai la modul teoretic să satisfacă noile cerințe solicitate în numele dezideratului unei pedagogii între parteneri egali.

Situația în care ar exista aceleași drepturi și obligații în fața porților numai aparent deschise ale „cetății informației”, ar avea nevoie de intervenția conjugată a unei multitudini de factori din domeniile economic și politic.

Opțiunea între *a subinforma* și *a suprainforma* nu are sens decît la nivelurile superioare ale societății.

Dincolo de acest cadru, omenirea se confruntă cu diferite atitudini care își propun să informeze opinia publică privind o serie de probleme majore ale vieții sociale. Acestea constituie, de multe ori, rapoarte întocmite de organisme internaționale de cercetare și prognoză, dar și colaborări aparent curioase între autori aparținînd unor categorii deosebite net între ele. Avem în vedere, *inter alia*, în legătură cu al doilea aspect, experiența editorială, inedită, la prima vedere, realizată de lucrarea *The Fifth Generation* (A cincea generație)⁵⁶. Apărută în Statele Unite ale Americii ca reacție și, totodată, ca atitudine față de programul nipon privind „a cincea generație” de calculatoare, lucrarea este semnată de un mare specialist în problemele inteligenței artificiale, E. Feigenbaum, profesor la Universitatea Stanford din California, și de Pamela Mc. Corduck, scriitor de *science fiction*. Acest tandem al autorilor a determinat o realizare de mare ecou, care a devenit cartea anului 1984. Adresată, în special, opiniei publice, companiilor și organelor guver-

⁵¹ M. Mc. Luhan, *Op. cit.*, p. 4.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ N. Udriou, *Eu comunic, tu comunici, el comunică*, Editura Politică, București, 1983, p. 180.

⁵⁵ N. Udriou, *Op. cit.*, p. 176.

⁵⁶ E. Feigenbaum, Pamela Mc. Corduck, *The Fifth Generation*, Addison-Wesley Publishing Company, U.S.A., 1983.

namentale ale S.U.A., în vederea construirii unei strategii proprii față de fenomenul semnalat, lucrarea reușit, totodată, să sensibilizeze cercuri largi ale receptorului social.

Se poate evidenția faptul că lucrări sub forma unor eseuri științifice, sociale și politice pot juca un rol deosebit în procesul de informare, menținând lucidă capacitatea de reacție și de intervenție a publicului larg.

Astăzi începe să prindă contur o concepție exprimată cu aproape două decenii în urmă de către Aldous Huxley, în lucrarea *Literature and Science* (Literatură și știință). Constatarea că oamenii de litere nu privesc știința cu prea mult entuziasm, tehnica interesându-i și mai puțin, îl determina pe Huxley să întrevadă orizonturi captivante pentru un mariaj între știință și literatură. Chemarea la lupta intelectuală pe care o preconiza „cu armele conceptuale și lingvistice” a cunoscut un început poetic în atitudinea față de știință, dar și o rezervă serioasă în ceea ce privește tehnologia. Încercări demne de semnalat au realizat John Mc Phee, Robert Pirsig, Norman Mailer și Tom Wolfe.

Pe aceeași linie tematică se înscrie și lucrarea *The Soul of a New Machine*, semnată de Tracy Kidder. Autorul prezintă o relatare autentică a modului în care, în decurs de doi ani (1978—1980), un grup de ingineri au conceput și realizat un nou calculator electronic ultraminiatural.

Jocul acesta între *autentic* și *ficțiune* evidențiază o trăsătură esențială a modului de raportare la problemele actuale, și anume acea *capacitate de creație și perseverență* pe care unii comentatori o consideră ca fiind, la ora actuală, muribundă în America.

Tentativa de raportare la problemele lumii tehnologice, constituind personaje memorabile din categoria acelor „meșesugari și gînditori” ai secolului XX, constructori de calculatoare, are o dublă semnificație pozitivă. Sub aspect teoretic, reprezintă o modalitate de diminuare parțială a „impersonalității” care a învăluit creația tehnică și tehnologia. În ceea ce privește atitudinea pe care o poate provoca un asemenea gen de literatură, prin informațiile pe care le prezintă, se constată o sensibilizare a opiniei publice față de consecințele sociale și psihologice incontestabile ale progresului tehnologic.

Problemele inedite pe care le creează informatizarea sînt corelate și cu efectele pe care le va produce introducerea limbajului informatizat; acesta va constitui o formă de emancipare sau va accentua o serie de diferențe sociale, devenind un nou „cod al puterii”?

Limbajul traduce, în general, un anumit mod de organizare. Se estimează o diferență în ceea ce privește rezistența la forța lui de pătrundere în diverse medii sociale. Rezistența va fi determinată de nivelul cultural. Pericolul unei inegalități culturale se conturează, însă, în spațiul socio-cultural; să amintim numai faptul că apariția sateliților agravează această situație.

Fenomenele de adaptare la „era băncii de date” vor conduce la un *echilibru dificil al informatizării sociale*.

În planul analizei teoretice se impune o distincție netă între atitudinea spumoasă de tip jurnalistic și cea fundamentată pe o atentă și profundă cunoaștere a implicațiilor reale ale fenomenului. În acest context, apare de o importanță deosebită ideea că, în universitățile care pregătesc pe viitorii specialiști din domeniul comunicației, conceptele de „noua ordine economică internațională” și de „noua ordine mondială în informație” (subl. ns.) să cunoască o integrare adecvată într-o atitudine activă, responsabilă⁵⁷.

În Raportul către Clubul de la Roma dedicat coexistenței „la bine și la rău”, se subliniază cu justete o corelație de principiu — analiza efectelor tehnologiei informatice în funcție de măsura în care acestea au fost amplasate în cadrele lor sociale. Altfel există riscul unor speculații utopice, de succes la public, dar fără valoare teoretică și practică.

Sintetizăm cîteva elemente ale unui program necesar în viziunea autorilor raportului: a) efectele informatizării sînt „de termen lung”, greu de prevăzut; introducerea „pe etape” a echipamentului de calculator disimulează efectele viitoare; b) calculatorul a devenit adesea prilej de a eluda problemele sociale fundamentale (a jucat rolul unei „perdele de fum”); complexitatea tehnică apare mistificatoare pentru nespecialiștii afectați; c) accesul la informație apare diferit la nivelul sistemelor informa-

⁵⁷ A se vedea N. Udrouiu, *Op. cit.*, p. 183.

ționale de folos general, față de sistemele științifice și tehnice; d) impactul tehnologiei se exprimă prin opțiunea socială referitoare la utilizarea ei, și nu atât prin imperativele tehnice⁵⁸.

Ideea pe care o propunem — respectiv cea a unei „etici a faptului de informație” — ar permite o raportare atentă la fenomenul de bază pe care microelectronica îl poate genera: *afectarea comunicării sociale*. Fenomenul acesta a determinat, după cum este cunoscut, o serioasă atitudine din partea unor factori multipli, diferiți ca orientare și competență, care se raportează la problema dreptului la comunicare. Sub auspiciile UNESCO au avut loc dezbateri care s-au străduit să formuleze un consens privind politica de comunicare, politica informației, dreptul de a comunica din perspectiva și în contextul noilor tehnologii.

Se remarcă în ultimele două decenii, la nivelul comunității internaționale, atitudini concrete privind importanța informației și a comunicării, a mediilor prin care se realizează, a canalelor, a vectorilor, a garanției pe care o oferă în edificarea unei noi ordini mondiale.

Pornind de la o asemenea constatare, Conferința generală a UNESCO, în a 19-a sesiune a sa, de la Nairobi, din 1976, a cerut Directorului general să procedeze la un examen al problemelor comunicării în societatea contemporană, în lumina progreselor tehnologice și a evoluției recente a relațiilor mondiale în toată amploarea și complexitatea lor. Deși această intenție a fost calificată de unii observatori drept o „misiune imposibilă”, în anul 1980, UNESCO a publicat Raportul final *Voix multiples, un seul monde* (Voințe multiple, o singură lume). Acest raport⁵⁹, care reprezintă pentru comunicare echivalentul Raportului Faure în domeniul educației, a influențat elaborarea Marelui Program III, intitulat *Comunicarea în serviciul oamenilor*, în cadrul celui de-al doilea Plan pe termen mediu. În raport se subliniază: „Comunicarea poate la fel de bine să fie un instrument de putere și de armă revoluționară, produs comercial sau mijloc de educație. Ea poate servi scopurilor de eliberare

⁵⁸ *Microelectronica și societatea la bine și la rău*, Editura politică, București, 1985, pp. 387—395.

⁵⁹ A se vedea: *De Grenoble à Barcelone: éléments d'un bilan et perspectives d'avenir*, UNESCO, SHS/85/CONF 4017, p. 29.

sau de oprimare. Ea poate contribui la formarea personalității individuale ca o înregimentare uniformă de ființe umane”⁶⁰.

Cunoscut și sub denumirea de Comisia Mac Bride (Irlanda), raportul exprimă o poziție autorizată privind importanța extremă de a elimina dezechilibrele și inegalitățile care persistă în comunicare și în structurile sale.

Din perspectiva unei etici a faptului de informație, relevantă apare poziția UNESCO privind politica informațională în rândurile tineretului. Materialul la care ne referim și care reprezintă documentul de lucru al Congresului mondial al tineretului de la Barcelona, 8—15 iulie 1985, afirmă că tineretul este și el una din victimele acestor dezechilibre, într-o formă variabilă de la o țară la alta. Ideea de principiu care se formulează este faptul că tinerii constituie în numeroase societăți o categorie defavorizată în ceea ce privește informația și comunicarea. El este considerat un țel al „mediilor” și al publicității, o serie de factori conferind tinerei generații tristul statut de „dezmoșteniți ai comunicației”⁶¹. Constatarea aceasta de o anumită brutalitate, conținută într-un document oficial al UNESCO, elaborat în anul 1985, cu amendamentul că se referă în special la tinerii din mediul rural, face mai stringentă acțiunea pe direcția recomandărilor Comisiei Mac Bride privind elaborarea de politici naționale globale ale comunicării, care să fie raliată la totalitatea obiectivelor dezvoltării sociale, culturale și economice.

Cîteva aspecte simptomatice apărute la nivelul societății plasează rolul și locul informaticii în cadrul celorlalte tehnologii generatoare de impact: energetica nucleară și ingineria genetică. Acestea sînt de natură să producă abuzuri parțiale, care pot fi combătute cu ajutorul tehnologiei informatice; ea deține, astfel, rolul de unică formă de intervenție socială dezirabilă. De aici se conturează elementul de maximă responsabilitate față de produsele microelectronicii.

Care ar fi semnificațiile unui „război rece” între accesul și restricțiile, în materie de informare, în domeniul cercetării științifice? Declarația de principiu, potrivit

⁶⁰ *Idem*, p. 29.

⁶¹ *Document cit.*, p. 29.

căreia oamenii de știință vor continua să citească cărți, este încurajatoare din perspectiva modelului actual al tipului de informare. Ideea că băncile de date ar putea constitui niște „monopoluri ale cunoașterii“ este mai puțin acceptabilă conform unei imagini a prezentului privind dreptul la informare. Alte dificultăți posibile privind accesul la informare pot să apară în urma unor restricții legale și financiare impuse utilizatorilor individuali sau chiar țărilor „lumii a treia“.

„Personalizarea“ unor surse informaționale, adaptarea lor pentru un anumit tip de utilizare creează problema accesului consumatorului prin prisma calificării sale necesare, dar adesea inexistente. În această situație, accesul rămâne virtual. Concentrarea informațională solicită o „încărcare suplimentară“ a individului pentru a rezista „provocării“ sistemului. Posibile momente antientropice în acest sistem pot fi identificate în alternarea mijloacelor de informare și în validarea unui principiu existent la nivelul „colegiilor invizibile“. Ne referim, în mod nemijlocit, la faptul că selectarea informației se va realiza, totuși, după o serie de criterii stabilite mai mult la nivelul comunicării personale.

Un alt aspect al unei etici în universul informațional îl constituie *existența fluxului transfrontalier de date*⁶², faptul că granițele statale sînt intersectate de rețele de informare. Probleme cum sînt: suveranitatea de stat, unilateralitatea schimbului (excluderea unor state sau circuite preferențiale), identitatea culturală (în situația televiziunii prin satelit), drepturile naționale asupra proprietății intelectuale, pericolele întreruperii aprovizionării cu informație conturează aspecte ale posibilei dependențe informaționale.

De o mai acută tensionare pentru publicul larg apare problema *balanței informaționale*⁶³. O succintă descriere a fenomenului nu ar trebui să ignore și nici măcar să subestimeze faptul că ne aflăm în fața unor consecințe ale tezei că „*informația înseamnă putere*“. Este vorba de aspectul contemporan al problemei, pentru că dintotdeauna informația a însemnat putere. Care sînt acele date „sensibile“ ale prezentului? Informația a con-

duc la deplasările de putere, la un nou raport între centralizare și descentralizare. Este, sub un alt aspect, reluarea temei „satului global“ și a detribalizării propuse de Mc Luhan. Se are în vedere discutarea informatizării nu la nivelul universului actual de comunicare, pe care îl construiește, ci ca fenomen al structurării forțelor în cadrul acestui tot global. Semnificația problemei — concretizată în formulări de genul „invadarea vieții personale“, amenințarea la adresa vieții personale și a autonomiei individului — se constituie în distanțarea impusă de noile forme de culegere și de stocare a informației. Reproșurile sînt formulate de cele mai multe ori în numele comportamentului individual, care a devenit obiect al unor fișe stocate și, indirect, prilej pentru o mai solidă supraveghere, un control social mai accentuat. Contramăsurile privind legislația vieții individuale existente în țările occidentale au precizat un anumit nivel de acces, în vederea corectării datelor de către persoanele vizate. Apare, așadar, riscul real al unui control ridicat al comportamentului, paralel cu forme ale centralizării acestuia. Problema rămîne deschisă pe dimensiunea acestor efecte pe termen lung pe care le generează tehnologia informatică.

În măsura în care aceasta nu are modele fixe de utilizare, nu va avea desigur nici consecințe sociale identice. Pericolele semnalate anterior pot fi deci parțiale, determinate de tipul de organizare socială.

Se conturează — la acest nivel de intercondiționare socială — o problemă sociologică interesantă: vechea dispută privind *nivelul de confidențialitate* permis a circula odată cu informația utilizată de către diferitele organisme specializate sau beneficiarul individual. Discuția teoretică atinge cota sensibilității maxime în momentul raportării acestor probleme la „principiul libertății informației“. O sumară referire la teoria libertății atrage atenția că nu există o libertate absolută, autentică, a informației, că aceasta este supusă unei relativizări continue, care îi conferă realitatea socială.

Etica faptului de informație ar putea interveni tocmai la nivelul acestei relativizări, în numele unor comandamente general acceptabile, dificil dar nu imposibil de formulat. Astfel, *permeabilitatea socială față de informație* nu ar rămîne un element spontan sau dirijat

⁶² *Microelectronica și societatea*, p. 390—392.

⁶³ Vol. cit., p. 380.

unilateral, ci ar consemna intervenția unor factori conjugați.

Lordul Kelvin a afirmat că știința începe acolo unde și atunci când apare măsurabilul. Introducerea măsurii în domenii care refuzau altădată atât acest concept cât și aparatul matematic a fost considerată un progres. Și totuși, prin replică, matematica se pare că devine, din ce în ce mai puțin, cantitativă, abordând teme din sfera calității, cum ar fi: centralizarea, interdependența, ierarhia, organizarea ș.a.

Printre cele dintii descoperiri din sfera măsurabilului a fost conceptul de *cantitate de informație*. Numai că, așa cum s-a întâmplat în situația matematicii, mult mai importante au devenit problemele „calitative” pe care le generează informația. Acestea ascund o mare necunoscută în privința efectelor unei extensii necontrolate. Iată de ce se impun limite pentru această abundență care poate deveni sinucigașă.

Ne-am putea întreba, împreună cu gânditorul român Constantin Noica, în ce măsură lumea de mâine a calculului va ști cu „incalculabilul” ei să stea în fața cugtelor? Și, admitînd că într-adevăr computerul va putea întreprinde orice, rămîne totuși deschisă problema dacă acesta va reuși să aibă și ... cumpăt, echilibru și „luciditate” specific umană.

„Cumpăt” și „computer”, două cuvinte derivate probabil din aceeași rădăcină latină, dar purtătoare a două lumi care ar putea deveni divergente.

3. ALMA MATER ȘI INFORMAȚIA

3.1. IMPACTUL CELOR DOUĂ EXPLOZII

Intersecția teoretică dintre informație și educație cunoaște noi valențe astăzi, cînd instrumentelor de lucru de ieri (caietul, manualul și tabla neagră) li se adaugă sau li se substituie parțial elemente ale tehnologiei moderne a educației: discul, filmul, radio, televiziunea, instruirea asistată de calculator.

Într-o primă aproximație sîntem martorii unor modificări substanțiale privind suportul material al informa-

ției și modalitatea în care aceasta face obiectul actului educațional. Părăsirea unor elemente ale tradiției activității școlare se desfășoară pe fundalul unor mutații majore ale sistemului de învățămînt la nivelul societății în general.

Un raport al UNESCO ⁶⁴ constata faptul că în nici o epocă nu s-a vorbit sau scris atât de mult despre problemele educației și învățămîntului. S-au creat premise certe pentru dezbateri care au cuprins cercuri largi de specialiști în vederea soluționării problemelor apărute. Într-o exprimare sintetică, școala contemporană este confruntată cu fenomenul „expansiunii sistemului educațional” ⁶⁵, al „exploziei școlare” ⁶⁶, al „expansiunii educației” ⁶⁷, după cum apare frecvent formulată această realitate în literatura de specialitate. Obligatorietatea școlarizării, prelungirea duratei sale, pe măsură ce popoarele intră în contact cu civilizația tehnologică, au condus la concepția potrivit căreia „nevoile de instrucție au devenit la fel de fundamentale și de puternice precum cele de hrană” ⁶⁸.

Tendința generală de prelungire a studiilor universitare poate fi interpretată și ca un beneficiu al unei societăți bogate dar, mai ales, drept o răscumpărare, un preț al societății tehnice ⁶⁹.

Strategia expansionistă are un obiectiv pur cantitativ, fără să-și propună modificarea structurilor, a programelor și a metodelor de învățămînt. Ineficacitatea strategiei cantitative este corelată, între altele, cu diminuarea rolului educației extrașcolare, la care participă în mod substanțial informația sub diferitele ei forme.

Condițiile în care se desfășoară astăzi actul educativ pot fi caracterizate, în continuare, de apariția „infosferei”, a „telecomunității”, a existenței unei „furtuni de hîrtie”,

⁶⁴ J. Thomas, *Des maîtres pour l'école de demain*, UNESCO, 1968, p. 9.

⁶⁵ *Jeunesse et changement*, UNESCO, SS-77/WS/22, Paris, 1977, p. 77.

⁶⁶ J. Thomas, *Op. cit.*, p. 10.

⁶⁷ L. Emmerrij, *Învățămînt și muncă: Alternanță ori continuitate*, în vol. *A învăța și a munci*, UNESCO, Editura didactică și pedagogică, București, 1983, p. 109.

⁶⁸ J. Thomas, *Op. cit.*, p. 10.

⁶⁹ J. Fourastié, *Les conditions de l'esprit scientifique*, Gallimard, 1966, Paris, p. 21.

după cum se exprimă A. Toffler⁷⁰; la acestea poate fi adăugată poluarea cu timp liber, în viitorul apropiat, după cum constată A. Schaff⁷¹ în studiul final al volumului *Microelectronica și societatea*. În strinsă interdependență cu ideea exprimată mai sus, Schaff teoretizează situația „șomajului structural”⁷², pe care îl va determina introducerea microelectronicii, ceea ce solicită școlii o revizuire profundă a principiilor sale, o adaptare la exigențele evoluției conceptului de muncă sub influența noilor tehnologii.

Noua problematică înscrisă pe agenda de lucru a forurilor largi — care răspund de destinul școlii în prezent, dar mai ales în viitor — cuprinde două aspecte: unul strict educațional și altul de o factură mai largă, culturală. În primul caz, pe fondul introducerii microelectronicii, școala are ca sarcină de etapă instruirea și formarea cadrelor necesare acestei revoluții tehnologice; complementar, se permanentizează procesul general de instrucție și educație, ca o dimensiune esențială a societății.

În ceea ce privește primul aspect, apar semnificative acțiunile întreprinse de UNESCO față de importanța dimensiunii pe care o constituie informatica în procesul de învățământ. Această activitate este coordonată de Comitetul pentru știință și tehnică în serviciul dezvoltării, stabilit de Adunarea Generală a O.N.U. Preocupările vizează nu numai formarea de specialiști calificați, ci și difuzarea unei culturi informatice cu caracter general pentru toți studenții⁷³. Introducerea informaticii în școală a constituit obiectivul unor conferințe⁷⁴ ale UNESCO: Amsterdam, 1970; Marsilia 1975; Varna, 1977. Studiul aplicațiilor informaticii în educație — sub forma instrucției asistată de calculator, aplicarea informaticii în gestiunea educației sau formularea unor modele de simulare educativă — este încurajat de UNESCO, care se interesează de aspectele științifice, tehnologice și educative ale informaticii⁷⁵. De remarcat este faptul că, în scenariul

pentru viitorii 30 de ani, A. Schaff⁷⁶ introduce printre obiectele de învățământ teoria informației, în contextul analizei mutațiilor pe care le va suferi societatea informatizată.

Pornind de la nivelul actelor de pregătire a Congresului mondial al tineretului de la Barcelona din 8—15 iulie 1985, Raportul UNESCO⁷⁷ specifică existența a 43 de răspunsuri, din 75, privind interesul tineretului față de tehnologiile noi, în particular față de informatică și microelectronică. Numeroasele state au întreprins măsuri pentru a formula un studiu critic și multidisciplinar care să poată conduce la formularea de politici naționale privind informatica (subl. ns.), strâns coordonate cu definirea politicilor științifice, educative, culturale și cu politicile de comunicare⁷⁸.

Transformările tehnologice sînt chemate să joace un rol capital în activitățile productive ca și în proiectele educative, datorită proceselor informatizate care conduc la perimarea cunoașterii difuzate prin aparatul educativ și productiv. Cu atît mai mult, responsabilitatea sistemului de învățământ va fi mai mare cu cît se consideră⁷⁹ că pînă la finele secolului nostru va trebui să se asigure pregătirea unui miliard de noi angajați, în procesul de producție.

Aspectul social, ca reacție față de noile realități, va solicita învățămîntului construirea unui mod propriu, sistematic și autoritar, care să se detașeze de modalitățile jurnalistice sporadice, prin care se receptează și ia atitudine în fața mutațiilor pe care le trăim. Prin noi discipline de studiu sau prin noi perspective de abordare a subiectelor „generoase”, oferite de informatizarea societății, școlii îi revine sarcina de a se raporta la probleme cum sînt: afectarea comunicării interumane, educarea pentru o înțelegere justă a efectelor conflictuale, modificarea opticii în legătură cu imixtiunea în viața privată a sistemului de stocare a informațiilor, cu „invadarea” vieții personale, cu noile probleme de ergonomie generate de modificări produse la locul de muncă, cu pledoaria pentru o etică ecologică, pentru o tehnocritică.

⁷⁰ A. Toffler, *Al treilea val*, Editura politică, București, 1983.

⁷¹ A. Schaff, *Ocupația și munca*, în vol. *Microelectronica și societatea* ..., p. 454.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ A se vedea, *De Grenoble* ..., doc. cit., p. 21.

⁷⁴ *Idem*, p. 23.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ A. Schaff, *Op. cit.*, p. 455.

⁷⁷ *De Grenoble*..., doc. cit., p. 24.

⁷⁸ *Idem*, p. 23.

⁷⁹ *Doc. cit.*, p. 16.

Într-o exprimare sintetică, școala se află în fața comandamentului major de a încerca să realizeze o imagine obiectivă asupra informației, în contextul în care ea realizează o „educație informatică” precum și asupra suportului informațional al comunicării și al complexului de activități desfășurate de societate. *Almei Mater* îi revine dificila întreprindere de a părăsi ideile false despre informație, de a nu accepta să fie victima unor imagini deformate despre această „putere” a lumii contemporane. Unde — dacă nu în incinta sălii de clasă, a amfiteatrului, sau a laboratorului, în intimitatea manualului sau cursului universitar, în discuții aprinse sau mai reținute — putem să concepem reluări succesive și pertinente în cadrul unei *autoraportări la actul didactic prin prisma informației existente și, mai ales, a celei care se naște*? Cadrul generos al școlii nu permite — prin tradiția și nobila sa menire — să se prezinte informația sub accepția ei exterioară — aceea de a fi exclusiv o putere. Dictionul care reprezintă o anumită semnificație — „informația înseamnă putere” — are șanse să fie transformat, în urma unui proces laborios, într-o formulă dezirabilă: „informația înseamnă valoare pentru toți, informația este accesibilă tuturor”. Procesul de socializare a informației, desfășurat în și prin școală, în măsura în care are înscrisă în coordonatele sale și ideea democratizării informației, îl raportăm la interesanta idee a înțelegerii informației ca *solidaritate*. Concepția apare la ilustrul diplomat român Nicolae Titulescu, care pleda în vederea „revizuirii textelor școlare, pentru a imprima în rîndul tinerilor spiritul solidarității internaționale”. Informația, ca acea solidaritate pe care o introduce mesajul prin natura, elaborarea și rolul său, este exprimată și în lucrarea *L'information* de F. Terrou⁸⁰. Introducerea acestei accepțiuni a informației în perimetrul analizei ne permite să argumentăm posibilitatea depășirii dilemei formulate de raportul Nora-Minc: „societatea informatizată, o societate a conflictelor culturale?”⁸¹. Solidaritatea informației în procesul de educație o înțelegem sub aspectul conținutului și anume acela al rolului ei formativ. Cuplul informativ — formativ în educație relevă valențele creatoare pe

⁸⁰ Fr. Terrou, *L'information*, P.U.F., 1979, p. 9.

⁸¹ S. Nora, A. Minc, *Op. cit.*, p. 113.

care le deține școala. Interpretat ca un sistem de stocare, prelucrare și construire a informației, sistemul de învățămînt are o bază informațională pe care o concepem nu numai sub aspectul volumului, al cantității; dotarea materială, tehnică este numai o dimensiune a posibilității de studiu, de formare și modelare a tinerei generații.

Ea este necesar corelată cu dezvoltarea capacității de a avea acces la această informație, prin contactul material (prin învățarea modului de a manipula mașinile informaționale), care ar putea parțial să contribuie la eliminarea asimetriei de acces, existentă la nivelul societății în general. Un deziderat al școlii s-ar putea formula în posibilitățile acesteia de a lărgi noțiunea de utilizator social în domeniul informaticii.

Soldaritatea apare clar formulată la nivelul comandamentelor generale ale școlii, acelea de a transmite un conținut adecvat de cunoștințe, care să permită instruirea în vederea participării ulterioare la viața socială. Aspecte ale particularităților unui atare proces pot fi sesizate pornind de la valorile și criteriile după care este structurat conținutul informativ al școlii. Un alt aspect al „solidarității” pe care o exprimă informația îl putem identifica în educația pentru creativitate, care pare să devină o trăsătură definitorie a epocii informatizate. În Raportul către Clubul de la Roma consacrat problemelor educației⁸² se subliniază frecvent — în contextul unei analize multilaterale — rolul învățării inovatoare, atât individuale cît și societale, bazate pe o participare reală la viața socială. Într-o altă atitudine a aceluiași prestigios organism internațional, în lucrarea *Microelectronica și societatea* se afirmă că în viitorul creat de informatică vor persista și vor cunoaște o mare expansiune „toate domeniile muncii creative”⁸³. O concepție similară întîlnim și în lucrarea japonezului J. Masuda, care afirmă că „societatea informațională va fi o societate în care creativitatea indivizilor va înflori în întreaga societate”⁸⁴.

⁸² J. W. Botkin, M. Elmandjra, M. Malița, *Orizontul fără limite al învățării*, Editura politică, București, 1981.

⁸³ A. Schaff, *Op. cit.*, p. 446.

⁸⁴ J. Masuda, *Op. cit.*, p. 146.

Solidaritatea pe care o creează informația cunoaște și manifestări parțiale în raport cu valorile generale, promovate de școală, printre care creativitatea joacă un rol important. Ne vom referi la sugestia pe care o formulează E. Faure privind raportul actual dintre școală și înrădăcinare⁸⁵. Pericolul circulației fluxului informațional prin mass-media ar putea conduce la dezrădăcinare din punct de vedere cultural și lingvistic, dacă efortul de promovare culturală s-ar baza pe detașarea ființei umane de originile sale. Solidaritatea apare, în acest caz, nu ca o aderență în numele unor comandamente general-culturale, ci invocă, dimpotrivă, o selectivitate în strategiile de instrucție și educație care să permită o afirmare a propriei identități a tuturor celor care se instruiesc. Numai prin respectarea polarității între identitatea persoanei și cea universală putem accepta posibilitatea progresului în materie de instrucție și educație.

Cînd analizăm raportarea dinamică a școlii la sistemul informațional, vom avea în vedere faptul că mesajele educative sînt transmise nu numai de instituția clasică, posesoare a vocației educative — școala, ci și altele care participă la acest proces: muzee, teatre, case ale tinerilor, cluburi științifice, expoziții științifice, palate ale pionierilor⁸⁶. Remarcînd că aceste instituții sînt prea adesea închise în sine și fără legături unele cu altele, B. Schwartz⁸⁷ exagerează — în opinia noastră — cînd enumeră în seria instituțiilor noneducative, alături de spitale, servicii sociale, „strada și mijloacele de informație“⁸⁸.

Deschiderea școlii către viață reprezintă o posibilitate la care trebuie să răspundă și diferitele surse „neoficiale“ educative, într-un proces articulat în care „toți consumatorii de pregătire și toți emițătorii de mesaje participă, împreună, la procesul educativ general“⁸⁹.

Informația instruieste și educă nu numai prin transmiterea ei de la catedră, ci presupune un cadru instituțional mai larg.

⁸⁵ E. Faure, *Reconcilierea cunoașterii cu știința de a acționa*, în vol. *A învăța și a munci* ..., p. 14.

⁸⁶ *Jeunesse et changement* ..., p. 100.

⁸⁷ B. Schwartz, *Probleme și promisiuni ale alternanței*, în vol. *A învăța și a munci* ..., p. 93.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ B. Schwartz, *Op. cit.*, p. 94.

Interesul pentru „o cauză atât de frumoasă“⁹⁰ dar și pentru o problemă de excepțională dificultate, după cum este plastic formulată controversa în jurul educației contemporane, reflectă preocupări în fața unui dinamism accentuat, pe care îl parcurge societatea în ansamblul ei.

Epoca informatizată a creat noi perspective de dezvoltare pentru școală, paralel cu o serie de probleme care fac obiectul frecventelor încercări de soluționare, aflate în atenția forurilor educative naționale și internaționale.

În cadrul școlii se desfășoară concomitent o serie de procese: (1) informativ; (2) formativ; (3) de comunicare; (4) de documentare; (5) de cercetare. Puternic marcate de explozia informațională, formele de instrucție și educație au trebuit să facă dovada unei flexibilități crescînde, unei adaptabilități permanente. Dificultățile inerente desfășurării celor două explozii ale informației și ale educației, se conturează prin faptul că acestea nu pot să rămînă paralele, ci solicită o corelare ale cărei rezultate au o valoare deosebită pentru societatea prezentă, dar mai ales pentru cea viitoare. Aspectul contemporan al raportului educație — informație a condus la apariția unor aspecte inedite în procesul de învățămînt, în special în perimetrul socializării informației. Școala a trebuit să-și propună o serie de activități care să răspundă construirii unui comportament de documentare sau să faciliteze prin noi metode didactice desfășurarea comunicării.

Din perspectiva informatizării educației, școala nu este nici clasică bibliotecă și nici o bancă de date, ea reprezintă o formă instituționalizată de realizare a unui proces de comunicare cu valențe formative; are menirea de a facilita comunicarea în liniile sale esențiale, de a pleda pentru o documentare sistematică și metodică.

Un principiu al modernizării conținutului învățămîntului este modul în care se realizează racordarea permanentă la informație. Considerăm că nu exagerăm dacă considerăm că școala își poate propune să *dezvăluie o serie de proprietăți entropice ale informației* care traversează sistemul educațional. Procesul de învățare acceptă să fie înțeles nu numai prin rolul de a achizi-

⁹⁰ J. Thomas, *Des maîtres pour l'école de demain*, UNESCO, Paris, 1968, p. 10.

ționa informații ci și prin acela de a le transforma în redundantă⁹¹.

Ne aflăm, desigur, în prezența acelei redundanțe necesare, care determină ca imprevizibilul să devină ceea ce poate fi prevăzut. Sînt cunoscute acele preocupări de pionierat privind pedagogia informațională și informația didactică⁹². Cercetările vizează posibilitatea dublei selecții pe care o realizează școala : pe baza unor criterii proprii, numai o parte a informației generale va deveni informație cu rol strict didactic. Aceasta se va supune la rîndul ei, transformării solicitate de dimensiunea strict explicativă, care reprezintă specificul instrucției. Este generată o redundanță creatoare, convergentă în procesul de instrucție, cu atît mai mult cu cît educația viitorului este preconizată să nu fie exclusiv academică, ci în primul rînd diversificată.

Rolul redundanței în procesualitatea informației din cadrul școlii reiese și din tendința asigurării unei *igiene informaționale*. Pe fundalul crizei de supraproducție, apare necesară formularea comandamentului de a se evita apariția *sindromului de agresiune informațională*⁹³, generat pe de o parte de cantitatea de informație, dar și de capacitățile reduse de selecționare a informației.

Aflat în corelație, *sindromul redundanței în exces* este derivat mai ales din metodele inadecvate de prezentare a conținutului informațional. Redundanța apare prin sedimentare și selectare, procese care se desfășoară în timp și depind de modul în care se realizează individualizarea relației de transfer informațional. Celor angajați direct în procesul de instrucție li se solicită o reevaluare a rolului contextului în pedagogie. Valoarea informației apare din universul contextual în care a fost recepțată sau creată. Îmbogățirea contextelor „implică nevoia de a dezvolta o abilitate paralelă”⁹⁴. Dacă individul trebuie să dispună de contexte corespunzătoare situațiilor care se succed la nivel social, va fi necesară o intersecție a acestor contexte, un permanent dialog al lor. Se

⁹¹ A se vedea A. Restian, *Homo ciberneticus*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, cap. XVI.

⁹² H. Perret, *La cybernétique et la transmission de l'information didactique*, „Intersystèmes”, 1968, nr. 1.

⁹³ A se vedea A. Restian, *Op. cit.*, cap. XX.

⁹⁴ J. Botkin, M. Elmandjra, M. Malița, *op. cit.*, p. 45.

cuvine să subliniem faptul că există contextele create de viața reală, dar și acelea credibile, simulate, create de televizor, de pildă. Dinamica lor în educație poate constitui o garanție a unui model de învățare participativă și inovatoare.

S-a afirmat⁹⁵ despre creier că este un calculator sentimental, la care emoțiile, pasiunile, sentimentele completează lipsa de precizie a programelor euristice. Modalitatea redundantă în care se stochează informația la nivelul creierului conduce, totuși, la siguranța regăsirii ei și la posibilitatea apariției creației. Dacă ne-am întreba de ce omenirea este confruntată cu superbogăția de informații, am putea prelua paralela formulată de A. Kastler⁹⁶ și conchide că natura informațională, pentru a asigura succesul informației, supraviețuirea ei, este guvernată de un principiu al risipei, al supraabundenței. Pentru a fi asigurată, informația de valoare, aceasta este înconjurată, dizolvată într-o mare de redundanță, din care poate fi selectată și utilizată. Kastler considera că, pentru a răsări un stejar, trebuie să putrezească milioane de ghinde. Pentru a „înflori” o informație, sînt necesare „degradarea”, „depotențarea” altora, transformarea lor cu necesitate în redundanță inutilă ?

3.2. MASS-MEDIA ȘI EDUCAȚIA

În materie de educație se consideră că ceea ce trebuie să se ofere tinerei generații nu este educația de ieri, ci cea de astăzi și, în măsura posibilului, educația de mâine⁹⁷.

În contextul acestei viziuni, mesajele educative se transmit și printr-un nou model pedagogic, introdus de participarea mass-mediilor la procesul de învățămînt. Aspectele contradictorii ale acestei realități socio-culturale derivă în primul rînd din „ambiguitățile” pe care le introduce informatizarea învățămîntului. În primul rînd ne aflăm în fața a două realități distincte : pe de o parte aplicarea metodei standard, numită „instruire asistată

⁹⁵ A. Restian, *Op. cit.*, p. 135.

⁹⁶ A. Kastler, *Această stranie materie*, Editura politică, București, 1982, p. 247.

⁹⁷ J. Thomas, *Op. cit.*, p. 17.

de calculator" — C.A.I., de la *Computer Assisted Instruction* — iar, pe de altă parte, participarea informației la educația extrașcolară, părăsirea modelelor tradiționale, globale în învățământ.

Dintr-o altă perspectivă, tensiunea care apare se consumă la nivelul disputei, dacă mass-media excelează numai sub aspectul pur informativ, cantitativ, acela al abuzului de cunoștințe. Într-o asemenea înțelegere, în băncile școlii s-ar afla numai niște „consumatori ai pregătirii”⁹⁸, niște recipiente pentru informație, integrate unui proces exclusiv de verbalizare.

Procesul mai larg de socializare a informației oferă mass-mediilor rolul de a realiza o *educație paralelă*, care nu trebuie să se substituie educației instituționalizate și, mai mult, nu ar trebui să fie o contra-educație. Ideile acestea, susținute de E. Faure⁹⁹, vin să formuleze o optică realistă în relația dinamică dintre informație și educație, subliniind că racordarea permanentă a învățământului la informație trebuie înțeleasă nu exclusiv, ca sursă sau ca volum, ci mai ales sub aspectul conținutului. În acest sens, sint cunoscute experimentele efectuate în cadrul programelor UNESCO¹⁰⁰ pentru a determina dacă tehnologia video și învățământul programat permit să dispară autoritatea în sensul tradițional și să se democratizeze procesul de instrucție. Se citează experimentul francez organizat la Marly-le-Roi, în care optica a fost aceea ca elevul și profesorul să nu apară față în față, ci *alături față de instrumentul de comunicare*. Această reformă pedagogică a urmărit apariția autodisciplinei, a responsabilității în sinul comunității școlare, modalitatea de transmitere a informației constituind fermentul acestei reușite. S-au evidențiat rolul formativ privind întărirea personalității elevului, dar și posibilitatea apariției unui înalt spirit de echipă la nivelul profesorilor, concretizat în continua perfecționare a formației pedagogice, în introducerea unui spirit creator în conceperea diverselor inovații educative¹⁰¹.

⁹⁸ B. Schwartz, *Op. cit.*, p. 92.

⁹⁹ A. M. M'Bow și E. Faure, *Reconcilierea cunoașterii cu știința de a acționa*, în vol. *A învăța și a munci ...*, p. 18.

¹⁰⁰ *Jeunesse et changement*, UNESCO, SS—77/WS/22, Paris, 1977, p. 82.

¹⁰¹ *Idem*, p. 84.

Mijloacele de automatizare a predării pot să apară, deci, ca elemente ale educării, ale construirii unui nou tip de comportament în procesul de învățământ, atât la nivelul efectivului școlar cât și la nivelul cadrelor didactice. Acest comportament apare necesar, în concordanță cu ultimele strategii educaționale, ca fiind participativ, modelul pe care trebuie să-l introducă fiind acela al educației inovatoare. Alternativa propusă de autorii Raportului către Clubul de la Roma¹⁰² — între cursul magistral, clasic, și tehnologiile ajutătoare — are semnificații pozitive în viziunea lucrării citate, în măsura în care apar elemente ale unei învățări participative. Imaginea elevului hipnotizat în fața televizorului, situație neparticipativă clară, conduce la constatări de genul: „Această tendință de a înlocui o formă de învățare neparticipativă cu alta este cu atât mai paradoxală cu cât instrumentele tehnologice bine folosite în predare ar putea ajuta mult la a descongestia timpul profesorului și la a-l pune la dispoziția îndeletnicirii inovatoare, inclusiv pentru învățarea participativă”¹⁰³.

La nivel mondial, acțiunile întreprinse în domeniul educației prin mass-media conjugă activitatea Sectorului pentru Educație și a Sectorului pentru Comunicare, ale UNESCO și dovedesc interesul care se manifestă în numeroase țări pentru studierea consecințelor în materie de educație, de știință și cultură, a rolului crescând al mijloacelor de informare, a impactului crescând asupra opiniei publice.

Primul simpozion internațional (Grünwald, R.F.G., ianuarie 1982) a analizat datele, experiențele și punctele de vedere referitoare la educația prin mass-media sau educația comunicată (*l'edukommunikation*)¹⁰⁴, cum este numită adesea, într-o manieră generală, relația dintre educație și comunicare. Tot cu acest prilej s-au analizat, printr-o perspectivă comparativă, problemele corelate cu obiectivele, partenerii, conținutul, metodele și suportul, integrarea mediilor în sistemele educative, dezvoltarea tehnicilor de comunicare, strategii vizând promovarea educației prin mass-media, precum și favorizarea inte-

¹⁰² J. W. Botkin, M. Elmandjra, M. Malița, *Op. cit.*, p. 55.

¹⁰³ *Idem*.

¹⁰⁴ *De Grenoble...*, doc. cit., p. 30.

grării lor. Participanții din cele 19 state au adoptat Declarația de la Grünwald, care își propune să sensibilizeze factorii responsabili privind consecințele omniprezenței mediilor și a puterii lor incontestabile.

Un al doilea simpozion¹⁰⁵ (Marsilia, februarie 1984) a dezbătut aceleași probleme, în timp ce Asociația internațională pentru studii și cercetare asupra informației (AIERI/IAMCR) a efectuat, în urma unei solicitări a UNESCO, un studiu comparativ asupra diferitelor experiențe privind educația prin mass-media. Se subliniază în acest document *necesitatea de a nu se detașa mediile de context* și de a fonda întreaga acțiune educativă în acest domeniu pe cunoașterea procesului comunicării și pe înțelegerea interacțiunilor lor cu alte procese și instituții socio-culturale.

Aceste manifestări concrete vizează adoptarea unei strategii care accentuează aspectul calitativ. În cadrul concepției privind rolul *educației nonformale*, alături de familie și de mișcările împotriva învățământului clasic, un rol important este acordat mijloacelor de informare în masă. Rezultatul nedorit și neprevăzut al funcționării mediilor este *educația paralelă* care a făcut și ea obiectul unor studii ale UNESCO. Avem în vedere elaborarea, unui atare document în cadrul pregătirii Colocviului internațional privind evoluția conținutului educației generale în decursul viitoarelor două decenii (Paris, iulie 1980). Constatările de aici exprimă paralelismul între școală, ale cărei dificultăți traduc consecințele unei crize a valorilor, pe de o parte, și mass-media (descrise fie ca o reflectare docilă a răului contemporan, fie ca un factor al crizei contemporane), pe de altă parte.

Din păcate, experții consideră că astăzi societatea cunoașterii și societatea informației — în loc să coopereze într-o manieră activă, imaginând între ele o fecundă complementaritate, evitând instaurarea între text și imagine a unei rivalități sterile și a unei lupte de excludere — sînt reprezentate de colectivități profesionale care se ignoră sau se atacă. Raportul UNESCO, la care ne referim¹⁰⁶, exprimă convingerea că eforturile întreprinse de o serie de state pentru a integra *școala para-*

¹⁰⁵ *Idem.*

¹⁰⁶ *De Grenoble...*, doc. cit., p. 17.

lelă într-o politică culturală globală sau parțială își vor dovedi utilitatea. În cursul pregătirii Congresului mondial al tineretului (Barcelona, 8—15 iulie 1985), statele membre au fost invitate să precizeze dacă educația non-formală joacă un rol substanțial în adecvarea educației la exigențele forței de muncă. Din cele 75 de răspunsuri primite, 33 sînt afirmative, 24 negative, iar 5 recunosc numai o importanță limitată pentru educația formală. Într-o perspectivă globală, educația non-formală apare ca indispensabilă pentru a suplini insuficiențele sistemului educativ în țările în curs de dezvoltare, mai ales pentru înlăturarea analfabetismului.

Pledoaria pentru sistemul educativ este aceea de a nu promova strategia cantitativă, a acumulărilor într-o manieră punctuală de cunoștințe definitive. Sarcina mai deosebită se conturează a fi aceea de a pregăti o cunoaștere în perpetuă evoluție, care să acceadă spre „a fi mai mult“, decît spre „a avea mai mult“. Revine în actualitatea aprecierilor instrucției reflecția lui Montaigne, care cu 400 de ani în urmă aprecia că este mai bun un cap „bine făcut“ decît un cap „bine umplut“.

Optica specialiștilor față de sistemul de educație aflat în criză, pe fondul exploziei informaționale, este aceea că în situația actuală progresul comunicării ar putea permite organelor de informare să combată acel vid existent între generații; dezideratul se va realiza cu greu, deoarece prin caracterul esențialmente urban, prin utilizarea unei mari cantități de materiale culturale importate și orientarea foarte „verticală“ a conținutului, informațiile transmise prin mass-media vor putea oferi cu greu premisele unui dialog real între generații.

Scenariile pentru viitor nu conțin încă — alături de noile instituții, cum sînt „casa electronică“, „comunitățile electronice“, „primăria electronică“ — și expresii de genul „școala electronică“ sau „Alma mater electronică“. Fantezia creatorilor nu afectează, însă, denumirea clasică a acestei vechi instituții. Informatizarea, după cum am văzut, modifică, însă, structura, metodele și conținutul procesului de învățămînt. De asemenea, nu se promovează ideea unei deșcolarizări a societății, dimpotrivă, se accentuează virtuțile educației permanente participative.

Apare oare gratuită întrebarea dacă își mai păstrează cartea statutul de bun informațional și de mijloc de edu-

cație ? ; „invazia“ auditivului și a vizualului, înlocuirea parțială a cărții — ca formă de materializare sau de prezentare a informației — cu ecranul TV, discul sau videocasetă, *lipsa programată a cărții* constituie tot atâtea semnale de alarmă pentru contemporaneitate.

Dacă la paralela dintre statuie și obiectul tehnic am adăuga cartea și am construi triada : cartea — statuia — obiectul tehnic, din perspectiva deschiderii informaționale pe care o pot oferi, am constata că în cazul cărții asistăm la o deschidere informațională limitată parțial. Deși sursă proprie a informației, cartea, în cadrul unui proces caracterizat prin supraproducție, prin mitul stocării și al informației statistice, oferă atita informație cât se poate recepta în cadrul unei politici informaționale inechitabile la nivel mondial.

Atitudinile competente în materie de politică culturală subliniază, însă, în continuare, rolul cărții și pledează pentru lectură ca formă de comunicare și studiu.

„Deși se consideră, împreună cu Mc. Luhan, că *Gutenberg* riscă curînd să aparțină astrelor moarte, cartea este încă un vector esențial al comunicării și în același timp un aspect indisociabil al culturii“¹⁰⁷.

În anul 1965, UNESCO a publicat un studiu în 12 limbi, sub titlul *La révolution du livre*, în care se reliefează diferite elemente care au mărit audiența cărții în lume. Fenomenele analizate sînt confirmate sau amplificate în stadiul actual și anume : explozia cărții de buzunar, producția la prețuri reduse și într-o cantitate fără precedent de lucrări de calitate, tehnici masive de difuzare. Combinate cu mărirea duratei timpului liber și ridicarea nivelului de instrucție, aceste elemente stau la originea unei cereri crescînde de cărți și de materiale de lectură în decursul ultimilor ani¹⁰⁸. Alături de alte organisme internaționale, UNESCO urmărește o atitudine sistematică pe termen lung pentru promovarea cărții, care se traduce în particular prin inițiative substanțiale și semnificative, cum ar fi : organizarea Anului Internațional al Cărții (1972) ; adoptarea unei „Charte a cărții“ ; elaborarea unui Plan mondial de acțiune intitulat „Cărți pentru toți“ ; organizarea unui Congres mondial al cărții (Londra, 1982). Bunăoară, recomandările Congresului

de la Londra inspiră în mod nemijlocit acțiunile UNESCO în favoarea cărții și a lecturii pentru viitoarea perioadă, așa cum acestea sînt definite și promovate prin al treilea mare program din cadrul Planului pe termen mediu.

Încă din anii '70 s-a depus un efort considerabil pentru a favoriza lectura în rîndul tinerilor ; se subliniază că *lectura rămîne cea mai importantă cale de acces la informație și la cunoaștere în anii școlarității*.

Se consideră, totodată, că progresele electronicii vor putea să conducă la redefinirea statutului și rolului cărții ca suport, dar nimic nu va înlocui această relație ireductibilă la alta, care se instituie între un autor și lectorul său și care constituie în fapt lectura (ca act cultural și instructiv-educativ).

Informtizarea procesului de învățămînt introduce o nouă dimensiune a flexibilității la nivelul educației. Paralel, se constată posibilitatea de înlăturare a barierelor dintre instruirea formală și cea informală¹⁰⁹. Lărgirea rolului „televiziunii educaționale“ ar putea determina ca învățarea la domiciliu să devină o dominantă a sistemului de instruire. Universitatea în general a adoptat această metodă de studiu. Se citează¹¹⁰ experiența Universității britanice deschise, în care studiul la domiciliu se combină cu sesiuni ale „școlii de vară“, în timpul cărora cel mai mare accent se pune pe interacțiunea socială.

În ultimul Raport către Clubul de la Roma¹¹¹ se subliniază ideea că în situația interacțiunii sociale calculatorul „se dovedește un înlocuitor total neadecvat al profesorului uman“. Argumentarea este formulată pe baza diferenței existente între cunoștințe și informații ; traducerea unor simple informații în cunoștințe nu se reduce la funcția de transmisie directă pe care o poate realiza calculatorul. Se impune să se creeze o anumită motivație¹¹² în rîndul celor educați, care să favorizeze buna desfășurare a procesului respectiv. Plasarea realistă a calculatorului în procesul de învățămînt, ca instrument al profesorului, nu ca un substitut al acestuia, cunoaște o atitudine reținută din partea raportorilor cu privire la

¹⁰⁹ R. Curnow și S. Curran, *Tehnologia aplicată*, în vol. *Microelectronica și societatea...*, p. 160.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Microelectronica și societatea...*, p. 160.

¹¹² Edm. Nicolau, *Omul informațional*, Editura Junimea, Iași, 1971, p. 90.

¹⁰⁷ *De Grenoble à Barcelone*, p. 31.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

„orizontul fără limite al învățării“. Considerînd telecomunicațiile „un exemplu de șanse pierdute“¹¹³, sînt criticate atît neglijarea potențialului pe care îl reprezintă rețeaua mondială de comunicații, cît și exagerarea rolului acesteia în cristalizarea unui tip de învățare de menținere, „de tipul cel mai ieftin“. Se atrage indirect atenția că importanță este televiziunea educațională în stimularea învățării inovatoare. Revine și în acest context amendamentul că tehnologia informatică reprezintă o posibilitate pentru învățarea anticipativă și participativă: transformarea în realitate depinde de structura și țelurile sistemului organizatoric care-i servesc de suport.

O direcție paradoxală de evoluție a învățămîntului, a oportunității politicilor educaționale apare din accentuarea inegalităților care, de fapt, ar fi trebuit să se reducă prin răspîndirea de cunoștințe cu ajutorul tehnologiei informatizate. Conștientizarea acestui fapt contradictoriu apare cu destulă claritate formulat în rezumatul Conferinței de la Salzburg despre învățare (iunie 1979). Documentul subliniază ideea că: „nu este necesară producerea de mai multă informație, ci răspîndirea ei acolo unde este necesară“, conjugată cu aceea că: „trebuie întreprinsă o evaluare pe scară mondială a urmărilor sociale ale diferitelor mijloace de comunicare în masă (subl. ns.), dată fiind importanța lor considerabilă pentru învățare“¹¹⁴.

Problematika mondială a educației înscrie în demersurile sale concepția instaurării unei „noi ordini internaționale în domeniul învățării“¹¹⁵, care să renunțe la modelele unilaterale, reduționiste, în cadrul școlii și să fie receptivă la deschiderile spre lumea valorilor autentice ale epocii noastre.

Mass-media pot și vor trebui să facă dovada unei intervenții de conținut în actul de democratizare a școlii, de reformă a educației.

¹¹³ J. W. Botkin, M. Elmandjra, M. Malița, *Op. cit.*, p. 85.

¹¹⁴ Comentarii ale unor participanți la Conferința de la Salzburg despre învățare (iunie 1979), în vol. *Orizontul fără limite al învățării* ..., p. 186.

¹¹⁵ *Comentarii ale unor participanți la Conferința de la Salzburg despre învățare* (iunie, 1979), în vol. *Orizontul fără limite al învățării* ..., p. 188.

4. REGIMUL INTERNAȚIONAL AL INFORMAȚIEI

4.1. UN STATUT PROFESIONAL

Evidențierea valențelor informației și informatizării poate fi realizată, încercînd formularea unui „statut profesional“ în perimetrul preocupărilor de gen.

O surtă istorie a informaticii reliefează o parcurgere de etape care au indicat probleme și au încercat, parțial, o anumită rezolvare a lor. Într-o prezentare selectivă, putem nota următoarele momente mai semnificative¹¹⁶:

As We May Think (1945)

Este una din primele prezentări ale problematicei informației. Se consideră că a fost un material cu o anumită tentă de previziune. De remarcat este faptul că atrage atenția asupra rolului deosebit pe care îl poate juca informația în domeniul cercetării și dezvoltării. De asemenea, anticipează realizarea echipamentelor de calcul și procesare a informației, precum și folosirea lor în cadrul informării documentare. Printre altele, se fac referiri la posibilitatea utilizării în acest domeniu a copiilor pe microfotografie, microfilm și chiar la unele aspecte pentru ceea ce numim astăzi „inteligentă artificială“.

Royal Society Conference (1948)

Problemele care au fost prezentate la această conferință au făcut obiectul unui volum în care regăsim preocupări pentru: formatul publicațiilor științifice, politice editoriale, distribuția comunicărilor științifice, scopul și utilitatea rezumatelor, tehnicile de realizare a rezumatelor, clasificarea documentelor și a conținutului lor, îndrumări metodice pentru informare. De semnalat ar fi două rezultate imediate ale conferinței: 1) recunoașterea necesității întocmirii de rezumate pentru literatură tehnică și științifică, realizate chiar de autori; 2) un studiu elaborat de J.D. Bernal despre modalitatea în care oamenii de știință se preocupă și reușesc să stăpî-

¹¹⁶ S. Herner, *Brief History of Information Science*, în „Journal of The American Society for Information Science“, May, 1984.

nească informațiile. Cu prilejul acestei conferințe s-a conturat o nouă direcție de cercetare : *informarea și documentarea tehnică*.

Bibliografic Organization (1951)

În acest volum se publică opinii — ale unor bibliotecari „convenționali“, precum și aparținând „noului val“ — privind tendințele manifestate în clasificarea, indexarea și profilul publicațiilor ; sînt tipărite două materiale devenite „clasice“, semnate de Mortimer Taube și Ralph Shaw. Intitulat *O abordare funcțională a organizării bibliografice*, studiul lui M. Taube evidențiază, printre altele, importanța bibliotecilor specializate și a rapoartelor tehnice și științifice nepublicate. Articolul semnat de R. Shaw — *Management, mașini și probleme bibliografice ale secolului XX* — subliniază importanța clasificării informației stocate în unitățile de memorie și de control.

Punched Cards : Their Applications to Science and Industry (1951, 1958)

Constituie prima reprezentare coerentă a problematicei de procesare a informațiilor în perioada pre-computerelor. De asemenea se propun metode de procesare chiar pentru mașini care nu se inventaseră la acea dată.

Studies in Coordinate Indexing (1953—1959)

Lucrare în 5 volume, conține cercetări care au fost realizate îndeosebi la compania *Documentation Incorporated*, una dintre primele firme comerciale dedicate cercetării în domeniul informării și documentării. În primul volum, Taube introduce și explică conceptul de indexare coordonată, precum și *Sistemul Uniterm*, realizat pe baza lui, ca sistem premergător indexării cu ajutorul computerului.

Proceedings of the International Conference on Scientific Information (1958)

Conține 82 de articole prezentate la I.C.S.I. de către lucrători și cercetători din domeniul informării și docu-

mentării. Cîteva teme abordate : literatură și necesități de informare pentru oamenii de știință ; funcționalitatea și eficiența serviciilor de indexare și realizare a rezumatelor ; eficiența monografiilor, compendiilor și a centrelor de informare specializate ; responsabilități ce revin guvernului, societăților profesionale, universităților și industriei pentru cercetări și servicii îmbunătățite în acest domeniu.

Information Storage and Retrieval : Tools, Elements, Theories (1963)

Este prima lucrare care a tratat informatica ca o știință de sine stătătoare și care a acoperit principalele ei aspecte tehnice și de comportament. Capitolele lucrării tratează teme ca : bibliotecarul și înregistrarea cunoștințelor ; documentaristul și dezvoltarea noilor tehnici ; structura informațională și utilizatorul ; date tipărite și limbaje — mașină, analiza, procesarea logică și computerul ; indexuri, documente și stocarea datelor etc.

Science, Government and Information (1963)

În domeniul de specialitate este cunoscută sub numele de *Raportul Weinberg*. Semnalăm cele două tipuri de sugestii pe care le conține : pentru utilizatori și pentru agenții guvernamentale. Referitor la recomandările formulate pentru cei care fac parte din comunitatea tehnică : autorii trebuie să manifeste o responsabilitate mai mare pentru posibilitatea regăsirii informației. Se accentuează cu precizie grija pentru accesul virtual pe care îl va avea receptorul. Se specifică modalități concrete care pot construi acest „*acces virtual*“ : folosirea unor cuvinte-cheie în titlu, rezumate etc. ; articolele tip sinteză trebuie să se bucure de un mai bun statut ; să se studieze și să se folosească cele mai bune metode de comunicare a informației ; metodele de căutare și regăsire a informațiilor trebuie popularizate în rîndul oamenilor de știință și al cercetătorilor ; pași noi în îmbunătățirea „lanțului de transfer informațional“ ; centre specializate pentru informare. Interesantă apare concepția potrivit căreia mecanizarea poate fi importantă, dar nu cea mai importantă.

Scientific and Technical Communication (1969)

Publicată de Academia Națională de Științe și Academia Națională de Inginerie din S.U.A. De fapt, este o aducere „la zi” a lucrării din 1948, publicată de „Royal Society Conference”. Pe de altă parte, reprezintă o parte complementară a Raportului Weinberg. Dintre problemele abordate, menționăm: *comunicări primare* (forme și dezvoltarea lor, surse și utilizatori, întâlniri, rapoarte tehnice, traduceri etc.); *formele de acces la bază* (acces la document, controlul bibliografic, rezumate); tehnologiile noi și impactul lor (producerea și reproducerea documentelor). Cele mai importante au fost problemele legate de noile tehnologii informaționale atât *ca istorie* cât și *ca anticipare*. În momentul apariției acestei lucrări existau aproximativ 35 de baze de date la nivel național (dar care se numeau altfel); de atunci ele au cunoscut un proces de proliferare.

Information Retrieval On-Line (1973)

Este o lucrare de tipul „mică enciclopedie”, având ca subiecte: caracteristici de bază, echipament, metode de căutare și convenții, proiectarea fișierelor, metode și criterii de evaluare a performanțelor. Progresul realizat în perioada 1973—1983 se explică parțial prin folosirea exclusivă a indexării materialelor după termeni sau descriptori. Numai puține sisteme ofereau căutarea (informației) pe bază de text, dar erau experimentale și limitate la cuvintele de titlu.

Libraries and Librarians in an Age of Electronics (1982)

Lancaster prezintă o sinteză a lucrărilor proprii și a celor semnate de alți autori pe tema implicațiilor dezvoltării computerelor și tehnologiei comunicațiilor. Prin titlurile de capitole: editarea (publicarea și computerele; un sistem de comunicare fără ajutorul hirtiei; dezmembrarea bibliotecii; are biblioteca vreun viitor?), lucrarea depășește ideea din titlu.

Conform statisticilor lui Lancaster, în 1979 erau 528 baze de date naționale, dintre care cele mai multe erau computerizate. S-a constatat, de asemenea, că referințele solicitate sînt din ultimii 5 ani.

Intrăm acum într-o eră nouă, caracterizată prin noi forme de publicații și comunicații între surse și utilizatori. Casetele video și discurile optice conțin informații primare și secundare și invadează, practic, piețele. Servicii noi, perfect computerizate, de indexare și rezumare, care să nu mai folosească hîrtia tipărită, se afirmă tot mai puternic.

Această prezentare descriptivă a încercărilor și rezultatelor din sfera informației permite conturarea unui ansamblu de *direcții prioritare de interpretare*. Putem, astfel, sesiza preocuparea pentru aspectele stricte din sfera producerii și consumului de informație. Pe lângă preocuparea generată de aspectele tehnice ale procesului comunicațional, se evidențiază o dimensiune esențială: *responsabilitatea* care revine la nivel individual și guvernamental în ceea ce privește optimizarea acestui proces.

Complementară momentelor marcante ale inițiativelor din domeniul analizat este atitudinea teoretică de reconstrucție a etapei parcurse. Apar, în acest sens, istorii de „autor” ale informatizării, paralel cu atitudini ale unor grupuri de experți acreditați de către organisme internaționale de cercetare. Pornind de la ideea fundamentală că se poate concepe o „*istorie a informatizării*”, se formulează¹¹⁷ trăsăturile perioadei pe care o traversăm în comparație cu stadiul anilor '40, '50, pînă în 1980. Fiind vorba de un interval relativ scurt, criteriile și periodizările nu coincid, iar unele formulări au mai mult un sens metaforic. Ne referim, în speță, la considerațiile formulate în *Raportul Nora-Minc*¹¹⁸, unde perioada 1950—1965 pare drept o „preistorie a informației”. Alți autori¹¹⁹ consideră intervalul 1970—1980 ca reprezentînd o perioadă de „maturitate”, un „deceniu al tehnologiei informației”.

Se constată, desigur, o anumită lipsă de perspectivă, datorită unei dificultăți inerente de detașare față de fenomene relativ recente. Unanime în tratare sînt aceste

¹¹⁷ I. Becker, *An Information Scientist's View on Evolving Information Technology*, „Journal of the American Society for Information Science”, 35 (3), 1984.

¹¹⁸ S. Nora, A. Minc, *L'informatisation de la société*, La documentation française, Paris, ianuarie 1978.

¹¹⁹ J. Becker, *Op. cit.*, p. 167.

scurte istorii referitoare la *prezentarea exclusivă a succesiunii de inovații tehnice*, de creștere a complexității, de „izbucnire“ a miniaturizării, care „sfidează“ imaginația și uneori prețul de cost. Sînt formulate aprecieri în legătură cu statutul particular, de apartenență la anumite organizații de calculatoare. Acestea apăreau izolate, centralizate, incompatibile între ele, deoarece nu permiteau transferul unui program de la o mașină la alta. Apărea o rigiditate dictată și de utilizarea de manieră secvențială, care conducea la un fel de „zăvorîre“ a utilizatorului în raport cu sursa producătoare de aparate.

Predominarea viziunii privind performanțele tehnice a putut fi tolerată pentru acel interval în care succesiunea tipurilor de calculatoare *nu modifica fundamental relațiile cu utilizatorul*. Fiind vorba doar de o complexitate tehnică, aceasta devenea obiect de cercetare numai pentru specialiștii în domeniu.

Intersectarea cu sfera socialului a determinat luări de atitudine care recunosc existența unei revoluții informatice pe fundalul căreia se profilează o problemă de stringență actualitate : „*a-i ajuta pe oameni să înțeleagă avantajele noii tehnologii*“. Se formulează, astfel, o atitudine-program pentru implicațiile sociale care consemnează o serie de efecte negative generate de informatizare.

În cadrul unei viziuni globale de dezvoltare a tehnologiei, se detaliază scenarii pentru fiecare sector important¹²⁰. Astfel, *viitorul tehnologiei computerelor* va înscrise, printre performanțele sale, progrese în domeniul calculatoarelor personale precum și în folosirea televiziunii în procesele informaționale. De la calculatoarele din „generația a cincea“, pe care le au japonezii în obiectiv, se preconizează o contribuție importantă în dezvoltarea inteligenței artificiale. Supercalculatoarele vor opera cu „procese cognitive“; se așteaptă rezultate spectaculoase și ca urmare a folosirii laserului.

Referindu-ne la *viitorul tehnologiei comunicațiilor*, să semnalăm faptul că se susține frecvent necesitatea unor canale de transmisie cu o capacitate mult mai mare decît clasicele linii telefonice, folosite la actualele terminale de calculator. Sistemele informaționale care se vor rea-

liza vor fi capabile să transmită simultan : voce, text, date și semnale video.

Scenariul pentru *viitorul tehnologiei TV* consemnează faptul că există deja posibilitatea stocării, pe videodiscuri, a semnalelor audio și a celor vizuale, precum și reprezentarea lor pe ecranul unui televizor. Ceea ce va trebui să se rezolve în timp va fi ca aceste informații să se distribuie în mod individual la televizoarele individuale (de casă).

Reiese cu claritate că perspectiva pe care am amintit-o nu ia în considerație decît performanța tehnică. Impactul social nu formează un element al prognozei. El rămîne exterior unei viziuni care ar trebui să fie globală, integratoare. Rămîne deschisă o problemă mai veche, subliniată încă de M. Mc. Luhan¹²¹, referitoare la „*mesajul*“ oricărei tehnologii. Autorul citat susține, cu deplin temei, că acest mesaj reprezintă o „schimbare de scară sau de pas sau de model pe care acesta o introduce în relațiile umane“.

Aparatura sofisticată a erei electronice devine mai importantă prin modul în care influențează relațiile dintre oameni, prin restructurările pe care le impune.

4.2. INFORMAȚIE ȘI COOPERARE

Raportul *informație-cooperare* cuprinde, în opinia noastră, două aspecte principale : a) rolul informației în promovarea și dezvoltarea cooperării internaționale; b) extinderea și diversificarea, pe baze principiale, a cooperării în domeniul informației.

După cum este cunoscut, Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, semnat la Helsinki, în anul 1975, consacră, în dimensiunea sa general-europeană, conceptul de informație în contextul cooperării. Documentul menționat recunoaște „necesitatea unei cunoașteri și a unei înțelegeri tot mai largi a diverselor aspecte ale vieții din celelalte state participante (...), importanța difuzării informației provenind din celelalte state

¹²⁰ J. Becker, *Op. cit.*, pp. 164—169.

¹²¹ M. Mc. Luhan, *Understanding Media: The Extensions of Man*, Mc Graw Hil Book Company, New York, 1965, p. 8.

și a unei mai bune cunoașteri a acestei informații¹²². Statele semnatare și-au fixat ca obiectiv să faciliteze o difuzare mai liberă și mai amplă a informației de orice natură, să încurajeze cooperarea în domeniul informației și schimbul de informații cu alte țări¹²³.

Polivalentă atât sub aspectul conținutului (informație economică, politică, socială, culturală), cât și sub cel al formelor de expresie (informație orală, scrisă, filmată, radiodifuzată, televizată ș.a.), informația fundamentează un ansamblu substanțial de direcții de acțiune pentru state, pentru guverne. Acestea se angajează să încurajeze cooperarea în domeniul informației, pe bază de acorduri sau aranjamente pe termen scurt sau lung¹²⁴:

- favorizarea unei cooperări sporite între organe de informare de masă, inclusiv agențiile de presă, precum și între organizații de editori și edituri;
- încurajarea întâlnirilor și contactelor atât între organizații de ziariști cât și între ziariști;
- favorizarea cooperării între organizații de radio și televiziune, publice sau private, naționale sau internaționale, îndeosebi prin schimburi de programe de radio și televiziune, precum și prin realizarea în comun și difuzarea unor astfel de programe;
- examinarea în mod favorabil a posibilităților de încheiere a unor aranjamente între publicații periodice, în scopul schimbului și publicării de articole;
- încurajarea schimbului de informații tehnice, precum și organizarea de cercetări comune și întâlniri dedicate schimbului de experiență și de vederi între experți din domeniul presei, radioului și televiziunii.

În contextul dezvoltării fără precedent a raporturilor comerciale la nivel mondial, un rol deosebit revine *informației economice*, de natură să asigure o prospectare comercială corespunzătoare și să permită elaborarea de prognoze pe termen mediu și lung, contribuind, astfel,

¹²² *Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa*, în vol. *Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa*, Editura politică, București, 1975, p. 337.

¹²³ *Ibidem*.

¹²⁴ *Op. cit.*, pp. 339—340.

la stabilirea de curențe continue de schimburi și la o mai bună folosire a posibilităților de comerț.

Dând expresie disponibilității de a ameliora calitatea, cantitatea și difuzarea informației economice și administrative pertinente, statele semnatare ale Actului Final de la Helsinki s-au angajat să favorizeze publicarea și difuzarea de informații economico-comerciale; date statistice privind producția, venitul național, bugetul, consumul și productivitatea; date statistice asupra comerțului exterior, elaborate pe baza unor clasificări reciproc comparabile și cuprinzând repartizarea pe produse cu menționarea volumelor și valorilor, precum și a țărilor de origine sau de destinație; legi și reglementări privind comerțul exterior; informații care permit să se prevadă evoluția economiei, utile pentru prospectarea comercială, de exemplu cele privind orientările generale ale planurilor și programele economice naționale.

Vom menționa, în continuare, în același context de preocupări, faptul că, în timp, s-au constituit o serie de instituții specializate și organisme pentru cooperarea în domeniul informațional, între care menționăm: Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (U.I.T.), Uniunea Poștală Universală (U.P.U.) ș.a. Recunoscând integral fiecărei țări dreptul suveran de a-și reglementa telecomunicațiile, Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (cu sediul la Geneva) promovează următoarele obiective esențiale¹²⁵: menținerea și dezvoltarea cooperării internaționale pentru îmbunătățirea și folosirea rațională a tuturor formelor de telecomunicații; favorizarea dezvoltării mijloacelor tehnice și exploatarea lor cât mai eficientă, spre a spori randamentul serviciilor de telecomunicații; mărirea gradului lor de utilizare și generalizarea, pe cât posibil, a folosirii lor de către public; încurajarea creării, dezvoltării și perfecționării instalațiilor și a rețelelor de telecomunicații în țările în curs de dezvoltare, în special prin participarea sa la programele corespunzătoare ale Națiunilor Unite.

Uniunea Poștală Universală se constituie în anul 1964, în scopul „de a dezvolta comunicațiile dintre popoare

¹²⁵ *Convenția internațională a telecomunicațiilor*, Montreux, 12 noiembrie 1965, în vol. *Organizația Națiunilor Unite și instituțiile sale specializate. Documente fundamentale*, Editura politică, București, 1970, p. 306.

printr-o funcționare eficientă a serviciilor poștale și de a contribui la atingerea înaltelor finalități ale colaborării internaționale în domeniul cultural, social și economic”¹²⁶.

De asemenea, numeroase organizații specializate din sistemul Națiunilor Unite — practic, cvasitotalitatea lor — promovează ample activități în *domeniul informațional*, fie într-o manieră contextuală (în funcție de aspectele concrete care constituie obiectul preocupărilor instituției respective), fie cu caracter mai general.

Carta Națiunilor Unite stipulează posibilitatea punerii în valoare a unor *căi de comunicare* cu organizațiile neguvernamentale, în care un rol deosebit de important revine informației reciproce, permanent actualizate. Astfel, în articolul 71 al Cartei se subliniază că „Consiliul Economic și Social va putea lua orice măsuri potrivite pentru consultarea organizațiilor neguvernamentale care se ocupă cu probleme de competența lui. Aceste măsuri se pot aplica unor organizații internaționale și, dacă este cazul, unor organizații naționale”¹²⁷. Comunicarea între sistemul Națiunilor Unite și structurile neguvernamentale cuprinde, cu o pondere însemnată, un *schimb periodic de informații*, între cei doi factori ai relației, determinând, firesc, o sensibilizare reciprocă, o cooperare funcțională tot mai largă și mai eficientă.

4.2. VOCAȚIA PAȘNICĂ A INFORMAȚIEI

Se discută tot mai mult, în largi cercuri politice internaționale, despre rolul informației în *lupta pentru pace*, pentru înlăturarea pericolului unei catastrofe nucleare.

În opinia noastră relația *informație—pace* cuprinde, într-o sinteză întemeiată, mai multe aspecte și anume:

a) informația — *de ordin istoric* — despre atrocitățile războaielor, ale conflictelor militare care au afectat, în repetate rânduri, progresul și prosperitatea civilizației umane;

¹²⁶ Constituția Uniunii Poștale Universale, adoptată la Congresul de la Viena, 10 iulie 1964 (traducere după „Les actes de l'Union Postale Universelle”, 1e fascicule, Berna, 1966), în *vol. citat*, p. 345.

¹²⁷ Carta Organizației Națiunilor Unite, în *vol. citat*, p. 36.

b) informația — *de ordin actual* — despre consecințele economico-sociale profund negative ale cursei înarmărilor, ca și despre sporirea pericolului fără precedent al unei conflagrații nucleare atotdistrugătoare;

c) informația — *de ordin istoric și, mai ales, actual* — privind binefacerile păcii, ale înfăptuirii dezarmării și, în primul rând, a dezarmării nucleare, în direcția soluționării unor probleme grave cu care se confruntă umanitatea;

d) informația privind *lupta și acțiunea în sprijinul păcii*, ca o dovadă de necontestat a capacității popoarelor de a pune capăt politicii de înarmare și a promova raporturi noi în viața internațională, întemeiate pe securitate și înțelegere, pe respectarea dreptului fiecărei națiuni de a dispune, liber și suveran, de propriile destine.

Războiul — ca *pretext (subiect) al informației* — poate fi — și este, de altfel — tratat în maniere radical diferite: fie sub aspectul atrocităților pe care le-a generat, întotdeauna, fie sub aspectul „virtuților umane” pe care le poate genera „eroul unei agresiuni”. În prima sa accepțiune, informația *despre război* devine, implicit, o informație *pentru pace*; în cea de-a doua accepțiune, informația *despre război*, falsificată pe baza unor criterii politice (dictate de politica imperialistă, de readucerea în actualitate a climatului anacronic al „războiului rece”), *contravine flagrant* eforturilor constructive în direcția păcii, a edificării unei lumi a înțelegerii și colaborării între popoare.

Întrebat de un reporter în legătură cu mesajul filmului său intitulat „Profeție” și avînd ca subiect victimele bombardamentelor atomice de la Hiroshima și Nagasaki, cunoscutul regizor nipon Susuma Hani sublinia că „astăzi ni se impune, prin orice mijloc, o *adevărată cultură nucleară* (subl. ns.). Se încearcă eliminarea „alergiei nucleare” a tristelor amintiri despre Hiroshima și Nagasaki (...). Ne sînt necesare noi filme, cărți, tablouri, cîntece stigmatizînd pregătirile pentru un război nuclear. Aceasta este o sarcină dificilă, care cere mult timp”¹²⁸. Se impune, în consecință, ca în special tinerilor, care nu au cunoscut ororile războaielor să li se sădească, o dată cu dragostea

¹²⁸ *Quelques mètres de pellicule*, în „Etudiants du monde”, vol. 37, nr. 11, 1983, Prague, p. 8.

de viață, ura față de război, față de fascism, atitudinea de respingere a oricăror idei care înjosesc ființa umană. Mass-media (presa scrisă, radioul, televiziunea, cinematograful, activitatea publicitară ș.a.) trebuie, în mod sistematic și cu mijloace adecvate, să „scoată în evidență fără încetare ceea ce se ascunde sub lustrul virtuților războinice: uciderile sângeroase, supunerea oarbă, alienanță a soldatului, risipa dementă de bogății, logica în spirală a cursei înarmărilor, care își găsește justificarea în falsa idee a productivității”¹²⁹.

După cum Albert Camus sugera în *Ciuma*, ideea nu este aceea de a deveni complice al justiției mondiale; se impune, dimpotrivă, a rămâne vigilant, conștient vigilant, împotriva gândirii și distanțării statistice (...) a tuturor celor pe care autorul le asocia ciumei¹³⁰. Trebuie, prin educație, să comunicăm înțelegerea faptului că bombardamentele asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki, Dresda și Londra, Pearl Harbor și Hanoi nu au fost, în nici un fel, accidentale, ci rezultatul unor decizii umane (...) tinerii trebuie a fi făcuți să înțeleagă că acele instanțe ale distrugerii nu se vor mai repeta dacă anumite persoane în lume nu vor fi deliberat transformate în obiecte pentru alții, pentru scopurile lor; dacă avuția și resursele lumii nu vor mai fi transferate de la utilități sociale către producerea de stocuri de arme (...) ¹³¹.

Este cunoscut că, în numeroase țări occidentale, printr-o prelungire a climatului anacronic specific anilor „războiului rece”, publicului și, în particular, publicului tânăr i se oferă — pe fondul unei dezorientări de ordin social, politic și moral — o anumită imagine a „eroului-model” din anii de tristă referire ai fascismului; mijloace de comunicare sau transfigurare artistică, ușor și larg accesibile celor mai diverse categorii de tineri (fără deosebire de grupa de vîrstă sau nivelul socio-profesional, cărora le aparțin), se străduiesc să atrofieze orice valoare umană din registrul psihic și comportamental al tinerilor, stimulîndu-le spiritul de violență, de învrăjbire, și agresiv-

¹²⁹ C. Rollin, *Les hommes malades de la guerre*, în *Pourquoi ne pas désarmer?*, Bruxelles, 1981, p. 20.

¹³⁰ A. Camus, *The Plague*, New York, Alfred A. Knopf, 1948, pp. 229—232.

¹³¹ M. Greene, *Education and Disarmament*, în vol. *Education for Peace and Disarmament: Toward a Living World ...*, p. 133.

une, de înjosire a omului, alimentîndu-le cultul războiului¹³².

Un larg interes — remarca Gene Sharp, de la Centrul pentru probleme internaționale de la Universitatea Harvard (S.U.A.) — există în prezent pentru *alternative la violență, în general* (subl. ns.). Dar oportunitățile educaționale și resursele necesare sînt încă inadecvate. Dezvoltarea de noi oportunități și resurse educaționale, îmbunătățirea celor existente sînt urgente, în întreaga serie de modalități, de la forme popularizate pînă la abordări academice riguroase. Acestea vor include eforturi la nivelul instituțiilor educaționale formale, al școlilor și universităților, programelor de educație pentru adulți, precum și al grupurilor informale de studiu. *Eforturi suplimentare sînt necesare din partea mijloacelor de comunicare publică* (subl. ns.)¹³³.

Fără îndoială, informația constituie un parametru important al „educației pentru dezarmare”¹³⁴. Concepută ca educație în spiritul dezarmării, ca încorporare de materiale relevante în disciplinele existente sau ca dezvoltare a unui domeniu distinct de studiu, educația pentru dezarmare ar trebui să aplice cele mai imaginative metode educaționale, în particular cele ale învățării participative, raportată la fiecare situație socială și culturală specifică și la fiecare nivel de acțiune. Ea este menită învățării despre cum trebuie gândită dezarmarea, mai degrabă decît ce trebuie gândit referitor la acest subiect. Așadar, ar trebui centrată *către* probleme *pentru* a dezvolta capacitatea analitică și critică de examinare și evaluare a pașilor practici în direcția reducerii armamentelor și eliminării războiului ca o practică internațională accepta-

¹³² Sînt, din acest punct de vedere, elocvente următoarele aprecieri formulate de două organe de presă de incontestabilă notorietate în lumea occidentală: „Există filme criminogene, care creează gustul de a ucide. Violența anumitor pelicule constituie o incitare la crimă” („Le Monde Diplomatique”); „Artele, cultura au ajuns să practice abrutizarea și deumanizarea, un rol straniu pentru domenii destinate, prin însăși esența lor, să contribuie în mod binefăcător la formarea spirituală a omului („The Times”).

¹³³ G. Sharp, *Investigating New Options in Conflict and Defence*, în vol. *Education for Peace and Disarmament...*, p. 59.

¹³⁴ A se vedea: *Education for Peace and Disarmament: Toward a Living World*, Teachers College, Columbia University, New York and London, 1983.

bilă”¹³⁵. Să amintim, în același context, că în 1931 marile diplomat român Nicolae Titulescu vorbea despre „dezarmarea morală”, concept aplicat pentru desemnarea preocupărilor pe care le considera necesare în direcția „revizuirii textelor școlare pentru a imprima în rândul tinerilor spiritul solidarității internaționale”.

Informația obiectivă joacă și aici un rol deosebit de important: în primul rând, opinia publică trebuie să fie *plener și actual* informată cu privire la stadiul fără precedent pe care l-au atins cursa înarmărilor, acumularea de armamente dintre cele mai sofisticate, care pun în pericol însăși existența omenirii; în al doilea rând, se impune informarea, mereu adaptată la zi, în legătură cu consecințele profund pozitive pe care le-ar avea dezarmarea, în relația sa directă cu dezvoltarea (reorientarea unor imense fonduri materiale și umane, inclusiv de inteligență tehnică, folosite în prezent pentru înarmare, în scopul soluționării unor probleme economico-sociale majore — subdezvoltarea, malnutriția, analfabetismul, poluarea mediului ambiant etc.).

Informația despre dezarmare trebuie să fie axată pe adevărul obiectiv, verificat de realitate, că stă în puterea popoarelor, a opiniei publice mondiale, a tuturor forțelor iubitoare de pace să înlăture pericolul unui nou război mondial, să determine factorii de decizie politică la scară națională și internațională să întreprindă, cât mai urgent, măsuri concrete și hotărâte de dezarmare, de dezangajare militară.

Mijloacele de informare în masă, în ansamblul și varietatea lor, „trebuie să-și facă un titlu de onoare din a publica și transmite informații reale, care să acționeze în direcția bunei înțelegeri și prietenii între popoare, să ajute la unirea eforturilor popoarelor de pretutindeni în lupta pentru progres economico-social, pentru independență, pentru pace, pentru o lume mai dreaptă și mai bună”¹³⁶.

¹³⁵ *Report and Final Document, World Congress on Disarmament Education, Paris, UNESCO, June 9—13, 1980, SS/MD/35, p. 9.*

¹³⁶ Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român, 16—18 decembrie 1982*, Editura politică, București, 1982, pp. 73—74.

Din perspectiva relației *educație — informație* în spiritul păcii și dezarmării, sînt necesare acțiuni concrete în multiple domenii prioritare, ca de exemplu:

- influențarea, prin cele mai diverse modalități, a spiritului favorabil păcii și destinderii și combaterea influenței negative exercitate asupra popoarelor, a opiniei publice, a tineretului de către unele mijloace de informare, care propagă cultul violenței și al războiului;
- crearea premiselor necesare unei analize critico-obiective a mesajelor difuzate prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă;
- informarea largă a opiniei publice mondiale cu privire la acțiunile și inițiativele întreprinse de mișcările pentru pace;
- traducerea în practică a recomandărilor UNESCO în favoarea informațiilor eliberate de influența marilor grupări economice¹³⁷.

Informația despre — și pentru — pace comportă, în opinia noastră, două dimensiuni esențiale, respectiv: a) dimensiunea *teoretică, interpretativă*; b) dimensiunea *practică, acțională*.

Desigur, nivelurile menționate se manifestă în grade diferite, în funcție de *tipul* informației furnizate cu privire la problematica păcii și dezarmării: informația de *poziție principală* (integrată documentelor guvernamentale, declarațiilor liderilor politici etc.); informația de *specialitate* (caracteristică lucrărilor aparținînd domeniului „științei păcii” (irenologiei), diplomației, teoriei relațiilor internaționale ș.a.); informația de *detaliu cotidian* (prezentă în presa scrisă, auditivă și vizuală); informația *transfigurată* artistic; informația *concentrată statistic* și altele.

Sub dublul aspect menționat, informația determină realizarea, sedimentarea și îmbogățirea continuă a unui *fond de convingeri* și a unui *fond de atitudini*. În mod firesc, prima dimensiune trebuie să se prelungească în cea de-a doua, determinînd din partea opiniei publice — și în general, a destinatarului informației — acțiuni

¹³⁷ A se vedea: *Assemblée Mondiale pour la paix et la vie, contre la guerre nucléaire, Documents, Agence de presse Orbis, Prague, 1983, p. 78.*

hotărâte în sprijinul păcii și dezarmării. În materie de pace, mai mult poate decât în orice alt domeniu, informația, dispunând de „valoare organizatorică” și „valoare mobilizatoare”, trebuie să fie orientată spre acțiune.

Demne de semnalat apar eforturile întreprinse de UNESCO pentru a dezvolta *educația permanentă cu vocație internațională*¹³⁸, care cuprinde educația pentru înțelegerea internațională, pentru pace, educația pentru drepturile omului și a libertăților sale fundamentale. Acestea sînt elemente ale Recomandării adoptate de Conferința generală a UNESCO (Paris, 1974) și determină o viziune mai instrumentală asupra educației ca modalitate de a se raporta la problemele majore ale umanității. După o serie de reuniuni regionale, a avut loc Conferința interguvernamentală asupra educației (Paris, 1983), organizată de UNESCO, care a dezbătut problema educației pentru înțelegere, cooperare și pace internațională și educație în spiritul drepturilor omului și al libertăților fundamentale, în vederea dezvoltării unei stări de spirit favorabile întăririi securității și a dezarmării. S-au precizat, cu acest prilej, sarcinile care revin învățămîntului, dar și celorlalți factori educativi — familia, asociațiile și mass-media.

Conceptul de „educație permanentă cu vocație internațională” promovat de UNESCO se realizează în cadrul „Sistemului de școli asociate”. Fondat în 1951 într-o serie de țări, acesta este organizat la modul concret prin prezentarea în cadrul educației a unor programe speciale, destinate mai bunei înțelegeri a problemelor mondiale ale cooperării. În 85 de țări, funcționează 1723 de școli asociate, care încearcă prin studiul altor culturi, să întărească înțelegerea și respectul pentru principiile și drepturile omului. Programele de educație în spiritul păcii au introdus conceptul de „toleranță”, care, deși va necesita o serie de precizări teoretice, reprezintă un moment de atitudine creatoare în acest domeniu.

Demne de relevat sînt și acțiunile întreprinse de comunitatea internațională privind responsabilitățile de care trebuie să dea dovadă înșiși profesorii în cadrul educației pentru pace. Există, după cum se cunoaște, Asociația

Internațională a Educatorilor pentru Pacea Lumii (International Association of Educators for World Peace — AIEPL), organism coordonat de ONU și UNESCO.

În Constituția UNESCO există celebra frază: „războaiele se nasc în conștiința oamenilor, în conștiința oamenilor trebuie dusă lupta pentru împiedicarea lor”. Iată, deci, că atât componenta intelectuală cît și cea moral-afectivă trebuie să constituie o sinteză organică a eforturilor depuse în acest domeniu.

Dezbaterile sub egida A.I.E.P.L., au subliniat în repetate rînduri faptul că educația pentru pace presupune cultivarea receptivității și flexibilității, a respectului față de valori și aspirații, față de sine și față de alții, a capacităților de a identifica puncte de vedere comune și de a respecta diversitatea situațiilor și stilurilor de viață. Metodele folosite, sintetizate în rîndurile de mai sus, evocă „dreptul la viitor al tineretului”, dar și necesitatea inovărilor, innoirilor în domeniul formării inițiale, universitare, a viitorilor profesori.

Anului Internațional al Tineretului (1985) i-a urmat Anul Internațional al Păcii (1986), în care va avea loc al IV-lea Congres al Asociației Internaționale a Educatorilor pentru Pacea Lumii, cu tema: „Educația pentru pace, componentă a formării inițiale și continue a educatorilor”. Sub auspicii atât de generoase, educația în spiritul păcii își va contura și mai puternic domeniul de competențe și realizări, atât în cadrul instituțiilor educaționale și culturale, cît și în ansamblul societății, prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă, al publicațiilor, al acțiunilor și mișcărilor pentru pace, al familiei etc.

După cum am încercat să subliniem în prezentarea anterioară, educația în spiritul păcii este „mai degrabă o problemă politică decît o problemă pedagogică”¹³⁹. Structurile prin care se realizează rămîn, însă, de natură pedagogică (școala și educația extrașcolară), dar factorii care coordonează această activitate se află la diferite niveluri ale vieții social-politice.

Tema educației tineretului în spiritul păcii deține semnul actualității, iar în acest cadru informația trans-

¹³⁸ De Grenoble à Barcelone..., doc. cit., p. 43.

¹³⁹ *Assemblée Mondiale pour la paix et la vie, contre la guerre nucléaire, Documents*, Agence de presse Orbis, Prague, 1983, p. 75.

misă, sub diferitele ei forme, poate și trebuie să se afirme ca o tribună activă a păcii. Strategiile educaționale în spiritul păcii trebuie să vizeze îndeplinirea unor finalități autentice *formative* și nu doar a unor scopuri *informative*¹⁴⁰. Se validează, și în această situație, faptul că puterea informației constă nu numai în aceea că informează. Dacă admitem că „informația privind pacea (similar, informației despre dezvoltare) este, prin natura ei, descriptivă, factuală, pasivă și neutră, ea constituie o pre-condiție a educației pentru pace, dar nu este, propriu-zis, educație, iar, pe de altă parte, educația în spiritul păcii (similar, educației în spiritul dezvoltării) este *activă*, conținutul și semnificația sa implicând adoptarea unui punct de vedere, a unei poziții“¹⁴¹, sesizăm, printre altele, și necesitatea metamorfozei de la statutul de „material informativ“ despre pace, la apariția unor documente „de conținut“ adecvat, a unor atitudini competente, formulate cu claritate, care pot deveni adevărate programe de luptă.

Mass-media își vor conserva, desigur, deschiderea asupra informației mondiale. Această acțiune necesită completarea cu o acțiune educativă, în spiritul dialogului, al posibilităților de expresie, de participare la viața culturală și politică internațională.

Reluăm ideea, sugerată în paginile volumului de față, că informația la nivelul actului educativ acceptă interpretarea „de solidaritate“, pe care o poate introduce mesajul prin natura, elaborarea și rolul său. Mai ales, rolul informației, aspectul ei formativ, plasat în cadrul general al instrucției cunosc accent deosebite, dacă le raportăm la „conștiința informatică“. Deși acest din urmă concept trebuie să cunoască tratări care să-i dezvăluie profunzimea, cuplul conștiința informatică — educația pentru pace poate elucida, parțial, o serie de alte aspecte. Într-o primă accepție, se poate constata o anumită exterioritate între cele două noțiuni, dacă înțelegem conștiința informatică drept o reflectare a exploziei informatizării, a aspectelor de „miraj tehnologic“ pe care le-a creat. Lărgind, însă, sfera de înțelegere — adăugând, deci, la

aspectele pozitive celebre, introduse de microelectronică, și atitudinea lucidă față de efectele conflictuale, față de responsabilitatea în fața viitorului — sesizăm afinitatea teoretică dintre cele două concepte. O conștiință informatică în calitate de reflectare globală, sintetizatoare a impactului informaticii va trebui să consemneze, printre principiile sale esențiale, și educația pentru pace. Aceasta din urmă reprezintă, în ultimă instanță, o garanție a dezvoltării viitoare.

Relația dialectică dintre conștiința informatică și educația pentru pace vizează, într-o strânsă corelație, atât sarcinile de etapă ale instruirii la care ne-am mai referit, cât și deschiderea pe care o oferă școala, prin crearea premiselor obiective de a lărgi noțiunea de *utilizator social* în domeniul informaticii. Este vorba de un utilizator social în cunoștință de cauză, care poate să realizeze o raportare obiectivă la complexe probleme de impact, pe care le ridică informatizarea.

Educația pentru pace, ca dimensiune a conștiinței informatice, ar putea fi interpretată ca un demers împotriva instaurării dezordinii, a stării de entropie, pe care o reprezintă războiul.

Pacea permite o identificare simbolică cu informația în accepția sa generală, de ordine și organizare, de posibilitate de creație, ambele reprezentând un comandament general al omenirii: informația pentru pace dar, mai ales, informația care construiește pacea, care înseamnă pace.

¹⁴⁰ D. M. Bărliba, *Tineretul — factor activ în lupta pentru pace*, Editura politică, București, 1984, p. 71.

¹⁴¹ *Ibidem*.

DESCHIDERE SPRE REFLECȚIE

Poveștile și legendele au impus în timp motivul prințesei, frumoase fără seamăn, dar ferecată în turnul inaccesibil forțelor obișnuite ale muritorilor.

Și iată că epoca modernă — prin mutațiile calitativ noi pe care le-a consacrat — a generat în sistemul său complex de valori una care prezintă clare similitudini cu frumoasa din poveste; ea este denumită succint „informație“.

Băncile de date, de idei creative, stocarea laborios realizată a informației, statutul de *inacces* cultivat, adesea prin sisteme sofisticate, dominate de un cinism perfect, au condus însă nu la stări de resemnare și compasiune, ca în cazul poveștilor cu zâne și Feți-Frumoși, ci au conferit *putere și posibilitate de acțiune*.

Prințesa era, de obicei, neputincioasă, obișnuită cu destinul, lipsită de raza speranței; informația este activă sau, cel puțin, generează posibilitatea de a acționa, este „conștientă“ de forța practică pe care o deține.

Aceeași prințesă nu avea capacitatea de intervenție, urmindu-și soarta sau așteptând prințul salvator; *informația forțează destinul*; puterea ei se afirmă nemijlocit în termenii cunoașterii care se transmite, se acumulează,

se îmbogățește și se perfecționează printr-un complex și dinamic *proces de comunicare*.

Prințesa era nefericită; cu o singură excepție, poate, cind în literatura de gen se apreciază conceptul (termenul) de informație drept „nefericit“ (Bar-Hillel), informația nu cunoaște sentimentele.

Informația, în totalitatea ei, nu constituie doar „materie primă“ pentru codificări și sursa secretelor de diferite grade. Ea reprezintă o nouă *dimensiune a realității*, alături de cele referitoare la materie, mișcare și energie, caracterul apreciativ, axiologic al existenței; lumea materială și socială *se in-formează* neconținut pentru a depăși starea de monotonie.

Informația este, cu certitudine, *o valoare*; a fost de altfel considerată chiar mai prețioasă decât petrolul sau aurul. Două simboluri ale bogăției din diferite epoci ale civilizației umane sînt astfel depășite de această creație spirituală care nu are nici strălucirea fără seamăn a aurului și nici utilitatea polivalentă a petrolului.

Informația marchează într-atît evoluția istorică a omenirii încît a întemeiat existența unor societăți în curs de informatizare, un veritabil „secol al computerelor“, acesta din urmă nu ca o figură de stil, ci ca o etapă de referință în procesul dezvoltării economico-sociale la scară planetară, care nu se desfășoară de la sine. Este, însă, la fel de bine cunoscut că „secolul computerelor“ nu aparține sub aspectul eficienței sale, tuturor, nu reprezintă așadar, *stricto sensu*, contemporaneitate pentru toate țările lumii, fără deosebire de potențialul lor economic sau demografic.

În această istorie, marcată de restricții și inechități, țările lumii a treia trebuie să intre în urma unui dificil, adesea insurmontabil, „examen de acces“.

Informația pare a fi devenit un element al simțului comun al epocii, deși existența ei deplină consemnează și situații în care se refuză o participare largă, autentic

democratică la binefacerile „lumii informaționale“. Dar, după cum este bine cunoscut, informația constituie o *formă a dinamismului*, avînd vocația de a participa la treburile cetății, la viața popoarelor, a lumii întregi. Iată de ce aceasta nu va accepta, nici în viitor, „dosare închise“ mai mult sau mai puțin autoritare, nu va putea rămîne încorsetată într-o lume a anacronismelor, tot așa cum nici prințesa din poveste nu reușea să supraviețuiască în castele mirifice, dar pustii.

Informația, această contemporană...

CUPRINS

INFORMAȚIA ÎN CONTEMPORANEITATE	
I — INFORMAȚIA — DIMENSIUNE ESENȚIALĂ A VIETII SOCIALE	9
1. Tipuri și grade de informație	9
2. Aspectul informațional al tehnologiilor intellec- tuale	22
2.1. Colegiile invizibile	22
2.2. Comunicarea prin canale extralingvistice	26
2.3. Pierderea de conținut în comunicare	39
2.4. Retribalizare sau acomodare informațio- nală ?	42
3. Informația de participare	49
II — EFICIENȚA ACȚIUNII ȘI COMPETENȚA INFOR- MAȚIONALĂ	59
1. Tipuri de competență	59
2. Competența informațională	66
2.1. Abilitatea de a comunica	66
2.2. Permeabilitatea informațională	76
2.3. Loialitatea față de informație	78
2.4. Kairos elenic și competența informațională	85
3. Tributul de conștiință și semnificațiile antientro- pice ale acțiunii	89
III — INFORMAȚIA — DIMENSIUNI MONDIALE	
1. Resursă strategică a lumii contemporane	97
1.1. Avatarurile socializării	97

1.2. Informația și reconstrucția teoretică a tehnologiei	104
1.3. Informație și creativitate	111
2. Principiul democratizării informației	116
2.1. Noua ordine informațională	116
2.2. Etica more informatico	123
3. Alma mater și informația	132
3.1. Impactul celor două explozii	132
3.2. Mass-media și educația	141
4. Regimul internațional al informației	149
4.1. Un statut profesional	149
4.2. Informație și cooperare	155
4.3. Vocația pașnică a informației	158
DESCHIDERE SPRE REFLECȚIE	168